An aerial photograph of a stone tower with a crenellated top, situated on a grassy hill. The hill is surrounded by dense green forests. In the background, rolling mountains are visible under a clear blue sky. The tower is the central focus of the image.

მანანა თანდაშვილი

ენისა და კულტურის დოკუმენტირების თანამედროვე მეთოდები და ინსტრუმენტები

ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური
არქივის მანაგლითვა

მანანა თანდაშვილი

ენისა და კულტურის დოკუმენტირების
თანამედროვე მეთოდები
და ინსტრუმენტები

ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური
არქივის მაგალითზე

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2020

წინამდებარე ნაშრომი შეიქმნა საერთაშორისო სამეცნიერო პროექტის „ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის“ ფარგლებში. პროექტი განხორციელდა ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ფრანკფურტის გოეთეს სახელობის უნივერსიტეტის ურთიერთთანამშრომლობის ფარგლებში. პროექტს აფინანსებდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი. ნაშრომში განხილულია ენისა და კულტურის დოკუმენტირების თანამედროვე მეთოდები და ინსტრუმენტები, განხილულია ღია რესურსების შექმნის ისტორია და მიმოხილულია თანამედროვე დიგიტალური არქივები, მათი შექმნის ისტორია და რესურსები. ნაშრომში ასევე განხილულია დოკუდინგვისტიკის სფეროსათვის რელევანტური ზოგადთეორიული საკითხები, როგორცაა კულტურის გაგების საკითხი, მესხიერების ფორმები, კულტურული ტრანსმისი და მისი მნიშვნელობა; ასევე წარმოდგენილია პროექტის ფარგლებში მოპოვებული ემპირიული მასალების ანალიზი. ნაშრომი განკუთვნილია ჰუმანიტარული დარგის სტუდენტებისა და ენისა და კულტურის დოკუმენტირების საკითხით დაინტერესებული პირებისათვის.

რედაქტორი: პროფ. რამაზ ხალვაში

რეცენზენტები: ასისტ. პროფ. მზია სახუტაიშვილი, ასოც. პროფ. ნანა ცეცხლაძე

გარეკანზე: ხიხანის ციხე, ზემო აჭარა

ფოტო: ზვიად ხალვაშისა

© მ. თანდაშვილი, 2020

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“

თბილისი, 0186, ა. პოლიბოჰოვსკაიას №4, ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com

ISBN 978-9941-26-765-9

შინაარსი

შესავალი	7
თავი პირველი	
დიგიტალური არქივების შექმნის აუცილებლობა და ისტორია	
1. კვლევის პარადიგმატული სისტემა	17
2. ღია რესურსები და მათი მნიშვნელობა	27
3. რა არის მეტამონაცემი და რატომ არის იგი მნიშვნელოვანი?	33
4. ღია არქივების ინიციატივა და ენობრივი არქივების ღია საზოგადოება	36
5. ენათა ციფრული არქივები	58
5.1. კალიფორნიის და სხვა ინდიელთა ენების კვლევის არქივი	61
5.2. აბორიგენების ენათა კვლევის ელექტრონულ მონაცემთა არქივი	63
5.3. ლათინური ამერიკის ინდიგენური ენების არქივი	64
5.4. ავსტრალიის აბორიგენების კვლევების მონაცემთა ელექტრონული არქივი	65
5.5. წყნარი ოკეანისა და რეგიონალური დიგიტალური რესურსების არქივი გაქრობის საფრთხის წინაშე მდგარი კულტურების გადასარჩენად	68
5.6. პერსეუსის ციფრული ბიბლიოთეკა	70
5.7. ტიბეტისა და ჰიმალაის ციფრული ბიბლიოთეკა	71
5.8. ქეიარდილდის ვირტუალური არქივი	73
5.9. ალიასკის ადგილობრივი ენების ცენტრის არქივი	74

თავი მეორე

კულტურა და მესსიერება დოკუმენტირების კონტექსტში

1. დოკუმენტირების ობიექტის განსაზღვრებისათვის	77
2. კულტურა, როგორც ბინარული სისტემა	79
3. მესსიერება და მისი სახეები	83
4. ტრანსმისია და მისი ფორმები	85
5. მესსიერების ფორმები	87
6. მესსიერება და ისტორია	93
7. კომუნიკაციური და კულტურული მესსიერება და მისი ობიექტივიზაცია	96
8. იუნესკოს კონვენცია არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ	104

თავი მესამე

ინფორმაციის ტრანსმისია და მისი მნიშვნელობა ისტორიული და კულტურული მესსიერებისათვის	111
1. საგვარეულო ისტორიის კვლევა ზემო აჭარის ერთი ოჯახის მაგალითზე	113
2. ინფორმაციის ტრანსმისიის სტრუქტურული ანალიზი	117
3. კვლევის სპეციფიკა და მეთოდოლოგია	151
4. ტრანსმისიის მორფოლოგია და პარამეტრები	154
5. დისკურსის სენტიმენტ-ანალიზი არქივის მასალებზე დაყრდნობით	164
6. წინასწარი დასკვნები და ტრანსმისიის კვლევის პერსპექტივები	173

7. ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის მნიშვნელობა ინტერდისციპლინური კვლევებისათვის	177
---	-----

თავი მეოთხე

ენისა და კულტურის ელექტრონული დოკუმენტირება	188
1. რა არის ელექტრონული დოკუმენტირება?	189
2. ენის დოკუმენტირების ძირითადი მიზნები და პრინციპები	192
3. ბათუმის ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივი	196

შესავალი

21-ე საუკუნე რამდენიმე არსებითი ნიშნით გამოირჩევა - **საყოველთაო გლობალიზაცია** და **ტექნიკური რევოლუცია**. რესურსების მოპოვებისა და შენახვის ახალი ტექნოლოგიების შექმნამ სრულიად ახალი პერსპექტივა შეუქმნა ჰუმანიტარული დარგის მკვლევრებს: მონაცემთა **დიდი ბაზების** (Big Data ე.წ. „დიდი მონაცემების“) არსებობამ და რესურსების დიგიტალური მეთოდებით დამუშავებამ დაახქარა და დახვეწა ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში კვლევის პროცესი, რამაც, თავის მხრივ, ახალი სამეცნიერო დისციპლინის - **დიგიტალური ჰუმანიტარიის** შექმნა გამოიწვია. ვინაიდან ცნება **დიგიტალური ჰუმანიტარია** (**digital humanities**) შედარებით ახალი შემოსულია სამეცნიერო მიმოქცევაში, აქვე განვმარტავთ მის არსს: **დიგიტალური ჰუმანიტარია** ჰუმანიტარული მეცნიერებისა და ინფორმატიკის მიჯნაზე აღმოცენებული სამეცნიერო დარგია, რომელიც კვლევის დროს სისტემატურად იყენებს დიგიტალურ რესურსებსა და კომპიუტერულ ტექნოლოგიებს ჰუმანიტარულ დარგებსა და კულტუროლოგიაში თეორიული კვლევების საწარმოებლად. დიგიტალური რესურსების კომპიუტერულ ტექნოლოგიების გამოყენების შედეგად მიღებული კვლევის შედეგებიც, კვლევის მეთოდებიდან გამომდინარე, მეტი სიზუსტითა და სისტემატურობით გამოირჩევა. დღეს თავისუფლად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ **დიგიტალური ჰუმანიტარია** ჰუმანიტარიისა და ინფორმაციული ტექნოლოგიებისაგან შექმნილი სინერგეტიკული დისციპლინაა და 21-ე საუკუნის მეცნიერების განვითარების გარდაუვალ შედეგს წარმოადგენს.

კვლევის რესურსების თანამედროვე პრინციპებით მოპოვებას და მათ დიგიტალურ დამუშავებას დიგიტალური ჰუმანიტარიის ფარგლებში არსებითი უპირატესობა გააჩნია და პრინციპულად განსხვავდება აქამდე არსებული ჰუმანიტარიისაგან. თუ ერთმანეთს შევადარებთ **ტრადიციულ ჰუმანიტარიასა** და **დიგიტალურ ჰუმანიტარიას**, თვალსაჩინო გახდება განსხვავება მათ შორის. ტრადიციულ ჰუმანიტარიას ახასიათებს შემდეგი ნიშნები:

– **პირველად რესურსებზე წვდომის (დროული და სივრცული) სირთულე**

ჰუმანიტარული დარგის კვლევის ობიექტები, მაგალითად ხელნაწერი და ბეჭდური რესურსები, არქეოლოგიური არტეფაქტები, არქიტექტურული ნაგებობები, ხელოვნების ნიმუშები და ა.შ. გეოგრაფიულად განფენილია და მათზე წვდომა მეცნიერული კვლევების ჩასატარებლად სივრცული და დროული სირთულეების გადალახვას მოითხოვს. ცნობილია, რომ ქართული ხელნაწერების დიდი უმრავლესობა ილია ჭავჭავაძის თაოსნობითა და საქართველოში წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ძალისხმევით შეგროვდა, რის საფუძველზეც თავის დროზე შეიქმნა კ. კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ინსტიტუტი (დღეს - კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი). მაგრამ ქართულ ხელნაწერთა დიდი ნაწილი გაფანტულია მთელ მსოფლიოში და

ინახება სხვადასხვა ქვეყნის ბიბლიოთეკებში, მუზეუმებში, საცავეებში, სამონასტრო და კულტურულ ცენტრებში. შესაბამისად, ამგვარ რესურსებზე წვდომა და მათი დამუშავება დიდ სირთულეს წარმოადგენს დროული და სივრცული დაშორების გამო, რასაც ემატება ადგილობრივ ინსტიტუციებთან ურთიერთობის სიძნელე (აქ ვგულისხმობთ ხელნაწერებზე მუშაობის ნებართვას).

- **პირველადი რესურსების მანუალური დამუშავება**
ტრადიციული ჰუმანიტარიის ფარგლებში რესურსების დამუშავება ხორციელდებოდა მანუალურად. მასალის მოპოვების ტრადიციული მეთოდი - **დაბარათება** - მკვლევრისაგან მოითხოვდა ხანგრძლივ და განმეორებად შრომას. მაგ.; ტექსტის სიმფონია-ლექსიკონის შექმნის შემთხვევაში ერთი წინადადების ამობარათება ხდებოდა იმდენჯერ, რამდენი სიტყვაც იყო წინადადებაში.
- **პირველად რესურსებზე ერთჯერადი წვდომა**
საცავეებში, ბიბლიოთეკებში და სხვა მსგავს ინსტიტუციებში დაცული რესურსების დამუშავების შემთხვევაში საქმე გვქონდა რესურსზე ერთჯერად წვდომასთან. სამეცნიერო დებულების დაზუსტების ან ახალი დებულების შესამოწმებლად საჭირო ხდებოდა რესურსის ხელახალი დამუშავება.
- **სამეცნიერო პოსტულატების გადამოწმების (ვერიფიცირების) სირთულე**

მომხმარებელი ძირითადად სამეცნიერო ლიტერატურის (ანუ მეორადი რესურსის) მეშვეობით ეცნობოდა ამა თუ იმ წყაროს, რაც გამორიცხავდა სამეცნიერო პოსტულატების გადამოწმების (ვერიფიცირების) შესაძლებლობას. ხშირ შემთხვევაში პირველად რესურსებზე წვდომა შეუძლებელი იყო.

– **ემპირიული მასალის დაზუსტების შემთხვევაში ხელახალი გამოცემის აუცილებლობა**

ნებისმიერი ბეჭდური გამოცემა შეიცავს უზუსტობებს, როგორებიცაა კორექტურული შეცდომები ან დაზუსტებელი ემპირიული მასალა, რომლის დაზუსტებაც წიგნის გამოცემის შედეგად გახდა შესაძლებელი. ამგვარი უზუსტობები, როგორც წესი, ხელმეორე გამოცემების დროს სწორდებოდა. ანუ, მასალის დაზუსტების შემთხვევაში მისი ხელახალი გამოცემის აუცილებლობა დგებოდა დღის წესრიგში.

დიგიტალური ჰუმანიტარიის ფარგლებში კი თანამედროვე რესურსები მარტივად ხელმისაწვდომია, მულტიმედია-ტექნოლოგიებით ხასიათდება და მრავალჯერადი გამოყენების შესაძლებლობას იძლევა. იგი ხასიათდება შემდეგი ნიშნებით:

– **პირველად რესურსებზე წვდომის სიმარტივე და პირველადი რესურსების მოპოვების სისწრაფე**

დიგიტალური ბაზების არსებობა ამარტივებს პირველადი რესურსების მოპოვებას და ეს სიმარტივე გამოიხატება არა მარტო რესურსების მოპოვებისათვის საჭირო

დროში (დიგიტალური ბაზების გამოყენების შემთხვევაში თქვენ შეგიძლიათ რამდენიმე წამში მოიპოვოთ საჭირო რესურსი), არამედ სივრცული ბარიერიც გადალახოთ: რესურსების მოსაპოვებლად არ არის საჭირო მათი რეალური ადგილსამყოფელის მონახულება. დიგიტალური რესურსი თქვენ შეგიძლიათ ვირტუალურად „გამოიძახოთ“ თქვენს კომპიუტერში და დაამუშაოთ იგი თქვენი ინტერესისდა შესაბამისად. ამგვარად, თქვენ იყენებთ ე.წ. „ვირტუალურ ბიბლიოთეკებს“. შესაბამისად, თქვენ გიწევთ მუშაობა არა გეოგრაფიულ სივრცეში, არამედ ვირტუალურ გარემოში.

- **პირველადი რესურსების ელექტრონული დამუშავება**
რესურსების მანუალური დამუშავება დიგიტალური ჰუმანიტარიის ფარგლებში შეცვლილია კომპიუტერული დამუშავებით, რაც გიზოგავთ დროსა და ენერგიას და მიღებული შედეგებიც გაცილებით ზუსტია და სისტემური, ვიდრე მანუალური დამუშავების შემთხვევაში.
- **პირველად რესურსებზე მრავალჯერადი წვდომა**
დიგიტალური ჰუმანიტარიის რესურსი მრავალჯერადი გამოყენებისაა. მასზე წვდომა შეგიძლიათ განახორციელოთ იმდენჯერ, რამდენჯერაც მოითხოვს თქვენი საკვლევი თემა ან სამეცნიერო ინტერესები.
- **სამეცნიერო პოსტულატების გადამოწმების (ვერიფიცირების) შესაძლებლობა**
დიგიტალური რესურსები ძირითადად აღჭურვილია ორიგინალური ფოტო- და სხვა ვიზუალური მასალით,

რაც საშუალებას გაძლევთ გადაამოწმოთ ელექტრონული რესურსების სიზუსტე ან გამოიყენოთ რესურსები ინტერდისციპლინური კვლევებისათვის. მაგ.: წარწერების კორპუსის რესურსებს თან ერთვის შესაბამისი ფოტომასალა, რაც საშუალებას იძლევა აღნიშნული რესურსი ხელახლა დავამუშაოთ სიზუსტის დასადგენად ან ინტერდისციპლინური კვლევებისათვის. მაგალითად, რესურსის „გადაამოწმება“ არა მარტო ლინგვისტური, არამედ პალეოგრაფიული თვალსაზრისითაც.

– **ემპირიული ბაზის (შედარებითი) სისრულე**

დიგიტალურ ჰუმანიტარიაში კვლევის შედეგების სიზუსტე და სისტემურობა განპირობებულია ემპირიული ბაზის შედარებითი სისრულით, ვინაიდან კვლევა დიგიტალურ ჰუმანიტარიაში ეყრდნობა **დიდ მონაცემთა ბაზას**. ამასთან, გასათვალისწინებელია, რომ **დიდი მონაცემების** შემთხვევაშიც საქმე შეიძლება გვექონდეს შედარებით სისრულესთან, განსაკუთრებით ეს ეხება ღია კორპუსებს. სტატიკური კორპუსების შემთხვევაში ემპირიული მასალის სისრულის მიღწევა შესაძლებელი და აუცილებელიცაა.

– **კვლევის სისტემურობა**

დიდ მონაცემთა ბაზის დამუშავება, ერთი მხრივ, და კვლევის თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენება, მეორე მხრივ, თავისთავად უზრუნველყოფს სისტემურობას, ვინაიდან კვლევის რესურსების დამუშავება მანქანურად ხორციელდება და გამორიცხავს ადამიანურ შეცდომებს.

– **გამართული მეთოდურობა**

დიგიტალურ ჰუმანიტარიაში კვლევა არა მხოლოდ სისტემურად ხორციელდება, არამედ გამართული მეთოდურობითაც ხასიათდება. კორპუსული კვლევების დროს ძირითადად გამოიყენება ორი უმნიშვნელოვანესი მეთოდი: **კორპუსზე ორიენტირებული კვლევის მეთოდი** და **კორპუსით განპირობებული კვლევის მეთოდი**. ეს ორივე მეთოდი ერთმანეთს განავრცობს და უზრუნველყოფს კვლევის შედეგად მიღებული დასკვნების ადეკვატურობას რესურსთან მიმართებაში.

– **რედაქტირების სიმარტივე და ელექტრონული განახლებადობა**

ადმოწინილი უზუსტობების გასწორება ან მასალის შემდგომი დამუშავება-განვრცობა დიგიტალური ჰუმანიტარიის ფარგლებში მარტივად ხორციელდება. ელექტრონული რესურსები განახლების სიმარტივით ხასიათდებიან და ნაკლებ პრობლემას წარმოადგენენ ეკონომიური თვალსაზრისითაც - განახლებული ვერსიები ბეჭდურად აღარ უნდა გამოიცეს. ეს რესურსები ვირტუალურ „ბიბლიოთეკებშივე“ სწორდება.

მკვლევართა მიერ მოპოვებულ რესურსებზე სამეცნიერო კუთვნილების საკითხის გადააზრებამ და კვლევითი რესურსების „გასაჯაროებამ“ 21-ე საუკუნის ჰუმანიტარია არსებითად შეცვალა - დღეს მსოფლიო სამეცნიერო საზოგადოება „**ღია რესურსების**“ შექმნის პრინციპის გამოყენებით ვითარდება.

იმისათვის, რომ რესურსებზე წვდომა მარტივი და საყოველთაო იყოს, აუცილებელია რესურსების დიგიტალურ ფორმატში შენახვა - **დიგიტალური არქივირება**.

დიგიტალური არქივირების აუცილებლობამ ახალი გამოწვევების წინაშე დააყენა სამეცნიერო საზოგადოება, კერძოდ, საჭირო გახდა **დიგიტალური არქივების საყოველთაო სტანდარტის შექმნა**, რაც გულისხმობს არა მხოლოდ ენობრივი რესურსების სტანდარტიზაციის პრობლემის გადაჭრას (მაგალითად, უნიკოდის სტანდარტის გამოყენების აუცილებლობას სხვადასხვა ანბანით შესრულებული რესურსების წასაკითხად), არამედ დიგიტალური რესურსების შენახვისა და არქივირების ისეთი სტანდარტის შექმნასაც, რომელიც უზრუნველყოფს სხვადასხვა არქივში რესურსებზე მულტიდისციპლინურ წვდომას და უნიფიცირებულ მოძიებას.

საერთაშორისო პროექტი **„ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივი“**, რომელიც ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ფრანკფურტის გოეთეს სახელობის უნივერსიტეტის თანამშრომლობის შედეგად განხორცილდა, სწორედ დიგიტალური არქივირების აუცილებლობითა და გარდაუვალობით იყო განპირობებული. პროექტი მიზნად ისახავდა აჭარის რეგიონის ინტერპისციპლინური კვლევების განხორციელებისათვის რესურსების მოპოვებას და **დიგიტალური არქივის**, როგორც **ღია რესურსის** შექმნას, რომელიც საშუალებას მისცემს არა მხოლოდ ქართველ მეცნიერებს, რომ განახორციელონ ინტერდისციპლინური კვლევები დიგიტალური ჰუმანიტარიის სფეროში, არამედ საერთაშორისო გამოყენე-

ბის იქნება, ვინაიდან ტექსტური რესურსების ერთ ნაწილს ახლავს ინგლისური თარგმანი, ხოლო მთლიანად დიგიტალური არქივი აღჭურვილია საერთაშორისო სტანდარტის გათვალისწინებით შექმნილი თანამედროვე საძიებო სისტემით.

ქვემოთ დაწვრილებით ვისაუბრებთ ბათუმის ლინგვო-კულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის შესახებ. მანამდე კი მოკლედ მიმოვიხილავთ დიგიტალური არქივების შემქნის ისტორიას და მათ მნიშვნელობას.

თავი I

დიგიტალური არქივების შექმნის აუცილებლობა და ისტორია

დიგიტალური არქივების შექმნა გლობალიზაციის პროცესით არის გამოწვეული და განპირობებულია ინფორმაციის სწრაფი და ეფექტური გაცვლის აუცილებლობით, თუმცა, აქვე უნდა ითქვას, რომ ამ ორი მიზეზის გვერდით ერთი უმნიშვნელოვანესი პირობაც უნდა ვახსენოთ, რომელმაც დიდწილად განაპირობა დიგიტალური არქივების წარმოშობა. ეს გახლავთ კვლევის პარადიგმატული სისტემის გადააზრება.

1. კვლევის პარადიგმატული სისტემა

კვლევა, ისევე როგორც ნებისმიერი სისტემური მოცემულობა, პარადიგმატულობით ხასიათდება. ენათმეცნიერული კვლევების შემთხვევაში სამი ძირითადი პარადიგმა გამოიყოფა: 1) პრესკრიპციული vs. დესკრიფციული კვლევა, 2) სინქრონული vs. დიაქრონული კვლევა და 3) საბუნებისმეტყველო vs. სოციოლოგიური კვლევა. სამეცნიერო ლიტერატურაში კვლევის ეს პარადიგმატული სისტემა, როგორც წესი, ცალ-ცალკე განიხილება. რომელიმე მოცემული ენის გრამატიკა, რომელიც იქმნება მეცნიერთა მიერ, არის ამ ენის კვლევის შედეგად დადგენილი ზოგადი წესების კრებული, რომელიც ენას, როგორც სისტემას აღწერს. მაგ.: ბრუნების წესები, უღლების წესები,

მსახდვრელ-სახდვრულის სტრუქტურა და ა.შ., ანუ როგორ უნდა ვაბრუნოთ ესა თუ ის არსებითი (ან სხვა) სახელი, ან როგორ უნდა ვაუღლოთ ვნებითი (ან მოქმედებითი) გვარის ზმნა, როგორ უნდა ავაგოთ სინტაგმა და შეთანხმების რა წესები უნდა გამოვიყენოთ სახელურ და ზმნურ სინტაგმას შორის და ა.შ. ამგვარი მიდგომა პრესკრიფციული, ანუ წინასწარდადგენილი კვლევის შედეგებზეა ორიენტირებული. ბუნებრივია, რომ ენის სისტემურობის შეცნობის სურვილიდან გამომდინარე, ენის გრამატიკების აბსოლუტური უმრავლესობა სწორედ პრესკრიფციულ გრამატიკებს წარმოადგენს. დესკრიფციული კვლევა, როგორც კვლევის პარადიგმის შემადგენელი წევრი, ახალ შინაარსს იძენს, როდესაც კვლევის ფოკუსში ექცევა ენის გამოყენებითი ასპექტი (ენა, როგორც სოციოლინგვისტიკის კვლევის ობიექტი).

პრესკრიფციული გრამატიკების შემთხვევაში, როგორც წესი, საქმე გვექონდა დამწერლობის მქონე ენების რესურსებთან, რომლებიც სისტემურობით გამოირჩევიან, ვინაიდან ექვემდებარებიან მკაცრად დადგენილ წესებს - ენობრივ ნორმებს. ენობრივი ნორმები, მართალია, სპეციალისტთა მიერ დადგენილ წესთა ერთობლიობაა და შეთანხმების საფუძველზე დგინდება, მაგრამ თავად ეს წესები ენობრივ მონაცემებზე დაკვირვებისა და სისტემატიზაციის შედეგად არის შემუშავებული და ასახავს იმ ძირითად ტენდენციებს, რომელიც ენაში დასტურდება.

რამდენად აბსურდულადაც არ უნდა მოგვეჩვენოს, დამწერლობა, ზოგადად, ჩარჩოში აქცევს და გარკვეულწილად

აფერხებს ენის ბუნებრივ განვითარებას. ენა ცოცხალი ორგანიზმია და მუდმივად ვითარდება. შესაბამისად, ენის სტრუქტურაში გარკვეულ ცვლილებებს აქვს ადგილი, რაც სხვადასხვა - როგორც შინაგანი, ისე გარეგანი მიზეზით შეიძლება იყოს განპირობებული, როგორებიცაა მაგალითად:

1. ენის სისტემის სტრუქტურული გაერთმნიშვნელების ტენდენცია;
2. ენაში ფორმათა დამთხვევის, ანუ მორფოლოგიური ომონიმის დაძლევის მოთხოვნილება;
3. იდიოლექტის გავლენა ენობრივ სისტემაზე და იდიოლექტურ მოვლენათა გავრცელება და ლეგიტიმაცია;
4. ენობრივი კონტაქტები და სხვა ენათა გავლენა;
5. მიგრაციული პროცესები და შედეგად გამოწვეული ცვლილებები ენობრივ სისტემაში და ა.შ.

აქ ჩამოთვლილი (და არჩამოთვლილი) მიზეზები განაპირობებენ ენის, როგორც საკომუნიკაციო საშუალების, თავისუფალი განვითარების პროცესს, რომელიც, თავის მხრივ, უპირისპირდება ნორმირებული ენის იძულებით სტაბილურ სისტემას.

ვინაიდან ენაში დამკვიდრებული ნორმები დროთა განმავლობაში შეიძლება „მოძველდეს“, ანუ ჩამორჩეს ენის განვითარების ტენდენციებს, საჭირო ხდება მისი „გადახედვა“ და შესაბამისი ნორმატიული ცვლილებების შეტანა. განსაკუთრებით თვალსაჩინოა ეს პროცესი დამწერლობის მქონე ენების შემთხვევაში. გარკვეული დროის შემდეგ წერი-

ლობითი და ზეპირმეტყველებისათვის დამახასიათებელი ენობრივი ფაქტები და პროცესები ერთმანეთს საგრძნობლად შორდება და საჭიროებს დადგენილი ნორმების გადახედვას - ანუ „ნორმების განახლებას“. ქართული ენის ისტორიიდან „ნორმების განახლების“ ერთ-ერთ თვალსაჩინო მაგალითად შეიძლება დავასახელოთ ანტონ პირველის **სამი სტილის თეორია** და მისი გავლენა ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების დინამიკაზე, რასაც შემდგომ მოჰყვა 19-ე საუკუნის დასაწყისში წარმოებული მამათა და შვილთა ბრძოლა ენობრივ საკითხებთან დაკავშირებით, რომელიც მძაფრი პოლემიკის სახით შემოინახა ისტორიამ.

ზოგადად, ცნობილია, რომ დამწერლობის მქონე ენები გარკვეული სტაბილურობით და კონსერვატიულობით ხასიათდებიან, დამწერლობის არმქონე ენები კი განვითარების მეტი თავისუფლებით გამოირჩევიან. ამ უკანასკნელის შემთხვევაში, მართალია არსებობს საერთო მოხმარების საგანგები სისტემა - **კოინე**, რომელიც ამ ენის მატარებელთა სხვადასხვა ჯგუფისათვის დამახასიათებელ ნიშნებს ატარებს, მაგრამ ენობრივი სისტემა, მის პარალელურად, მეტ თავისუფლებას ანიჭებს ინდივიდუალურ მეტყველებას, რომელიც დიალექტური სისტემის კანონიერ ელემენტად შეიძლება იქცეს დროთა განმავლობაში. შესაბამისად, დამწერლობის არმქონე ენა უნდა განვიხილოთ, როგორც **დიალექტური კონტინუუმი**, რომელიც იდიოლექტურ ნაირსახეობათა ნაკრებს წარმოადგენს და განვითარების მეტი თავისუფლებით ხასიათდება.

შემოთქმულიდან გამომდინარე, დამწერლობის არმქონე ენების შესწავლა მხოლოდ ემპირიული კვლევის შედეგად არის

შესაძლებელი და მჭიდროდ უკავშირდება დამწერლობის არ-
მქონე „უცნობ“ ენათა შემოტანას ლინგვისტური (და არა მხო-
ლოდ ლინგვისტური) კვლევის არეალში. თუ აქამდე მეცნიერ-
თა ინტერესი მიმართული იყო წერილობითად დოკუმენტირე-
ბული, ანუ დამწერლობის რაიმე სახით გადმოცემული რესურს-
ების კვლევისაკენ, 20-ე საუკუნის მეორე ნახევარში
საგრძნობლად გაიზარდა მკვლევართა ინტერესების სფერო და
ყურადღების ცენტრში აღმოჩნდნენ აქამდე უცნობი და შეუს-
წავლელი ენები, რომლებიც, როგორც წესი, დამწერლობის არ-
მქონე ენებია. ამ მოძრაობას ხელი შეუწყო მსოფლიო მასშტა-
ბით ენათა თანდათანობითი გაქრობის პროცესის გააზრებამ,
რომელმაც თვალნათლივ წარმოაჩინა ის საფრთხე, რომელიც
ენათა გაქრობას მოჰყვება თან.

ტრადიციური გაგებით, ენის კვლევა, ერთი
კონკრეტული მეცნიერების, ლინგვისტიკის ფარგლებში
ხორციელდებოდა. ინტერდისციპლინური დარგების შექმნამ
საგრძნობლად გაზარდა ენის, როგორც ინტერდისციპლინური
კვლევის ობიექტის მნიშვნელობა. გასათვალისწინებელია ის
გარემოებაც, რომ კაცობრიობის მიერ საუკუნეების განმავლო-
ბაში დაგროვებულმა ცოდნამ ჩვენამდე ძირითადად ენობრივი
ფორმით მოაღწია. ბუნებრივია, რომ ამ გარემოებამ კიდევ
უფრო მეტი მნიშვნელობა მიანიჭა ენობრივი რესურსების
კვლევას, როგორც სინქრონული, ისე დიაქრონული
თვალსაზრისით - ენობრივი რესურსების კვლევა საშუალებას
გვაძლევს თვალი მივადევნოთ არა მარტო ენების განვითარე-
ბას, არამედ ამ ენათა მატარებელი ხალხების ისტორიულ და

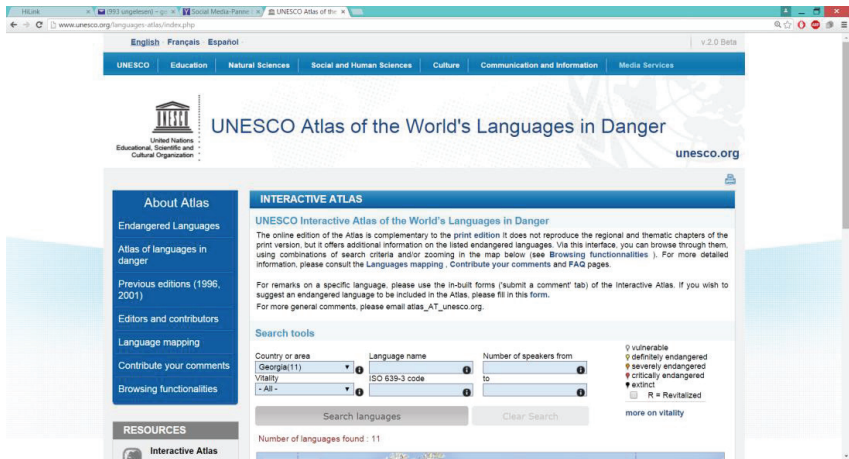
კულტურულ განვითარებასაც. შესაბამისად, მოხდა ენის, როგორც ფენომენალური მოცემულობის ხელახალი გადააზრება კულტურასთან მიმართებაში. **ენა არსებითად ამ ენის მატარებელი სოციუმის კულტურულ განვითარებაზე აისახება და მისი გაქრობით ქრება შესაბამისი ენის მატარებელი სოციუმის კულტურაც.**

დამწერლობის არმქონე ენების შემთხვევაში ენობრივი რესურსების არარსებობის გამო ამ ენათა (და შესაბამისად კულტურათა) კვლევა სხვაგვარი მეთოდოლოგიის გამოყენებას მოითხოვს. მოცემული ენის მატარებელი სოციუმის ისტორიული და კულტურული განვითარების კვლევა მეხსიერების კვლევის - „ზეპირი ისტორიების“ შეგროვების, სისტემატიზაციისა და კლასიფიკაციის გზით ხორციელდება.

ენის დოკუმენტირება, ორივე (როგორც წერილობითი, ისე ზეპირმეტყველების) შემთხვევაში კულტურის დოკუმენტრების ტოლფასია – ენის დოკუმენტრებით არსებითად ჩვენ ვახდენთ კულტურის დოკუმენტირებასაც.

ენისა და კულტურის დოკუმენტირება არსებითი მნიშვნელობისაა არა მხოლოდ სოციუმის დიაქრონიული კვლევის თვალსაზრისით, არამედ სინქრონიულადაც, რათა შევისწავლოთ ენაში მიმდინარე ცვლილებები და მათი გამომწვევი მიზეზები, გამოვიკვლიოთ ენობრივი ქცევის ნორმები, მოვახდინოთ ენობრივი სიტუაციიდან გამომდინარე ეთნიკური და პოლიტიკური კონფლიქტების პროგნოზირება და სწორად დაეგეგმოს და განვახორციელოთ ენობრივი პოლიტიკა.

ენებისა და კულტურების დოკუმენტირება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს დღეისათვის ენათა გაქრობის საშიშროების ფონზე. საყოველთაო გლობალიზაციამ მნიშვნელოვნად დააჩქარა მსოფლიოს ლინგვისტურ რუკაზე ენათა გაქრობის პროცესი. სავალალოა **იუნესკოს** მონაცემები ენების სტატისტიკის თვალსაზრისით: დღეისათვის მსოფლიოში 7000-მდე ენა არსებობს (მათგან 36 იზოლირებული ენაა, 82 – კრეოლი, 119 – კი ქსტების ენა; დანარჩენი ენები 150-მდე ენათა ოჯახში არის გადანაწილებული), რომელთაგანაც თითქმის ერთ მესამედს გაქრობის საშიშროება ემუქრება.

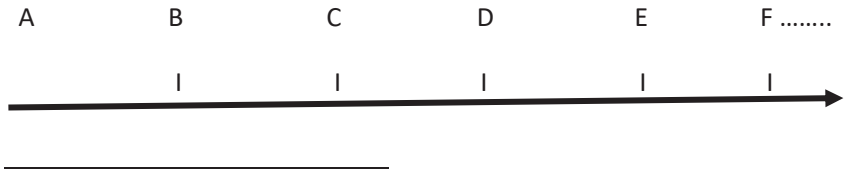

სწორედ ამ საფრთხის გათვალისწინებით შეიქმნა იუნესკოსთან საგანგებო პროგრამა გაქრობის საფრთხის წინაშე მდგარი ენების მსოფლიო ატლასის შესაქმნელად, რომელშიც დღეისათვის 2465 ენაა რეგისტრირებული. საფრთხეში მყოფი ენების აღრიცხვა ქვეყნების მიხედვით მიმდინარეობს. ამ ქვე-

ყანათა რიცხვში საქართველოცაა შეტანილი. კერძოდ, საქართველოში დღეისათვის გავრცელებული ენებიდან 11 ენაა შეტანილი აღნიშნულ ატლასში საფრთხეში მყოფი ენების სტატუსით, მათ შორის უდიური, წოვა-თუშური, პონტელ ბერძენთა მეტყველება, ახალარამეული, ლაზური.¹

ენათმეცნიერული (და კულტუროლოგიური) კვლევის პარადიგმის შემდეგ კომპონენტს წარმოადგენს **კვლევის დროული დეტერმინაცია**, ანუ კვლევის განშლა დროის ღერძზე. შესაბამისად, ერთმანეთისაგან განვასხვავებთ **ისტორიულ** ანუ **დიაქრონულ** კვლევას, ერთი მხრივ, და **წერტილოვან** ანუ **სინქრონულ** კვლევას, მეორე მხრივ. ხშირად სინქრონული კვლევა ასოცირდება „თანამედროვე“, დროის ღერძზე მოცემულ წერტილში, ანუ მკვლევრის მიერ მის თანამედროვე დროულ განზომილებაში მოცემულ მონაცემთა კვლევასთან; მაგრამ თუ კარგად ჩაუუკვირდებით დიაქრონული კვლევის სპეციფიკას, ადვილად დავრწმუნდებით, რომ ეს ასე არ არის - დიაქრონული კვლევა მოიცავს ისტორიულ კვლევას, ოღონდ მის წერტილოვან მოცემულობაში. ანუ, დიაქრონული კვლევა სინქრონულ კვლევათა კრებსითი ოდენობაა. გრაფიკულად ეს ასე შეგვიძლია წარმოვადგინოთ:

ქართული ენის დიაქრონული კვლევის ხაზი

¹ <http://www.unesco.org/languages-atlas/index.php>

ანუ, იმისათვის, რომ შევქმნათ ქართული ენის განვითარების სრული სურათი, საჭიროა ვიკვლიოთ იგი დროის დერძის ცალკეულ წერტილში: მესხეთე საუკუნის ენა უნდა ვიკვლიოთ მესხეთე საუკუნის ძეგლების ბაზაზე, მეთერთმეტე საუკუნის ენა - მეთერთმეტე საუკუნის ძეგლების ბაზაზე და ა.შ. დიაქრონიული კვლევა არის წერტილოვანი, ანუ სინქრონიული კვლევების შედეგად შექმნილი ენის განვითარების უწყვეტი ხაზი:

$A + B + C + D + E + F = DR$ (ენის დიაქრონიულ კვლევას), სადაც A, B, C, D, E და F ენის განვითარების წერტილოვანი, სინქრონიული კვლევა საბოლოო ჯამში გვაძლევს ენის განვითარების ისტორიულ ანუ დიაქრონიულ სურათს.

იმის გათვალისწინებით, რომ ენა არა მხოლოდ ნიშანთა სისტემაა, არამედ სოციუმის შიდაფუნქციური ინსტრუმენტი (თავის უშუალო ფუნქციით ენა სოციუმში კომუნიკაციის საშუალებას წარმოადგენს), იგი შეგვიძლია განვიხილოთ საბუნებისმეტყველო (სისტემურობის თვალსაზრისით) ან სოციოლოგიურ (გამოყენებითი თვალსაზრისით) ასპექტში. პირველ შემთხვევაში ვიკვლევთ ენის, როგორც სისტემის შინაგან სტრუქტურას, მეორე შემთხვევაში კი მისი გამოყენების სოციალურ ასპექტებს: ენის გამოყენების სფეროებს (ანუ ენის ფუნქციურ მხარეს) სხვადასხვა სოციალურ, პროფესიულ და ასაკობრივ ჯგუფში.

ენობრივი რესურსისა და კვლევის პარადიგმატული სისტემის განხილვა აუცილებლად მივიჩნიეთ დასაწყისშივე, ვინაიდან ღია რესურსების შექმნისა და მათი მნიშვნელობის

შესახებ მსჯელობისათვის აუცილებელ წინაპირობად მიგვაჩნია ენის, როგორც რესურსის, ახლებური გააზრება.

2. ღია რესურსები და მათი მნიშვნელობა

მეცნიერული კომუნიკაციის ახალი ფორმების ევოლუციამ ვებტექნოლოგიების განვითარების პარალელურად უპრეცედენტო შესაძლებლობები შეუქმნა მეცნიერებს პოტენციური გლობალური კავშირების მეშვეობით სწრაფად და ეფექტურად გამოიყენონ ელექტრონულ საცავებში დაცული დიგიტალური რესურსები, რომელთა რაოდენობაც დღითიდღე იზრდება. ღია რესურსების შექმნა და დიგიტალური არქივების ინფრასტრუქტურის განვითარება (საარქივო რესურსებზე საყოველთაო წვდომა), სამეცნიერო რესურსების ეფიციენტურად გამოყენების საშუალებას იძლევა და თვისობრივად შეცვალა 21-ე საუკუნის ჰუმანიტარიაში კვლევის პროცესი. დღეს მეცნიერებს აღარ სჭირდებათ მონაცემთა დიდი რაოდენობის ხელით დამუშავება და ინდივიდუალური შეფასება. მონაცემთა დიდი ბაზების ვებგვერდებზე განთავსებული საძიებო სისტემები, საშუალებას იძლევა მიზნობრივად ვეძებოთ და მოვიპოვოთ ჩვენთვის საინტერესო მასალა. დღეს აღარ არის აუცილებელი თავად შევიდეთ და ვეზემპლარულად ვეძებოთ თითოეული მაგალითი ელექტრონულ მონაცემთა ბაზებში. საკმარისია საძიებო რესურსების კონკრეტული პარამეტრების განსაზღვრა, და საძიებო სისტემა თავად მოახდენს საჭირო მასალის სელექციას. ამასთან, დიდ მონაცემთა ბაზები უხილავია მომხმარებლისთვის და, შესაბამისად, დაცულიც, ვინაიდან შეზღუდულია მათზე სრული ხელმისაწვდომობა და რაც მთავარია, მათი კოპირება-გავრცელება. რესურსების ე.წ. „გადაქაჩვის“ აუცილებ-

ლობა დღეისათვის არც არსებობს, ვინაიდან ენობრივი რესურსების საცავების ღია სისტემად გარდაქმნა და რესურსების მოპოვების საყოველთაობა თავად გამორიცხავს რესურსების „მისაკუთრების“ მოტივაციას. პირიქით, მეცნიერებს საშუალება მიეცათ საკუთარი რესურსების გახსნისა და გაერთიანების გზით - ერთიანი „მსოფლიო ბიბლიოთეკის“ შექმნით - შეემუშავებინათ საერთაშორისო სამეცნიერო კომუნიკაციის ახალი გზები და განეფითარებინათ რესურსების მოპოვებისა და კვლევაში მათი ეფექტური გამოყენების ახალი მეთოდები.

„ჩვენ მოვუწოდებთ მეცნიერებს, მონაწილეობა მიიღონ ღია ვებარქივების შექმნაში, რათა ღირსეულად გუპასუხობთ აკადემიური ბიბლიოთეკების წინაშე წარმოშობილ პრობლემებსა და გამოწვევებს, ჩვენ ერთად უნდა შევქმნათ არქივების თანამედროვე ფორმები და მეთოდები, გავხდეთ რესურსების აკადემიური მოხმარების უშუალო და ხელი შევეწყობთ რესურსების არქივირების, ორგანიზებისა და შენახვას საერთაშორისო სტანდარტების შემუშავებას მათი საყოველთაო მოხმარების მიზნით“ - წერდა იუნგ-რან პარკი (Jung-ran Park) უერთნალ Electronic Journal of Academic and Special Librarianship-ში გამოქვეყნებულ სტატიაში „Language-Related Open Archives: Impact on Scholarly Communities and Academic Librarianship“².

² Jung-ran Park (College of Information Science and Technology, Drexel University), *Language-Related Open Archives: Impact on Scholarly Communities and Academic Librarianship*, in.: *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship* (http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v05n02/park_j01.htm)

ვებტექნოლოგიის მარკეტინგის განვითარებამ, რომელიც სრულიად განსხვავდება ტრადიციული, ე.წ. „ქაღალდის ეპოქის“ მარკეტინგისაგან, უპრეცედენტო შესაძლებლობები მოუტანა სამეცნიერო საზოგადოებას - ინფორმაციის ინტერნეტით გავრცელება გაცილებით მეტი სისწრაფით გამოირჩევა, ინტერნეტტექნოლოგიები და ინფრასტრუქტურა კი - მეტი მოქნილობით. სამეცნიერო კომუნიკაციის ამ მაღალეფექტურმა საშუალებებმა, ერთი მხრივ, და ქსელური კომუნიკაციის ახალი ფორმების განვითარებამ, მეორე მხრივ, აუცილებლობით გამოიწვია ტრადიციული სამეცნიერო კომუნიკაციის არსებული საშუალებების შეზღუდვა. სამეცნიერო კომუნიკაციის აქამდე არსებული ფორმები მიუღებელი აღმოჩნდა თანამედროვე საზოგადოებისათვის ეფიციენტური თვალსაზრისით. კერძოდ:

1. სამეცნიერო კომუნიკაციის ტრადიციული ფორმები გაცილებით მოუქნელია მზარდი ტექნოლოგიური განვითარების პირობებში როგორც სამეცნიერო გავრცელების სისწრაფის, ისე ფინანსური თვალსაზრისით. სამეცნიერო კომუნიკაციის ტრადიციულ, ანუ ბეჭდურ ფორმებს ახასიათებს წარმოების შეუდარებლად მაღალი ხარჯები, ვიდრე კომუნიკაციის (ანუ გავრცელების) ელექტრონულ საშუალებებს;
2. სამეცნიერო ნაშრომების შენახვა ლოგისტიკურ და ფინანსურ ხარჯებთან არის დაკავშირებული: სტამბის საწყობებიდან დაწყებული დამთავრებული აკადემიური სივრცით (ბიბლიოთეკა, არქივი);

3. ეს უკანასკნელი მოითხოვს ადამიანურ რესურსებს, აღჭურვილს საგანგებო სამომხმარებლო ცოდნით;
4. ბეჭდური რესურსების გავრცელება გაცილებით შეზღუდულია როგორც რაოდენობრივად (ტირაჟირება), ისე გეოგრაფიულად, რაც, შესაბამისად, კიდევ უფრო გართულებულია რესურსების მომხმარებლამდე მიტანის გაშუალებული პროცედურით (რესურსების შექმნა/წარმოებიდან მათ გავრცელებამდე საჭირო დრო ბევრად აღემატება ელექტონულად გამოქვეყნების შემთხვევაში მომხმარებლამდე მისი მიღწევის დროს).

დღეს ეჭვს აღარ იწვევს ის ფაქტი, რომ მასობრივი შენახვის ტექნოლოგიები, რომელიც ტრადიციული შენახვის ფორმებთან შედარებით გაცილებით იაფია, საშუალებას იძლევა განუსაზღვრელი რაოდენობის რესურსი შევინახოთ ციფრულ ფორმატში. გარდა ამისა, ინტერნეტკომუნიკაცია საშუალებას იძლევა ტრადიციული სამეცნიერო პუბლიკაციის სტატიკური ფორმები (ტექსტური ფორმატი) გარდაექმნათ დინამიკურ მულტიმედიალურ და მულტიმოდალურ რესურსად და გავამდიდროთ იგი, მაგალითად, ინტეგრირებული ხმით, მოდიფიცირებული ტექსტებით, ტრანსკრიპტებით, ვიზუალური გამოსახულებებით, ლინკებით და ა.შ. ამგვარად წარმოდგენილი რესურსები, ბუნებრივია, სამეცნიერო კომუნიკაციის მაღალი ხარისხით გამოირჩევა. მასობრივი შენახვის დიგიტალურმა ტექნოლოგიებმა მრავალჯერადი გამოყენების გახდა სამეცნიერო რესურსები და საფუძველი დაუდო „დიგიტალურ აღწარმოებას“; მაგალითად, გააადვილა ტექსტების ინდექსირება და

გლოსირება, რესურსების **კონვერტირება** და ახალ დიგიტალურ ფორმატში მათი გადაყვანა, უზრუნველყო ფართომასშტაბიანი მიზნობრივი **რეპროდუქცია** და **სტატისტიკური დამუშავება**, და რასაკვირველია, შეუდარებლად გაზარდა სამეცნიერო თემებისა და პრობლემების საზოგადოებისათვის **ხელმისაწვდომობა**. ამ თვალსაზრისით, ახალი, ციფრული წარმოების ფორმები და რესურსების გავრცელების შეუზღუდავი საშუალებები გლობალურ ქსელში გავრცელების ფართო პოტენციალით ხასიათდებიან.

გლობალურ საკომუნიკაციო სისტემაში დიგიტალური რესურსების შეუფერხებელი მიმოქცევა, ბუნებრივია, **სტანდარტიზაციის**, განსაკუთრებით კი **მეტამონაცემების სტანდარტიზაციის** პრობლემის ეფექტურად გადაჭრას უკავშირდება. მონაცემთა კლასიფიკაციის, რესურსების ორგანიზაციისა და სტანდარტიზებული ინდექსაციის სქემის გარეშე, საძიებო მექანიზმის ეფექტურობა, და შესაბამისად, რესურსების მოპოვების სიზუსტის ხარისხი საგრძნობლად დაბლდება. გლობალური საკომუნიკაციო სისტემის ფუქციონირების ასევე მნიშვნელოვან წინაპირობას, მზარდი ინტერნეტრესურსების საცავების შექმნის პირობებში, წარმოადგენს **თავსებადი ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის** შექმნა.

გლობალური საკომუნიკაციო სისტემის ფუნქციონირების პროცესში წარმოქმნილმა პრობლემებმა და გამოწვევებმა, როგორცაა მაგ.: ა) ძიების შედეგების უზუსტობა და ძიების პროცესის არაეფიციენტურობა (განმეორებითი ძიების სისწიერე), ბ) ინდექსაციის ტერმინების სტანდარტიზაციის აუცი-

ლებლობა, გ) დიგიტალური მონაცემების სხვადასხვა ფორმატ-ში შენახვის პრაქტიკა, დ) მონაცემთა განსხვავებული კოდირების სქემების გამოყენება, ე) ლინგვისტური და კულტუროლოგიური მონაცემების მოპოვების, არქივირებისა და შენახვის სტანდარტიზაციის აუცილებლობა, და იმის გაცნობიერებამ, რომ მზარდი ვებტექნოლოგიების პირობებში გლობალურ საკომუნიკაციო სისტემას გაცილებით მეტი პოტენციალი გააჩნია, განაპირობა სამი უმნიშვნელოვანესი ინიციატივის შექმნა. კერძოდ:

- **დუბლინის ბირთვის მეტამონაცემების ინიციატივა** Dublin Core Metadata Initiative (**DCMI**), რომელიც 1995 შეიქმნა დუბლინში (Dublin, Ohio)³;
- **ღია არქივების ინიციატივა** Open Archives Initiative (**OAI**), რომელიც 1999 შეიქმნა სანტა ფიში (Santa Fe)⁴;
- **ენობრივი რესურსების ღია არქივების საზოგადოება** Open Language Archives Community (**OLAC**), რომელიც 2000 წელს შეიქმნა ფილადელფიაში (Philadelphia)⁵.

ქვემოთ დაწვრილებით მიმოვიხილავთ აღნიშნულ ინიციატივებსა და მათ მნიშვნელობას გლობალური საკომუნიკაციო სისტემის განვითარებაში. მანამდე კი მოკლედ აღვწერთ მეტამონაცემის ფენომენს და მის მნიშვნელობას ღია არქივების ეფექტურად გამოყენების პროცესში.

³ Dublin Core Metadata Initiative: <http://dublincore.org> (October 30, 2004)

⁴ Open Archives Initiative: <http://www.openarchives.org> (October 30, 2004).

⁵ Open Language Archives Community: <http://www.language-archives.org> (October 30, 2004).

3. რა არის მეტამონაცემი და რატომ არის იგი მნიშვნელოვანი?

მეტამონაცემი ანუ „მონაცემი მონაცემის შესახებ“ სრულიადაც არ არის ახალი ფენომენი მეცნიერებაში. იგი თანამედროვე გლობალური საკომუნიკაციო სისტემის მოთხოვნით არ შექმნილა, მას მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს - საინფორმაციო სტრუქტურები, განსაკუთრებით ბიბლიოთეკები და არქივები მას სისტემატურად იყენებდნენ და იყენებენ მონაცემთა სისტემატიზაციის, ორგანიზებული შენახვისა და მოძიების განხორციელების მიზნით. თანამედროვე მეტამონაცემის წინაპარი გახლავთ საბიბლიოთეკო/საარქივო საკატალოგო სისტემის ტრადიციული და უცვლელი კომპონენტი - **საკატალოგო ბარათი**. მეტამონაცემების ერთ-ერთ უძველეს ფიზიკურ სახეს სწორედ **საბარათო სისტემა** წარმოადგენს - რესურსებისათვის დამახასიათებელი რელევანტური მონაცემები, ანუ მეტამონაცემები, ბიბლიოთეკის/არქივის თანამშრომლებს გადაჰქონდათ საგანგებო ფორმატის ბარათზე, რომლის მეშვეობითაც ხორციელდებოდა რესურსის **კატალოგიზირება**. შესაბამისად, მეტამონაცემის ფენომენი აკადემიური საზოგადოებისათვის კარგად ნაცნობი კონცეპტი გახლდათ. მიუხედავად იმისა, რომ ცნებას „მეტამონაცემი“ აკადემიური საზოგადოება XIX-XX საუკუნეებში არ იცნობდა, ამ ცნებით გადმოცემულ ფენომენს სამეცნიერო, საბიბლიოთეკო და საინფორმაციო საზოგადოება საუკუნეების განმავლობაში ეფექტურად იყენებდა ინფორმაციის შეგროვების, კატალოგიზირებისა და მოძიების მიზნით.

ტრადიციულად, ბარათის შინაარსი რომელიმე წიგნის შესახებ ამგვარად არის სტრუქტურირებული და გადმოცემული: Bloomfield, Leonard. 1933. *Language*. New York: Holt, Rinehart & Winston. ანუ, შესაბამისი ბარათი შეიცავს მონაცემებს წიგნის, როგორც მონაცემის, შესახებ; კერძოდ, ბარათზე გადატანილია ინფორმაცია წიგნის ავტორის, წიგნის სათაურის, გამომცემლობის, გამომცემის ადგილისა და გამომცემის წლის შესახებ. ზოგჯერ, ამგვარი მეტამონაცემები განვრცობილ ინფორმაციებს შეიცავენ, როგორცაა ნაშრომის თემა, ჟანრი, რეზიუმე და სხვა სახის მნიშვნელოვანი ინფორმაცია.

ციფრული საცაგების რესურსებზე მორგებული სტანდარტიზებული საძიებლების შექმნის აუცილებლობამ საფუძველი დაუდო მეტამონაცემების სტანდარტიზაციის პირველი ინიციატივის **Dublin Core Metadata Initiative (DCMI)** შექმნას. აღნიშნული ინიციატივის ფარგლებში საერთაშორისო შეთანხმების საფუძველზე შეიქმნა **მეტამონაცემების ინტერდისციპლინური კომპლექტი**, რომელიც 15-მდე სხვადასხვა მეტამონაცემს - ქვეკომპონენტს შეიცავდა. გარდა ტრადიციული ინფორმაციისა (ავტორი, სათაური, გამომცემლობა, გამომცემის წელი) მეტამონაცემების კომპლექტი შეიცავდა ინფორმაციას გამომცემლის, კონტრიბუტორის, ტიპის, ფორმატის, წყაროს, ენის, საკონტაქტო პირისა და საავტორო უფლებების შესახებ. **დუბლინის მეტამონაცემების კომპლექტი** გამოირჩევა სიმარტივით, მოქნილობით და თავსებადობით. მეტამონაცემების მარტივი ფორმატი საშუალებას იძლევა ადვილად მოვახდინოთ მისი იმპლემენტაცია სხვადასხვა საცაგებში, რასაც საძიებო სისტემების

თავსებადობა განაპირობებს და უზრუნველყოფს ძიების ეფექტურობას. თუმცა, როგორც **იუნგ-რან პარკი** აღნიშნავს, დუბლინის მეტამონაცემების კომპლექტს გარკვეული პრობლემები გააჩნდა მეტამონაცემების ორგანიზებული სორტირების თვალსაზრისით მანქანურად წაკითხვადი კატალოგიზირების დროს.

ვინაიდან მეტამონაცემების დუბლინის კომპლექტი ზოგადობით გამოირჩეოდა და არ იყო მორგებული სპეციფიკურ თემებზე, სამეცნიერო დარგებზე ან განსხვავებული ინტერესების მქონე საზოგადოებებზე, გარდაუვალი გახდა მისი განვითარება და დახვეწა **ძიების ადეკვატურობისა და სიზუსტის** გასაზრდელად. ძიების დახვეწა განხორციელდა **საგანგებო კვალიფიკატორების** შემოტანით, რომელიც რესურსის (საგნის, თემის და ა.შ.) უფრო ვიწრო და სპეციფიკური მახასიათებლებით დახასიათების საშუალებას იძლეოდა. კვალიფიკატორის შემოტანამ ძიების პროცესი გაცილებით უფრო ეფექტური გახადა, ვინაიდან რესურსების ინტერპრეტაციის პროცესში გათვალისწინებული იყო თემისათვის დამახასიათებელი სიტყვების, ნოტაციების და ავტომატური ანალიზის კომპონენტების გამოყენებით რესურსების შინაარსობრივად ზუსტი კვალიფიცირება.

მეტამონაცემის ეფექტური გამოყენება გლობალურ საკომუნიკაციო სისტემაში - **მონაცემთა მოძიების სიზუსტე და სისწრაფე სხვადასხვა ტიპის საცაფებში** - დიდწილად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ რამდენად ადეკვატურად და ამავე დროს ინტერდისციპლინურად არის იგი სტრუქტურირებული. ამიტომ ღია რესურსების შექმნის დროს აუცილებლად უნდა გავითვალისწინოთ ეს ფაქტორები.

4. ღია არქივების ინიციატივა და ენობრივი არქივების ღია საზოგადოება

წინამდებარე მონაკვეთში განვიხილავთ ღია არქივების იმ ინსტიტუციებს, რომლებმაც უდიდესი როლი შეასრულეს ღია არქივების კონცეპტუალიზაციაში და მის დახვეწაში. ესენი არიან: დუბლინის ბირთვის მეტამონაცემების ინიციატივა (DCMI), ღია არქივების ინიციატივა (OAI), ენობრივი რესურსების ღია არქივების საზოგადოება (OLAC).

ღია არქივების ინიციატივის საწყის ეტაპზევე დღის წესრიგში დადგა არსებითი საკითხი: იმისათვის, რომ შექმნილიყო ენობრივი რესურსების ღია არქივი, საჭირო იყო იმის განმარტება, თუ რა უნდა ჩაითვალოს ენობრივ რესურსად, ანუ რა უნდა გახდეს არქივის შემადგენელი ელემენტი. შეთანხმების შედეგად განისაზღვრა არქივის შემადგენელი უმცირესი ელემენტის, ანუ ენობრივი რესურსის რაობა:

- ენობრივ რესურსად ითვლება ყველა სახის მონაცემი, ტექნოლოგიური ინსტრუმენტი ან რეკომენდაცია-რჩევა, რომელიც მიემართება ბუნებრივი ენის დოკუმენტირების, აღწერის და ენობრივი რესურსების მოხმარებისა და განვითარების საკითხებს;
- ენობრივი რესურსები შეიძლება იყოს დიგიტალური ან არადიგიტალური, გამოქვეყნებული ან გამოუქვეყნებელი. ასეთებია: ტექსტები, ჩანიშვნები, ლექსიკონები, ენის სწავლების ელემენტები, შენიშვნები, საექსპედი-

ციო ჩანაწერები, პროგრამული უზრუნველყოფა, პროტოკოლები, მონაცემთა მოდელები, ფაილების ფორმატები, არქივები და ა.შ.

მეორე არსებითი კითხვა, რომელიც დადგა ენობრივი რესურსების განსაზღვრების შემდეგ, იყო ის, თუ **როგორ მივიპოვოთ ენობრივი რესურსები**.

ენობრივი რესურსების აღმოჩენის ყველაზე გავრცელებულ მეთოდად მიჩნეულ იქნა ენობრივი რესურსების ძებნა ისეთ ელექტრონულ საცავეებში, როგორებიცაა:

1. საფოსტო გზავნილები
2. ვებინდექსები
3. არქივები
4. გამომცემლობის კატალოგები და ა.შ.

მართალია, ეს მეთოდი უზუსტობით გამოირჩეოდა და რელევანტური რესურსების გარდა ბევრ არარელევანტურ რესურსებზე გაჰყავდა მომხმარებელი, მაგრამ იგი საშუალებას იძლეოდა სწრაფად მოგვეპოვებინა დიდი მონაცემები ამა თუ იმ ენისათვის გლობალურ ქსელებში. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ **OLAC**-ის მიზანს დღესაც წარმოადგენს დახვეწილი ინფრასტრუქტურის შექმნა ენობრივი რესურსების აღმოჩენის გასაუმჯობესებლად.

მესამე არსებითი საკითხი უკავშირდება მეტამონაცემების საკითხს: **რა არის მეტამონაცემი** და შესაძლებელია თუ არა **მეტამონაცემების უნივერსალური რეესტრის** შექმნა.

თავდაპირველად მეტამონაცემების კომპლექსი დუბლინის ბირთვის მეტამონაცემების ინიციატივის Dublin Core

Metadata Initiative (DCMI) ფარგლებში დამუშავდა და ასეა განმარტებული:

- მეტამონაცემი განიმარტება, როგორც **სტრუქტურირებული მონაცემი მონაცემის შესახებ**;
- მეტამონაცემი არის დიგიტალური ან ფიზიკური ობიექტის ან რესურსის **აღწერითი ინფორმაცია**;

დამატებით ხაზი გაესვა შემდეგ გარემოებას: მიუხედავად იმისა, რომ მეტამონაცემი ახალი ცნებაა, თავად ამ ფენომენით ნაგულისხმევი კონცეპტი ძალიან ძველია და იმ დროიდან არსებობს, როდესაც პირველად დაიწყო მოპოვებული ინფორმაციის სტრუქტურირებული და ორგანიზებული აღწერა. მეტამონაცემის წინამორბედია კატალოგის სისტემა და ბართი. თანამედროვე არქივების მიზანია მეტამონაცემების ავტომატურად გენერირება.

თვალსაჩინოებისათვის განვიხილოთ ერთი მაგალითი: Bloomfield, Leonard. 1933. *Language*. New York: Holt, Rinehart & Winston.

მეტამონაცემები ამ წიგნის შესახებ ამგვარად შეგვიძლია წარმოვადგინოთ:

Document type:	Book
Last name of author:	Bloomfield
First name of author:	Leonard
Year of publication:	1933
Title:	Language
City:	New York
Publisher:	Holt, Rinehart & Winston

როგორც ვხედავთ, სტანდარტული ციტირება და ტაბელარული მეტამონაცემები ამ წიგნის შესახებ ერთსა და იმავე ინფორმაციას შეიცავს. განსხვავება მხოლოდ ისაა, რომ:

- ტაბელარული მეტამონაცემები სტრუქტურირებულია და ექსპლიციტურად მარკირებული;
- მეტამონაცემები პროგრამებისა და ინფრასტრუქტურის მიმართაც გამოიყენება, სტანდარტული ციტირება კი - არა.

პროგრამის შემთხვევაში მეტამონაცემების კომპლექტი ამგვარად გამოიყურება:

Name:	The Linguist's Shoebox
Platform(s):	Windows (3.1, 95/98, NT), Macintosh (OS 6, OS 7, 68K, PPC)
Categories:	data management, parser, text analysis
Domains:	morphology, syntax, discourse, lexicon/dictionary
Keywords:	field notes
Version:	5
Date:	September 2000

Description:	Shoebox is a computer program that helps field linguists and anthropologists integrate various kinds of text data: lexical, cultural, grammatical, etc. It has flexible options for sorting, selecting, and displaying data. It is especially useful for helping researchers build a dictionary as they use it to analyze and interlinearize text.
More: information:	Shoebox Home
Contact:	shoebox_support@sil.org
Licensing:	Shoebox is licensed for \$45.00

აქვე აუცილებლად უნდა განვმარტოთ, რომ მეტამონაცემი არის მონაცემი მონაცემის შესახებ და თავად არ წარმოადგენს მონაცემს. მეტამონაცემების გამოქვეყნება არანაირ რისკს არ შეიცავს - იგი არანაირ სუბსტანციურ ცოდნას არ მოიცავს, ისევე როგორც წიგნის შესახებ ანოტაცია არ წარმოადგენს თავად წიგნს, ისევე როგორც მეტამონაცემები ონლაინ-რესურსების შესახებ არ წარმოადგენს თავად ონლაინრესურსებს.

დუბლინის მეტამონაცემების კომპლექსმა შემდგომი განვითარება პოვა ღია არქივების ინიციატივის ფარგლებში, რომელიც ლოს ალამოსის ეროვნული ლაბორატორიის კვლე-

ვით ბიბლიოთეკაში სამეცნიერო პროექტის „ბიბლიოთეკა კედლების გარეშე“ (Libraries Without Walls) ფარგლებში განხორციელდა და რომლის შედეგებიც 1999 წელს გამოაქვეყნა სამეცნიერო ჯგუფმა. საკითხი განიხილებოდა სანტა ფიში გამართულ ფორუმზე, სადაც დაისვა საკითხი, თუ რამდენად არის შესაძლებელი ელექტრონული პუბლიკაციების მოძებნა მეტამონაცემების მოქნილი სისტემის მეშვეობით ისე, რომ განხორციელდეს სხვადასხვა საცაგებში რესურსების ერთდროული ძიება. ღია არქივების ინიციატივის ფარგლებში შექმნილი ინფრასტრუქტურა ემყარებოდა დუბლინის მეტამონაცემების კომპლექტს და ღია არქივების ინიციატივის პროტოკოლს, და მიზნად ისახავდა მეტამონაცემების ისეთი ინფრასტრუქტურის შექმნას, რომელიც თავსებადი იქნებოდა ელექტრონული პუბლიკაციების საცაგებში ეფექტური ძიების განხორციელების შემთხვევაში. ღია არქივების ინიციატივის ეს მიზანი მოტივირებული იყო სამეცნიერო ლიტერატურის სწრაფად და ფართოდ გავრცელების აუცილებლობით. ამ პროცესს **ჰერბერტ ვან დე ზომპელი** (Herbert Van de Sompel) ასე აფასებდა:

„Santa Fe recommendations to interoperability at the level of metadata harvesting: 1. The definition of a set of simple metadata elements—the Open Archive Metadata Set (OAMS)—for the sole purpose of enabling coarse granularity document discovery among archives; 2. The agreement to use a common syntax, XML, for representing and transporting both OAMS and archive-specific metadata sets; 3. The definition of a common protocol—the Open Archives Dienst Subset—to enable extraction of OAMS and archive-specific metadata from participating archives.“

ქვემოთ მოცემულია ძიების პროცესში მეტამონაცემების ინფრასტრუქტურის თავსებადობასთან დაკავშირებით სანტა ფიში შემუშავებული რეკომენდაციები⁶

1. მეტამონაცემების კომპლექტის the Open Archive Metadata Set (OAMS) შემადგენელი მარტივი ელემენტების განსაზღვრა;
2. საერთო სინტაქსის და XML ფორმატის გამოყენების შესახებ შეთანხმება და ორივე - OAMS-ის და არქივებისათვის სპეციფიკური მეტამონაცემების კომპლექტის ტრანსფორმირება;
3. საერთო პროტოკოლის განსაზღვრა - ღია საარქივო მომსახურების ქვეკომპონენტების განსაზღვრა - OAMS-ის და სპეციფიკური საარქივო მეტამონაცემების ამოღება საძიებო არქივებიდან.

OAI-ის მეტამონაცემების კომპლექტი შემუშავებული იყო ელექტრონული პუბლიკაციების (E-Print) საერთაშორისო მოხმარების ქსელის გაფართოებისა და მეცნიერების განქსელვის მიზნით. შესაბამისად, შემუშავდა **საძიებო სისტემის ფუნქციური თავსებადობის პარამეტრები**, თუმცა ძალიან მალე გამოიკვეთა პროტოკოლის გაფართოების აუცილებლობა, კერძოდ, მწვავედ დაისვა მეტამონაცემების კომპლექტის ეფიციენტობის საკითხი - მეტამონაცემების ინფრასტრუქტურის გამო-

⁶ იხ. Hervert Van de Sompel & Carl Lagoze, *The Santa Fe Convention of the Open Archives Initiative*, D-Lib Magazine 6 (2) (February 2000)

ყენების შესაძლებლობა არა მხოლოდ ელექტრონული სამეცნიერო პუბლიკაციების მოძიების, არამედ ზოგადად ციფრული რესურსების მოძიებისა და კლასიფიცირების პროცესში.

OAI-ის მეტამონაცემების პროტოკოლის შექმნას წარმოუდგენელი ეფექტი მოჰყვა გლობალური საკომუნიკაციო სისტემის განვითარების ისტორიაში. ღია არქივების მონაწილე პარტიციპანტების რაოდენობა 192 პროვაიდერს მოიცავდა, თუმცა, თუ იმასაც გავითვალისწინებთ, რომ ძიების განხორციელებისათვის რეგისტრაცია აუცილებელი არ იყო, უნდა ვივარაუდოთ, რომ მომხმარებელი პროვაიდერების რაოდენობა (ანუ OAI-ის პროტოკოლის მომხმარებელთა რაოდენობა) სინამდვილეში ბევრად აღემატებოდა ამ რიცხვს.

OAI-ის მეტამონაცემების კომპლექტმა სულ მალე განიცადა შემდგომი განვითარება. OAI-ის პროტოკოლის ინფრასტრუქტურულ ბაზაზე შეიქმნა OLAC-ის საძიებო სისტემის ინფრასტრუქტურა, რომელიც გაცილებით დახვეწილი და განშლილი იყო რესურსების სპეციფიკიდან გამომდინარე - ენობრივი არქივების ღია საზოგადოების რესურსები ენობრივი რესურსების გარდა კულტუროლოგიურ რესურსებსაც მოიცავდა და შესაბამისად, მოითხოვდა ოპერატიული საძიებო სისტემების გაცილებით რთულს პროტოკოლს, განვრცობილს მეტამონაცემების გაცილებით მეტი პარამეტრებით.

პროტოკოლი შემუშავდა ფილადელფიის უნივერსიტეტში ჩატარებული სემინარის ფარგლებში 2000 წელს. სემინარი საერთაშორისო ფორუმს წარმოადგენდა, ვინაიდან მის მუშაობაში მონაწილეობდა 100-მდე მეცნიერი - ენის პროგრამირების სპეციალისტები, ლინგვისტები და არქივის თანამშრომლები

ჩრდილოეთ ამერიკიდან, ევროპიდან, აფრიკიდან, ახლო აღმოსავლეთიდან, აზიიდან და ავსტრალიიდან. აქვე გადაწყდა ახალი საზოგადოების - **ენობრივი არქივების ღია საზოგადოების** შექმნა.

სემინარის მიერ ასე განისაზღვრა საზოგადოების მიზანი:

„ენობრივი არქივების ღია საზოგადოება (OLAC) არის ინსტიტუტებისა და კერძო პირების საერთაშორისო თანამშრომლობის შედეგად შექმნილი საზოგადოება, რომელშიც გაერთიანებული არიან სხვადასხვა ქვეყნებში და სხვადასხვა ერობრივ რესურსზე მომუშავე ჯგუფები. საზოგადოების მიზანია ენობრივი რესურსების მსოფლიო ვირტუალური ბიბლიოთეკის შექმნა, და მოითხოვს სამი სახის ამოცანის გადაჭრას: (i) ენობრივი რესურსების დიგიტალური არქივისთვის საუკეთესო პრაქტიკის კონსენსუსის განვითარებას, (ii) საარქივო მასალებზე ადვილად ხელმისაწვდომი სამომხმარებლო პაკეტის განვითარებას და (iii) სამომხმარებლო პაკეტის სტანდარტიზაციას საბაზრო ქსელში საცავების ეფექტურად ჩართვისა და ეფიციენტური გამოყენების მიზნით“.

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ დუბლინის მეტამონაცემების კომპლექტი არ იყო მორგებული სპეციფიკურ თემატურ რესურსებზე, რაც არ იძლეოდა ენობრივი რესურსების სრულფასოვანი კლასიფიცირების საშუალებას. მართალია, OLAC-ის მეტამონაცემების **set24 პაკეტი** დუბლინის მეტამონაცემების კომპლექტის გაგრძელებას წარმოადგენს, მაგრამ იგი გაცილებით სრულყოფილი და მოსახერხებელი აღმოჩნდა მომხმარებლისათვის.

მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო ორგანიზაციები, როგორცაა მაგ. OLAC, მუდმივად აქვეყნებენ რეკომენდაციებს მეტამონაცემების სტრუქტურის შესახებ, მეტამონაცემების შემქმნელს შეუძლია თავად გადაწყვიტოს, რომელი მონაცემები შეიტანოს მეტამონაცემთა კომპლექტში.

ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის შემთხვევაში მეტამონაცემების სამი ბლოკი შეიძლება გამოვიყენოთ. მაგ.:

- ვიდეო/აუდიო ჩანაწერის დრო, ადგილი;
- პროექტის დასახელება, პროექტის დაფინანსება;
- ვიდეოჩანაწერის ავტორი (და პარტიციპანტი).

მეტაინფორმაციების კომპლექტი დამატებით შეგვიძლია განვაგრძოთ ინფორმაციით მთქმელ(ებ)ის შესახებ.

- მეტამონაცემები მთქმელის შესახებ:
 - o ასაკი, სქესი;
 - o განათლება;
 - o ოჯახური მდგომარეობა;
 - o პროფესია;
 - o მშობლიური ენა;
 - ენობრივი ტიპი:
 - მონოლინგვალი;
 - ბილინგვალი;
 - o რელიგია;
 - o მიგრაციული ფონი:
 - მიგრირების ადგილი (საიდან გადმოვიდა);

- მიგრირების მიზეზი (პოლიტიკური, რელიგიური შეხედულების ან სექსუალური ორიენტაციის გამო დევნა).

ინტერდისციპლინური კვლევებისათვის რესურსების ეფექტური გამოყენების მიზნით სასურველია მეტამონაცემების კომპლექტს დაუერთოთ ინფორმაცია თემატური შინაარსის შესახებ.

– მეტამონაცემები თემატური კონტენტის შესახებ:

- საყოფაცხოვრებო;
- რეწვა;
- სოფლის მეურნეობა;
- კულინარია;
- რელიგია;
- მორალი;
- ისტორია და ა.შ.

ასევე შეგვიძლია ენობრივ რესურსს დაუერთოთ მეტამონაცემები თავად ენობრივი რესურსის შესახებ:

– მეტამონაცემები ენობრივი რესურსის შესახებ:

- რესურსის ენა;
- რესურსის თემა;
- რესურსის სახე:
 - ვერბალური: მონოლოგი, დიალოგი, ჯგუფური კონვერსაცია;
 - ვიზუალური: ლანდშაფტი, მოსავლის აღება, ცეკვა;
 - ვიზუალურ-ვერბალური: რიტუალური სცენები, სიმღერა.

გარდა აქ ჩამოთვლილი მეტამონაცემებისა, არსებითია მეტამონაცემების კომპლექტში ინფორმაციის ჩართვა მეტამონაცემის შესახებ - აქ იგულისხმება მეტამონაცემების ორიგინალური ბლოკი, რომელიც საბიბლიოთეკო კატალოგებისათვის სრულიად უცხოა - ინფორმაცია იმისა შესახებ, თუ ვინ შექმნა მეტამონაცემი, ანუ **მეტამონაცემი მეტამონაცემის შემქმნელის** შესახებ.

საგანგებოდ უნდა მივუთითოთ, საავტორო უფლებების შესახებაც: როგორც რესურსების, ისე მეტამონაცემების შემთხვევაში, აუცილებელია შემქმნელის/ინსტიტუციის მითითება, რათა უზრუნველყოთ საავტორო უფლებების დაცვა.

რატომ უნდა შევქმნათ და გავაგრძელოთ მეტამონაცემები?

მეტამონაცემების შექმნისა და გაგრძელების მთელი რიგი მიზეზები არსებობს. ერთ-ერთ მნიშვნელოვან არგუმენტს წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ მეტამონაცემები აადვილებს არქივების მართვას და შესაბამისად, მოქნილს ხდის კვლევის პროცესს.

ქვემოთ ჩამოვთვლით რამდენიმე არგუმენტს:

- კარგად სტრუქტურირებული მეტამონაცემები საშუალებას აძლევს მკვლევარს უფრო ადვილად და სწრაფად შეძლოს არქივში რესურსების მართვა და შენარჩუნება;
- დიდი არქივები, როგორც წესი, იმეორებენ მეტამონაცემების სტანდარტულად დადგენილ ნორმებს,

მაგრამ დამატებით თითქმის ყოველთვის აქვთ მეტამონაცემების შიდა სტანდარტები;

- ძალიან მნიშვნელოვანია ნებისმიერ არქივში რესურსების ძებნის სისტემის შენარჩუნება გრძელვადიანი პერსპექტივით - არქივში რესურსების მოძიება შესაძლებელი უნდა იყოს მაშინაც, როდესაც ძველ არქივარიუსს ახალი ცვლის;
- რაც უფრო ვრცელია მეტამონაცემების კომპლექტი, მით უფრო ზუსტი და ეფიციენტურია ძიების სისტემა და მით უფრო მაღალია თქვენი რესურსების მოძიების ხარისხი;
- გაითვალისწინეთ, რომ მაშინაც კი, თუ თქვენს კვლევებისთვის არარელევანტურია რომელიმე მეტამონაცემი, მეტამონაცემების კომპლექტში მაინც უნდა შეიტანოთ იგი, რათა ინტერდისციპლინურობის ხარისხი აუმაღლოთ თქვენს რესურსს; თვალსაჩინოებისათვის: წარმოიდგინეთ, რომ გუგლში შეგაქვთ მეცნიერის სახელი და იგი გაწვდით ინფორმაციას ამ მეცნიერის ინტერესების შესახებ.

მეტამონაცემების სტანდარტიზაცია აადვილებს მეტამონაცემების „გადაწერას“ სხვადასხვა არქივში. ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ტექნიკურ ტერმინს ერთი ფორმატიდან სხვა ფორმატში მეტამონაცემების გადატანისა, წარმოადგენს „გადაფარვა“ (*mapping* ან *crosswalking*). სხვადასხვა არქივის მეტამონაცემების „გაგებინებადობა“ აადვილებს არქივების ერთმანეთთან

კავშირს და ზრდის ძეგნის არეალს. ბევრ არქივს თავისი საკუთარი, არასტანდარტიზებული მეტამონაცემები გააჩნია. მაგ., OLAC-ის მეტამონაცემებში გადაყვანისას, ძირითადად შენარჩუნდება ტიპური მეტამონაცემები, როგორცაა „შემქმნელი“, „თემა“, „ფორმატი“, „ენა“ და ა.შ. თვალსაჩინოებისათვის წარმოვიდგენთ, თუ როგორ გადაიყვანება OLAC-ის სტანდარტში.

მაგ.: იხ. ბანტუს შედარებითი ელექტრონული ლექსიკონის მეტამონაცემების ბანკი:

Folder Name:	Gevove.vdVeen1994
Language:	Gevove
Guthrie:	B.30 (A.30?)
Contributor:	Van Der Veen, Lolke
Institution:	DDL
Author:	Van Der Veen, Lolke
Citation:	Van Der Veen 1994
Count:	1450
Formats:	Word 5, Text
Gloss Language:	French
Condition:	1
Web Search:	Y

MapMaker Status: None

Recon Status: None

Remarks: The Word version has a nice introduction which I made into an info file. –JG

Record date: 9/23/2001

Set: CBOLD:dictionaries

აქ მოყვანილი მეტამონაცემები შეგვიძლია დავახარისხოთ ორ ტიპად: **ძირითად** და **მეორად მეტამონაცემებად**. მაგალითად, მეტამონაცემი "Recon Status" (რაც იმას ნიშნავს, რომ რესურსში მოცემულია აგრეთვე ლექსიკური რეკონსტრუქციები) ძალიან სპეციფიური მეტამონაცემია და საუარაუდოდ მკვლევართა მხოლოდ მცირე ნაწილისთვის იქნება რელევანტური. ამიტომ OLAC-ის სტანდარტში გადატანის დროს არ გადაჰყვება მეტამონაცემების კომპლექტს, თუმცა ტექნიკურად შესაძლებელია ამ პარამეტრის შეტანა OLAC-ის სტანდარტში.

აღნიშნული მეტამონაცემების კომპლექტი OLAC-ში ამგვარად „ინტეგრირდება“:

Title: Gevove.vdVeen1994

Subject language: Gevove

Contributor: Van Der Veen, Lolke

Date: 2001-09-23

Type:	Dataset
Formats:	Word 5, Text
Identifier:	http://bantu.berkeley.edu/CBOLDFTP/CBOLD_Data/Gevove.vdVeen1994
Language:	French
Rights:	See: http://linguistics.berkeley.edu/CBOLD/Data/CBOLD.data.html

OLAC-ის მეტამონაცემების კომპლექტის ელემენტები შედგება 15 DC მონაცემთა ელემენტებისგან, რომელიც განვრცობილია საგანგებო კვალიფიკატორებით. აღნიშნული კვალიფიკატორები ენობრივი რესურსების ძიების პროცესში არსებითი მნიშვნელობისაა და ორ ტიპად იყოფა: ატრიბუტები და კოდირების სქემა. OLAC-ის მეტამონაცემების კომპლექტი სამი სახის ატრიბუტს იყენებს: **დახვეწის ატრიბუტი**, **კოდის ატრიბუტი** და **ენის ატრიბუტი**. დახვეწის ატრიბუტი (refine-Attribut) უზრუნველყოფს ელემენტების დახვეწას; კოდის ატრიბუტი (code-Attribut) გამოიყენება კონკრეტული კოდირების სქემისგან მიღებული მეტამონაცემის ღირებულებების შესანარჩუნებლად; ენის ატრიბუტი (lang-Attribut) კი განსაზღვრავს იმ ენას, რომელ ენაზეც ტექსტის შინაარსი არის შექმნილი.

აქ მოკლედ შევჩერდებით **კოდის ატრიბუტის**, ანუ კონტროლირებადი ლექსიკის თემაზე. ენის რესურსების კლასიფიკაციისათვის მეტამონაცემის კომპლექტიდან ორი კომპონენტი

არის მნიშვნელოვანი: **ენის იდენტიფიკატორი** (რესურსის შინა-
არსის გადმოცემის ენა) და **ლინგვისტური ტიპი** (რესურსის
სახე ან ჟანრი).

ლინგვისტური ტიპი ოთხი პარამეტრის მეშვეობით განი-
საზღვრება: **ტრანსკრიფცია, ანოტაცია, დახასიათება და ლექ-
სიკონი**. თითოეული ეს პარამეტრი რამდენიმე ქვეტიპს შეიცავს,
როგორცაა სიტყვების სია (ლექსიკონის ქვეტიპი), თეზაურუსი
და ა.შ.⁷

ენის იდენტიფიკაციისათვის, OLAC-მა გადმოიღო SIL-ის
ეთნოლოგიური კლასიფიკაცია, რომელიც ენის საიდენტიფიკა-
ციო სტანდარტს (ISO 639) ეყრდნობა და შედარებით სრულყო-
ფილია.

ქვემოთ მოვიყვანო მეტამონაცემების კომპლექტის მაგა-
ლითს რამდენიმე კავკასიური ენისათვის რომელიც OLAC-ის
რესურსებში არის ჩართული. ესენია ქართული, სვანური, მე-
გრული, უდიური და ბაცბური ენები.

⁷ Barbara F. Grimes (editor), *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas:
Summer Institute of Linguistics, 14th edition, 2000
(<http://www.sil.org/ethnologue>)

იხ. ქართული ენის მონაცემები:

The screenshot shows the Ethnologue website page for the Georgian language. The page title is "Georgian" and it includes a search bar, navigation menu, and a "Page Views Left: 2" notification. The main content area displays the following information:

- ISO 639-3:** kat
- Alternate Names:** Common Kartvelian
- Autonym:** ქართული (Kartuli, ქართულენოვანი) (Kartuli ena)
- Population:** 3,200,000 (2014). Ethnic population: 3,800,000 (1993 USIS). Total users in all countries: 3,679,020.
- Language Maps:** Azerbaijan, Georgia, Turkey
- Language Status:** 1 (National, Statutory national language (1995, Constitution, Article 8).
- Classification:** Kartvelian, Georgian

On the right side, there is a "PLACE IN LANGUAGE CLOUD" chart and an "ETHNOLOGUE PRODUCTS" section featuring a "Language Map of Georgia" for \$24.95.

იხ. მეგრულის მონაცემები:

The screenshot shows the Ethnologue website page for the Mingrelian language. The page title is "Mingrelian" and it includes a search bar, navigation menu, and a "Page Views Left: 1" notification. The main content area displays the following information:

- ISO 639-3:** xmf
- Alternate Names:** Murgali, Murgali', Megre', Megrelian, Megruli
- Population:** 344,000 (2015 J. Leclerc). Total users in all countries: 345,530.
- Location:** Abkhazian region: Ochamchira and Gal municipalities; Guria region: Lanchkhuti municipality; Imereti region: Samegrelo and Tsqabulo municipalities; Racha Lechkhumi Kvemo Svaneti region: Tsaqeti municipality; Samegrelo-Zemo Svaneti region: southern half; all in west lowlands.
- Language Maps:** Georgia
- Language Status:** 6a (Diprosed).
- Classification:** Kartvelian, Zan

On the right side, there is a "PLACE IN LANGUAGE CLOUD" chart and an "ETHNOLOGUE PRODUCTS" section featuring a "Language Map of Georgia" for \$24.95.

იხ. სვანურის მონაცემები:

The screenshot shows the Ethnologue website page for the Svan language. The page title is "Svan" and it is described as "A language of Georgia". The page includes a navigation menu with "LANGUAGE", "MAP", and "FEEDBACK" buttons. The main content area displays the following information:

- ISO 639-3:** sva
- Alternate Names:** Svanuri
- Autonym:** Lushnu
- Population:** 14,000 (2015 J. Leclerc). Ethnic population: 15,000 (2000 A. Kibrik).
- Location:** Racha Lechkhumi ezero Svaneti region; Lentekhi municipality; Samegrelo-Zemo Svaneti region; Mestia municipality.
- Language Maps:** Georgia
- Language Status:** 7 (Shifting)
- Classification:** Kartvelian, Svan

On the right side, there is a "PLACE IN LANGUAGE CLOUD" section with a scatter plot and a "Click to enlarge with explanation" link. Below that is the "ETHNOLOGUE PRODUCTS" section, which lists "Language Map of Georgia An Ethnologue Language Map \$24.95" with an "Add to cart" button and a "Browse all products" link.

At the bottom left, a blue box indicates "Page Views Left: 0".

იხ. უდიურის მონაცემები:

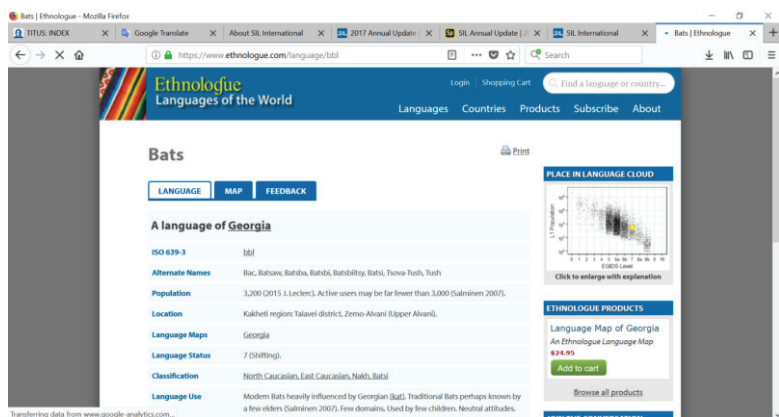
The screenshot shows the Ethnologue website page for the Udi language. The page title is "Udi" and it is described as "A language of Azerbaijan". The page includes a navigation menu with "LANGUAGE", "MAP", and "FEEDBACK" buttons. The main content area displays the following information:

- ISO 639-3:** udi
- Alternate Names:** Udi, Uli
- Population:** 3,800 (2011 UNSD). Total users in all countries: 6,180.
- Location:** Oguz and Qabala districts; Mirzabeyli, Nij, and Oguz.
- Language Maps:** Azerbaijan
- Language Status:** 5 (Developing). De facto language of provincial identity in Qabala District.
- Classification:** North Caucasian, East Caucasian, Lezgi, Udi
- Dialects:** Oguz (Vartashen), Nidh (Nij, Nij, Nij), Oktonbeni, Oktonbeni dialect more divergent from Nij, Udi than from Oguz Udi. One of the most divergent Lezgian dialects.

On the right side, there is a "PLACE IN LANGUAGE CLOUD" section with a scatter plot and a "Click to enlarge with explanation" link. Below that is the "ETHNOLOGUE PRODUCTS" section, which lists "Language Map of Azerbaijan An Ethnologue Language Map \$24.95" with an "Add to cart" button and a "Browse all products" link.

At the bottom left, there is a small text note: "Transferring data from www.nuamazon-udystem.com..."

იხ. ბაცურის მონაცემები:

OLAC-ის არქივში მეორე ტიპის რესურსებს წარმოადგენენ **ენის ტექნოლოგიები** - ელექტრონული ლექსიკონები, ელექტრონული ტექსტების კოლექციები, მულტიმედიალური და მულტიმოდალური მონაცემების ბანკები და ენის ელექტრონული დამუშავების საგანგებო პროგრამები, როგორცაა მაგ., პარსერი, ენის ავტომატური ამოცნობის სისტემები და სხვ. აღნიშნული ტიპის რესურსებიც ინტერდისციპლინურ რესურსებს წარმოადგენენ და მათი მომხმარებლები სხვადასხვა დარგის სპეციალისტები არიან: ჰუმანიტარული დარგის წარმომადგენლები, ინფორმატიკოსები, საბიბლიოთეკო დარგის წარმომადგენლები და ა.შ. საგულისხმოა, რომ OLAC-ის არქივში **მრავალენოვანი ღია რესურსების** გამოყენების საშუალებებიც არის ჩართული, რომელიც მომხმარებელს ეხმარება რამდენიმე ენის რესურსები მოიძიოს ერთდროულად. მულტიმედიალური

რესურსების მოსაძიებლად, არქივირების გარდა, ინტეგრირებულია აგრეთვე დამწერლობის არმქონე ენების არქივირების ტექნოლოგიური ხელსაწყოები.

OLAC-ი დღეისათვის აერთიანებს შემდეგ არქივებს:

- TalkBank
- The LDC (Linguistic Data Consortium) Corpus Catalog
- The Natural Language Software Registry
- Oxford Text Archive
- ATILF Resources
- Boiste
- CHILDES Data repository
- TRACTOR Test Archive
- European Language Resources Association (ELRA)
- A Digital Archive of Research Papers in Computational Linguistics

OLAC-ის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს რესურსს, გარდა ენობრივი არქივებისა, წარმოადგენს Linguist-List.

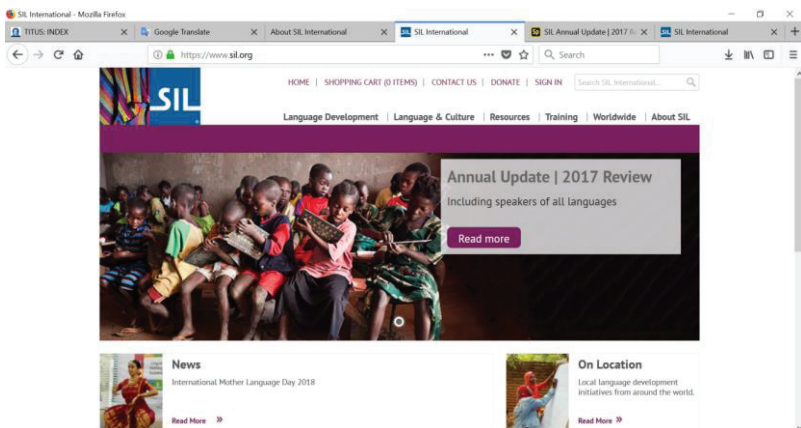
OLAC აერთიანებს აგრეთვე ენის დოკუმენტირების ამსახველ არქივებსაც, რომლებიც მსოფლიოს 7000-მდე ენის დოკუმენტირების რესურსებს შეიცავენ, ერთი მხრივ, მეორე მხრივ კი ESL (English as Second Language) - ინგლისურის, როგორც მეორე ენის რესურსებს.

ეს არქივებია:

- Rosetta Project 1000 Language Archive
- Ethnologue: Languages of the World

- Academia Sinica Balanced Corpus of Modern Chinese
- Academia Sinica Formosan Language Archive
- Academia Sinica Tagged Corpus of Early Mandarin Chinese
- Cornell Language Acquisition Laboratory (CLAL)
- SIL Languages and Culture Archives
- Typological Database Project
- Surrey Morphology Group Databases
- Bielefeld Language Archive

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ენათა შენარჩუნების, დოკუმენტირებისა და განვითარების საქმეში განსაკუთრებული როლი შეასრულა არაკომერციულმა ორგანიზაციამ SIL International-მა, რომლის მიზანსაც წარმოადგენს ენობრივი რესურსების პოტენციალის გამოყენება ენისა და კულტურის გადარჩენა-შენარჩუნებისა და განვითარების მიზნით. დასახული მიზნის მისაღწევად SIL იყენებს კვლევას, თარგმანს, სწავლებასა და მასალების შეგროვება-დამუშავებას.

SIL (Summer Institute of Linguistics) დაარსდა 1934 წელს და მცირე ფორმატის საზაფხულო ლინგვისტური პროგრამიდან (პირველ წელს სულ ორი სტუდენტი მონაწილეობდა ამ პროგრამაში) და სულ მალე გადაიზარდა საერთაშორისო ორგანიზაციად, რომელიც დღეისათვის 5500 მონაწილეს აერთიანებს მსოფლიოს 60 ქვეყანაში. SIL-ის კვლევები მოიცავს 2590 ენას, რომელზედაც 1,7 მლნ. ადამიანი ლაპარაკობს მსოფლიოს 100 ქვეყანაში. ორგანიზაცია ყველაფერს აკეთებს იმისათვის, რომ ხელი შეუწყოს ენათა შენარჩუნებას და განვითარებას რელიგიური შეხედულებების, პოლიტიკური იდეოლოგიის, გენდერის, რასისა თუ ეთნოლინგვისტური ფონის მიუხედავად.

5. ენათა ციფრული არქივები

ენა ადამიანის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მახასიათებელია. ჩვენი შემეცნებითი საქმიანობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული მშობლიურ ენასთან. ენა ადამიანთა შორის კომუნიკაციის, ცოდნის სტრუქტურირების და ორგანიზების საშუალებაა. მეტიც, იგი ადამიანის ინტელექტუალური და კულტურული მემკვიდრეობისა და ცოდნის თაობიდან თაობაზე უწყვეტი გადაცემის ერთადერთი გზაა, რომელსაც კაცობრიობა საუკუნეების განმავლობაში ინახავდა და აფიქსირებდა ინფორმაციის სხვადასხვა მატარებელზე: ქვაზე, პაპირუსზე, პერგამენტზე, ქაღალდზე, მოგვიანებით კი აუდიო-ვიდეოსა და ციფრული მედიის საშუალებითაც.

თუ ენის მნიშვნელობას ამ კუთხით - ინტელექტუალური და კულტურული მემკვიდრეობის გადაცემის კონტექსტში განვიხილავთ, უნდა ვაღიაროთ, რომ **ენა ადამიანის მოღვაწეობის მეტასაშუალებაა**. როგორც **სუზან ჰოკეი** (Susan Hockey) OLAC-ის დამფუძნებელთა შეხვედრაზე აღნიშნავდა, ენობრივი რესურსების ღია არქივების დაარსების ინიციატივა მნიშვნელოვანი მოვლენაა, ვინაიდან **ლინგვისტიკა მეტადისციპლინაა**. ენა გავლენას ახდენს ჩვენს ყოველდღიურ ცხოვრებაზე. ის, რაც ენობრივი რესურსების ღია არქივების დაარსების ინიციატივის შედეგად შეიქმნება, გავლენას მოახდენს და მნიშვნელოვნად შეცვლის სამეცნიერო საზოგადოებას და არა მარტო მას.

ლინგვისტიკის, როგორც მეტადისციპლინის, შესახებ ამგვარ აზრსაც გამოთქვამენ:

„იმ სამეცნიერო დისციპლინების სია, რომლებიც ენას და ენის რეალიზების ასპექტებს შეისწავლის, საგრძნობლად გრძელია: ლინგვისტიკა, ფონეტიკა, არქეოლოგია, ანთროპოლოგია, ფილოსოფია, კოგნიტური მეცნიერება, ნეიროლოგია, პოლიტოლოგია, ისტორია, ლიტერატურა, დიდაქტიკა, განათლების მეცნიერება, თარგმანი, ინფორმატიკა, კომუნიკაციის მეცნიერება.“⁸

ენათა არქივებიც, აქედან გამომდინარე, არ უნდა განვიხილოთ, როგორც მხოლოდ ლინგვისტური რესურსი. იგი

⁸ Steven Bird & Gary Simons, *Seven Dimensions of Portability for Language Documentation and Description*, *Language* 79 (3) (September 2003): 557-582.

უღაოდ ინტერდისციპლინურ კვლევით რესურსს წარმოადგენს და ღიაა ჰუმანიტარულ დარგებში მომუშავე მეცნიერთათვის.

ენობრივი რესურსების თანამედროვე არქივები, როგორც წესი, ღია რესურსს წარმოადგენენ და ეფექტურად გამოიყენებიან როგორც კვლევით, ისე სასწავლო პროცესში. ზემოთ ჩვენ უკვე აღვწერეთ რამდენიმე ციფრული არქივი, რომლებიც ღია რესურსია და წარმოდგენას გეიქმნის იმ შესაძლებლობებზე, რომელიც გააჩნია ღია არქივებს სხვადასხვა მეცნიერებისათვის.

ქვემოთ ჩვენ შევეცდებით წარმოგიდგინოთ ის ღია ციფრული არქივები, რომლებიც გამორჩეულ ადგილს იკავებენ თანამედროვე კვლევით სივრცეში მასში განთავსებული რესურსების უნიკალურობისა და მოცულობის გამო. უპირველეს ყოვლისა, უნდა დავასახელოთ ის არქივები, რომლებიც ინდიგენური და საფრთხეში მყოფი ენებისა და კულტურების დოკუმენტირების მიზნით შეიქმნა.

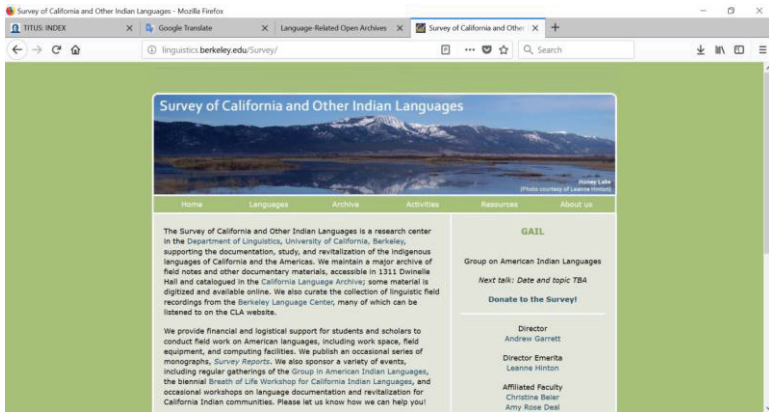
ჩვენ მიერ ქვემოთ მოყვანილ არქივებში შესული მასალა იმითაც გამოირჩევა, რომ ის ენობრივი მასალის შეგროვებისა და დოკუმენტირების თანამედროვე მეთოდების გამოყენებით არის მოპოვებული და დამუშავებული - აღნიშნულ არქივებში მონაცემთა დიგიტალიზაცია და მეტამონაცემებით აღჭურვა კვლევის თანამედროვე მოთხოვნებს შეესაბამება. არქივები მოიცავენ ენობრივ რესურსებს არა მხოლოდ კვლევების განსახორციელებლად, არამედ პირდაპირ წყაროს წარმოადგენენ ინდიგენური მოსახლეობის კულტურული მემკვიდრეობის გადარჩენისა და შემდგომი განვითარებისათვის. ეს არქივები

ძირითადად შედგება ეთნოგრაფიული მასალებისაგან, რომელიც ვიდეოფორმებზე ჩაწერილი ინტერვიუების, რიტუალური სცენების, სიმღერებისა და ცეკვების ნაკრებს წარმოადგენს. ვერბალური რესურსები გატქსტებულია და დიდწილად გრამატიკულად დამუშავებულია. საერთაშორისო სამეცნიერო სივრცეში მიმოქცევის მიზნით რესურსებს ხშირად ახლავს თარგმანი ინგლისურ ან რომელიმე ევროპულ ენაზე.

5.1. Survey for California and Other Indian Languages კალიფორნიის და სხვა ინდიელთა ენების კვლევის არქივი

კალიფორნიის და სხვა ინდიელთა ენების კვლევითი არქივი (Survey for California and Other Indian Languages) წარმოადგენს კალიფორნიის უნივერსიტეტთან (ბერკლი) არსებული ლინგვისტიკის დეპარტამენტის კვლევით ცენტრს და მიზნად ისახავს კალიფორნიისა და ამერიკის ინდიელთა ენების დოკუმენტაციას, შესწავლასა და განვითარება-აღორძინებას. ცენტრი აგროვებს საველე და სხვა დოკუმენტურ მასალებს არქივისათვის, რომელიც კატალოგიზებულია კალიფორნიის ენათა არქივში ([California Language Archive http://cla.berkeley.edu/](http://cla.berkeley.edu/)), გაციფრებულია და ხელმისაწვდომია ამ ენებით დაინტერესებულ მეცნიერთათვის. ზოგიერთი მასალა ხელმისაწვდომია ინტერნეტში.

გარდა აღნიშნული რესურსებისა, არქივში განთავსებულია აგრეთვე ბერკლის ლინგვისტური არქივის ([Berkeley Language Center](http://berkeleylanguagecenter.org/)) მიერ განხორციელებილი სხვადასხვა საველე ექსპედიციის დროს ჩაწერილი მასალები ([Berkeley Language Center http://blc.berkeley.edu/](http://blc.berkeley.edu/)).

საგულისხმოა, რომ არქივი ასევე დახმარებას უწევს სტუდენტებსა და ახალგაზრდა მეცნიერებს კვლევით საქმიანობაში.

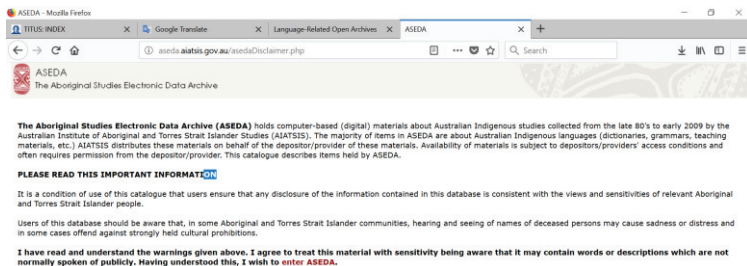
კალიფორნიის და სხვა ინდიელთა ენების კვლევითი არქივის პროგრამაში წერია:

„We provide financial and logistical support for students and scholars to conduct field work on American languages, including work space, field equipment, and computing facilities. We publish an occasional series of monographs, [Survey Reports](#). We also sponsor a variety of events, including regular gatherings of the [Group in American Indian Languages](#), the biennial [Breath of Life Workshop for California Indian Languages](#), and occasional workshops on language documentation and revitalization for California Indian communities. Please let us know how we can help you!“

5.2. Aboriginal Studies Electronic Data Archive (ASEDA)

აბორიგენების ენათა კვლევის ელექტრონულ მონაცემთა არქივი

აბორიგენების ენათა კვლევის ელექტრონულ მონაცემთა არქივი (ASEDA) მოიცავს გაციფრებულ რესურსებს ავსტრალიის მკვიდრი მოსახლეობის ენათა კვლევების შესახებ. აღნიშნული რესურსები მოპოვებულია ავსტრალიის აბორიგენული ინსტიტუტის მიერ და ტორესის სრუტის კუნძულებზე ჩატარებული კვლევების შედეგად. არქივში რესურსების შეგროვება დაიწყო გასული საუკუნის 80-იანი წლების ბოლოდან და გრძელდებოდა 2009 წლამდე (AIATSIS).

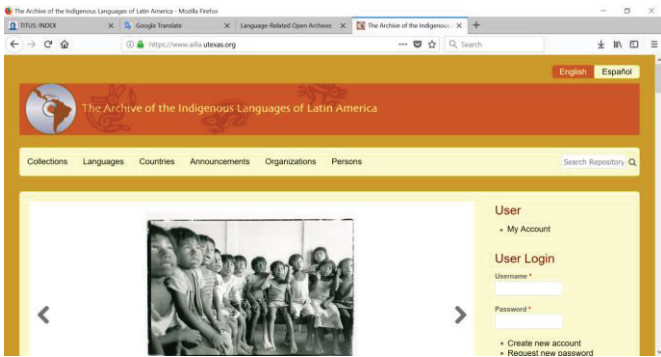

ASEDA-ს რესურსების უმეტესი ნაწილი ეხება ავსტრალიის ძირძველი მოსახლეობის ენებს და მოიცავს ისეთ რესურსებს, როგორცაა ლექსიკონები, გრამატიკა, სასწავლო მასალები და ა.შ. AIATSIS-ში განსათავსებლად და მასალების ხელმისაწვდომობისათვის რესურსები უნდა დაარქივდეს პრო-

ვაიდერის პირობების შესაბამისად და ხშირად მოითხოვს პრო-
ვაიდერის საგანგებო ნებართვას. რესურსები აღნიშნულ არ-
ქივში რეგისტრირებულია მასალების მიმწოდებლის სახელით.

5.3. Archives of the Indigenous Languages of Latin America (AILLA) ლათინური ამერიკის ინდიგენური ენების არქივი

ლათინური ამერიკის ინდიგენური ენების არქივი (AILLA) არის ვიდეოების, ტექსტებისა და სხვა მულტიმედიაური მასალების ციფრული არქივი, რომელიც მოიცავს ლათინური ამერიკის ძირძველი მოსახლეობის ენების რესურსებსა და აგრეთვე სხვადასხვა სახის ინფორმაციას თავად მოსახლეობის შესახებ. AILLA-ს მისიაა, არა მარტო შეინარჩუნოს ეს ინფორმაცია, არამედ ხელმისაწვდომი გახადოს იგი მკვიდრი მოსახლეობისათვის, მკვლევარებისთვის და ამ ენების გულშემატკივრებისათვის და რაც ყველაზე მთავარია, მომავალი თაობებისთვის. აქედან გამომდინარე, აღნიშნულ არქივის მნიშვნელობა გაცილებით მეტია, ვიდრე მხოლოდ მეცნიერული.

2017 წლის 9 ოქტომბერს, ამერიკის ინდიგენური მოსახლეობის დღეს, ლათინური ამერიკის ინდიგენური ენების არქივი განახლებული ფორმით შეხვდა: განახლდა საიტის დიზაინი და დაემატა მომხმარებლის ფუნქციონალური მენიუ; მაგალითად, არქივს დაემატა ონლაინრევიმში ძიება. ეს კი იმას ნიშნავს, რომ არქივში შესაძლებელია განხორციელდეს საკვანძო სიტყვების ძიება ყველა კოლექციაში მაშინაც კი, თუ შესაბამისი ფაილები არა აქვს მომხმარებელს ჩამოტვირთული. AILLA-ზე და მის რესურსებზე წვდომა ზოგადად უფასოა. კოლექციაში არსებული რესურსების უმეტესობა ხელმისაწვდომია ფართო საზოგადოებისთვის, თუმცა ზოგიერთ რესურსს აქვს წვდომის სპეციალური შეზღუდვები.

5.4. Australian Institute of Aboriginal and Torres Strait Islander Studies, the Aboriginal Studies Electronic Data Archive (AIATSIS)

ავსტრალიის აბორიგენებისა და ტორესის სრუტის კუნძულების კვლევითი ინსტიტუტი, აბორიგენების კვლევების მონაცემთა ელექტრონული არქივი

ავსტრალიის აბორიგენებისა და ტორესის სრუტის კუნძულების კვლევითმა ინსტიტუტმა (AIATSIS) უმთავრესი მიზანია შეისწავლოს ავსტრალიის აბორიგენთა და ტორესის სრუტის კუნძულების ენები და ხელი შეუწყოს კომპლექსური კვლევების განვითარებას, როგორც ავსტრალიაში სწავლების განმასხვავებელ, უნიკალურ და არსებით კომპონენტს, რომელიც აერთიანებს ისეთ დარგებს, როგორებიცაა განათლება,

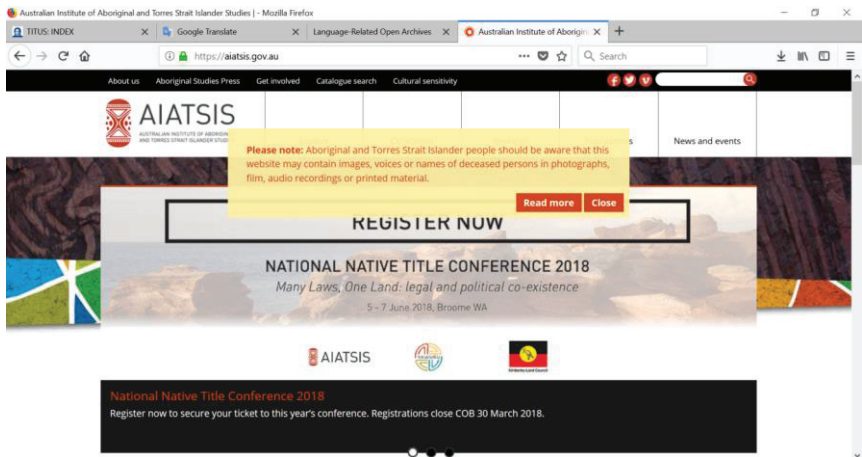
ლინგვისტიკა, ეთნომუსიკოლოგია, ანთროპოლოგია, არქეოლოგია, ხელოვნება, ჯანმრთელობის საკითხები და ა.შ.

AIATSIS-მა, როგორც ინსტიტუტმა, თავისი არსებობა დაიწყო 1961 წელს დროებითი საბჭოს სახით. 1964 წელს პარლამენტის მიერ მიღებული საგანგებო აქტის საფუძველზე დაარსდა ავსტრალიის აბორიგენების კვლევის ინსტიტუტი (AIAS), რომელშიც გაერთიანებული იყო ოცდაორი წევრი, ძირითადი შემადგენლობა, აკადემიური საბჭო და 100-კაციანი ფონდი, რომლის დამფუძნებელიც გახლდათ **ფრედერიკ დევიდ მაკარტი** (Frederick David McCarthy).

პირველი აბორიგენი წევრი AIAS-ის საბჭოს 1970 წელს შეუერთდა. AIAS-ის მოღვაწეობის ადრეულ პერიოდში საფუძველი ჩაეყარა სხვადასხვა სფეროში მოღვაწე მეცნიერთა თანამშრომლობას, რამაც მნიშვნელოვნად გაზარდა მომავალი კოლექციების შექმნა და ხელი შეუწყო კვლევების თემატიკის გაფართოებას, რასაც ადასტურებს საერთაშორისო პუბლიკაციების ფართო ჩამონათვალი.

1964 წელს პარლამენტის მიერ მიღებული საგანგებო აქტი 1989 წელს შეიცვალა ავსტრალიის აბორიგენების კვლევითი ინსტიტუტისა და ტორესის სრუტის კუნძულებზე ჩატარებული კვლევების შესახებ დადგენილებით. აღნიშნული დადგენილების საფუძველზე შეიქმნა სამეცნიერო მრჩეველთა საბჭო, რომლის შემადგენლობა ცხრა წევრით განისაზღვრა. დღეისათვის AIATSIS-ის საბჭოს წევრები ძირითადად აბორიგენული ან ტორესის სრუტის კუნძულების მკვიდრნი არიან, რაც თანამედროვე აბორიგენთა და ტორესის სრუტის კუნძულების კულ-

ტურების მრავალფეროვნების მაჩვენებელია. საბჭოში წარმოდგენილი მეცნიერები, როგორც აბორიგენული და ტორესის სრუტის კუნძულების, ისე არაინდიგენური მოსახლეობის წარმომადგენლები, ერთობლივად აგრძელებენ მუშაობას მრავალფეროვანი კოლექციების შესაქმნელად და უზარმაზარი წვლილი მიუძღვით AIATSIS-ის რესურსების გაფართოებაში.

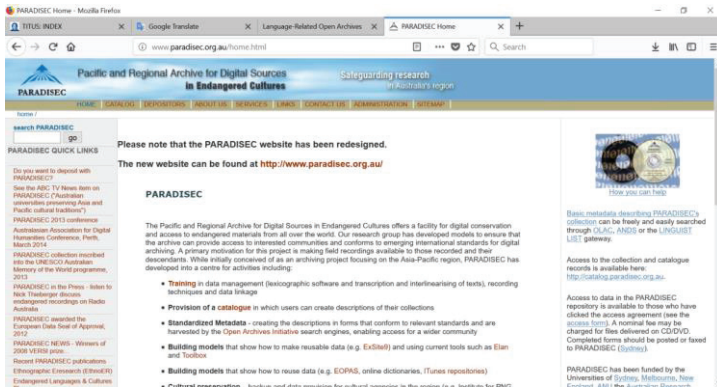
AIATSIS–ი 2001 წელს აქტონის ნახევარკუნძულზე გადავიდა. პირველად ავსტრალიის თანამედროვე ისტორიაში აბორიგენებისა და ტორესის სრუტე კუნძულების შემსწავლელმა ორგანიზაციამ მიიღო საერთაშორისო აღიარება და შექმნა უნიკალური შესაძლებლობა, წარმოეჩინა აბორიგენული და ტორესის სრუტის კუნძულების კულტურები და AIATSIS-ის კოლექციების სიმდიდრე ისე, როგორც არასდროს.

5.5. Pacific and Regional Archive for Digital Sources in Endangered Cultures (PARADISEC)

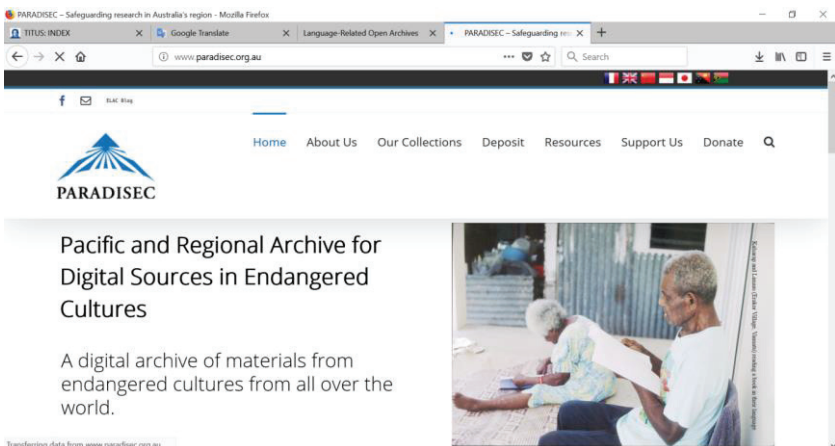
წყნარი ოკეანისა და რეგიონალური დიგიტალური რესურსების არქივი გაქრობის საფრთხის წინაშე მდგარი კულტურების გადასარჩენად

წყნარი ოკეანისა და რეგიონალური დიგიტალური რესურსების არქივი წარმოადგენს გაქრობის პირას მყოფი კულტურების დოკუმენტირებისა და გადარჩენის მიზნით შექმნილ არქივს, რომელშიც თავმოყრილია წყნარი ოკეანისა და რეგიონში არსებული პატარა კულტურებისა და ენების ციფრული რესურსები. არქივი შეიქმნა, ერთი მხრივ, აღნიშნულ რეგიონში საფრთხეში მყოფი ენებისა და კულტურების დოკუმენტირებისა და გადარჩენის მიზნით, მეორე მხრივ კი იმისთვის, რომ უზრუნველყოს დიგიტალური არქივის განვითარება თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისად.

არქივის ფარგლებში შეიქმნა საგანგებო ჩარჩო ტექსტების, აუდიო- და ვიზუალური მასალის შესანახად, კატალოგების შესაქმნელად და ციფრული ასლების შესანარჩუნებლად. არქივის ერთ-ერთ უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს მოპოვებული მასალების უსაფრთხოდ შენახვა და შენარჩუნება, რაც არქივირების სტანდარტების დამუშავებაში გამოიხატება. ამ გზით იქმნება არა მარტო კვლევითი რესურსები, არამედ შეინახება და შთამომავლობას გადაეცემა ჩანაწერები მათი წინაპრების შესახებ, რაც ძალზედ მნიშვნელოვანია მათი შთამომავლებისათვის.

არქივის ჩანაწერების ასლები ინახება აგრეთვე ვანუატუს კულტურის ცენტრში, ახალი კალედონიის უნივერსიტეტში, პაპუა-ახალი გვინეის კვლევით ინსტიტუტში, სოლომონის კუნძულების ეროვნულ მუზეუმსა და რაფა ნაუზე.

არქივის ახალი ვერსია

PARADISEC-ი წარმოადგენს სამი უნივერსიტეტის კონსორციუმს: სიდნეის უნივერსიტეტი, მელბურნის უნივერსიტეტი და ავსტრალიის ეროვნული უნივერსიტეტი.

PARADISEC-ის მმართველობას განახორციელებს წარმომადგენლობითი საბჭო, რომელშიც სამივე უნივერსიტეტის წარმომადგენლები არიან გაერთიანებული.

5.6. Perseus Digital Library პერსევსის ციფრული ბიბლიოთეკა

პერსევსის ციფრული ბიბლიოთეკის კონცეფცია შემუშავდა 1985 წელს, მას შემდეგ, რაც დაიხსნა საკითხი იმის შესახებ, როგორი შეიძლება იყოს ონლაინბიბლიოთეკა. კონცეფციის შემუშავების ორი ათეული წლის შემდეგ გაჩნდა პუბლიკაციის ახალი ფორმები, მილიონობით წიგნი ციფრულად ქვეყნდება და ციფრული ბიბლიოთეკების აქტუალურობა დღეს ექვემდებარება აღარ დგას.

The screenshot shows the Perseus Digital Library website in a browser window. The address bar shows 'www.perseus.tufts.edu/hopper/'. The page features a navigation menu with tabs for Home, Collections/Texts, Perseus Catalog, Research, Grants, Open Source, About, and Help. A search bar is located in the top right corner. Below the navigation, there is a 'Welcome to Perseus 4.0' message and a 'Perseus Updates' section with several news items. To the right, there are sections for 'Popular Texts' and 'Art and Archaeology' with images of ancient artifacts.

Perseus Updates

- March 15, 2018: First Version of the Scaife Digital Library Viewer goes live: building the future while remembering a friend**
Announcing the first release of the Scaife Digital Library Viewer, a reading environment for source texts that follow the Canonical Text Services (CTS) data model... [Read more.](#)
- February 24, 2018: Using Clarin or Dariah to work with historical languages?** [Read more](#)
- September 11, 2017 (update): Design Sprint for Perseus 5.0/Open Greek and Latin**
Eldaron.com has received the lead contract to develop the new Scaife DL Viewer. In this we build upon work already underway... [Read more](#)
- August 18, 2017: Why we need user profiles and a new Perseus**
There is no greater topic for research in historical languages than enhancing the

Popular Texts

- Caesar, *Galic War* (English, Latin)
- Catullus, *Carmina* (English, Latin)
- Cicero, *In Catilinam I* (English, Latin)
- Vergil, *Aeneid* (English, Latin)
- Herodotus, *Histories* (English, Greek)
- Homer, *Odyssey* (English, Greek)
- Plato, *Republic* (English, Greek)
- Tom Martin, *Overview of Classical Greek History from Mycenae to Alexander* (English)

Art and Archaeology

- Aegina, Temple of Aphaia
- Silver obol from Athens

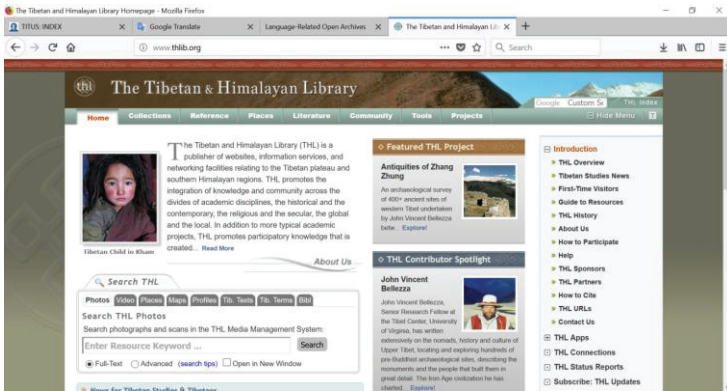
Perseus-ი არის პრაქტიკული ექსპერიმენტი, რომელშიც ჩვენ ვიკვლევთ ციფრული კოლექციების შესაძლებლობებსა და გამოწვევებს გლობალურ ქსელურ სამყაროში. Perseus-ის მისიისა და მისი ამჟამინდელი კვლევის შესახებ ინფორმაციის გასაცნობად შეგიძლიათ ეწვიოთ მის გვერდს, სადაც წარმოდგენილია ციფრული ბიბლიოთეკის კოლექციები, რომლებსაც წლების განმავლობაში აგროვებდნენ ბიბლიოთეკის შემქმნელები. ბიბლიოთეკის წამყვანი კოლექცია, რომელიც 1987 წლიდან ვითარდება, მოიცავს ბერძნულ-რომაული სამყაროს ისტორიას, ლიტერატურასა და კულტურას.

5.7. Tibetan and Himalayan Digital Library (THL)

ტიბეტისა და ჰიმალაის ციფრული ბიბლიოთეკა

ტიბეტისა და ჰიმალაის ციფრული ბიბლიოთეკა (THL) წარმოადგენს თანამედროვე ტექნიკური ინფრასტრუქტურით აღჭურვილ სოციალური ქსელის ტიპის ციფრულ ბიბლიოთეკას მრავალფეროვანი პროექტების შინაარსის კატალოგიზირების, სორტირებისა და გამოქვეყნების მიზნით. THL შეიქმნა, უპირველეს ყოვლისა, ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის განვითარების მიზნით, კერძოდ, შინაარსის მართვისა და გამოქვეყნების ტექნოლოგიების განსავითარებლად; თუმცა, უნდა აღინიშნოს, რომ ფოკუსი უფრო მეტად შინაარსზეა მიმართული, ვიდრე ტექნოლოგიაზე. ციფრული ბიბლიოთეკის მომხმარებელს საშუალება ეძლევა საფუძვლიანად დაათვალიეროს THL-ის ინტერნეტგვერდზე გამოქვეყნებული პროექტები და სამეცნიერო თანამშრომლობით შექმნილი სხვა რესურსები. THL

იმითაც გამოირჩევა ბევრი ციფრული ბიბლიოთეკისაგან, რომ იგი ცენტრალიზებულად აქვეყნებს THL-თან თანამშრომლობით შექმნილ საცავებს, რომლებიც ღია მოხმარებისაა და შევსებადი. ტექსტური რესურსების გარდა აქ განთავსებულია სხვადასხვა ტიპის რესურსი - სურათები, აუდიო-ვიდეო მასალები, ბიბლიოგრაფია, ლექსიკონები და სხვა. აქ შეგიძლიათ კონსულტაცია მიიღოთ ან გასცეთ თემატური პროექტების ფარგლებში. THL ტექნოლოგიები თავისთავად წარმოადგენს ურთიერთდაკავშირებული ტექნიკური პროექტების სერიას, რომელიც არეგულირებს კოლაბორაციას THL-ის თანამშრომლებს, Uva-ს პერსონალსა და მოხალისეებს შორის მთელს მსოფლიოში.

შეგიძლიათ კონსულტაციებისთვის აირჩიოთ პროექტების ჩამონათვალი THL-ის პროექტების რეესტრში ვებგვერდზე www.thlib.org. აქ იხილავთ ისეთ რესურსებს, როგორებიცაა ტიბეტის ლიტერატურული ენციკლოპედია, ტიბეტის ისტორიული

ლექსიკონი, რუქები, ტოპონიმების ლექსიკონი და სხვა. და-
წვრილებითი ინფორმაციისათვის იხილეთ ბიბლიოთეკის
ვებგვერდი: <http://www.thlib.org/projects/#ixzz5A3bA8wGF>

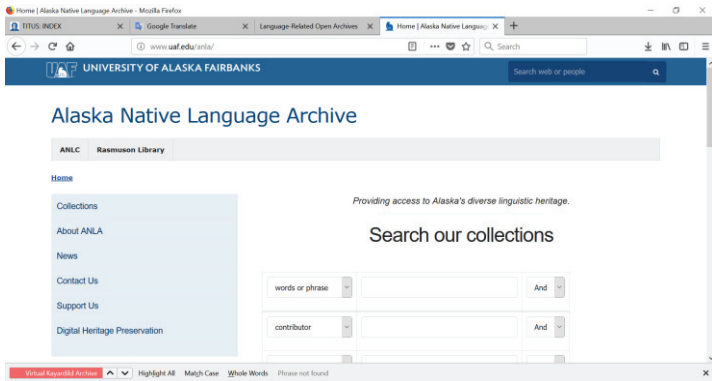
5.8. Virtual Kayardild Archive **ქეიარდილდის ვირტუალური არქივი**

ქეიარდილდის ვირტუალური არქივი ტრანსინსტიტუცი-
ონალური არქივია და აერთიანებს მელბურნის უნივერსიტეტის
ენათმეცნიერების დეპარტამენტს (გამოყენებითი ენათმეცნიერე-
ბა), კომპიუტერული მეცნიერებების დეპარტამენტს (პროგრამუ-
ლი უზრუნველყოფის ინჟინერია) და ბაილიუს ბიბლიოთეკას
(University of Melbourne, Department of Linguistics and Applied
Linguistics, Department of Computer Science and Software Engineering,
and Baillieu Library). ქეიარდილდის ვირტუალური არქივი მოი-
ცავს მასალებს ავსტრალიური ენების, კერძოდ ქეიარდილდის,
ტანკური და ავსტრალიის ჩრდილო-დასავლეთით, ბენტინკის
კუნძულებზე გავრცელებული ენების შესახებ. ენათა უმ-
რავლესობა საფრთხეში მყოფი ენებია. ზოგიერთი ენისათვის
მხოლოდ 10-ზე ნაკლები მოლაპარაკეა შემორჩენილი, რის
გამოც ისინი საფრთხეში მყოფ ენათა რიცხვს მიეკუთვნება და
ამ ენათა დოკუმენტირება გადაუდებელ ამოცანას წარმოად-
გენს. ამ ენათა დოკუმენტირების აუცილებლობას ისიც განა-
პირობებს, რომ მათი გრამატიკა რთულია და მსგავსი ენობ-
რივი ფენომენებ სხვა ენებში არ მოიპოვება, რაც
ტიპოლოგიური კვლევების თვალსაზრისით ფასდაუდებელია.

5.8. Alaska Native Language Center Archive (ANLA) ალიასკის ადგილობრივი ენების ცენტრის არქივი

ალიასკის ადგილობრივი ენათა ცენტრის არქივი (ANLA) 2009 წელს შეიქმნა და აერთიანებს ალიასკის ენების კოლექციებს. 2013 წლის 22 თებერვალს ალიასკის ადგილობრივი ენების ცენტრის არქივს მისი დამფუძნებლის, **მიხეილ კრაუსის** სახელი მიენიჭა და ეწოდა **Michael E. Krauss Alaska Native Language Archive**. მიხეილ კრაუსი რამდენიმე ათეული წელი ემსახურებოდა ალიასკის ადგილობრივი ენების კოლექციების შექმნას და არქივისათვის მისი სახელის მინიჭებით პატივი მიეგო მეცნიერის დამსახურებას. ამერიკის შეერთებული შტატების დაარსებამდე, ალიასკის ადგილობრივი ენების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურა და კოლექციები იქმნებოდა სპონტანურად, ცალკეული ინდივიდის მიერ და სამეცნიერო ინსტიტუციების ფარგლებში. კვლევის შედეგები, ისევე როგორც კოლექციები, მიმოფანტული იყო არქივებში, ბიბლიოთეკებსა და კერძო კოლექციებში მთელი მსოფლიოს მასშტაბით. ეს მასალები მოიცავდა მაგალითად, ორიგინალურ ხელნაწერებს ამერიკის რუსული ეპოქიდან და შეგროვებულია ადრეული არქტიკოსების მიერ. ალიასკას მშობლიური ენების არქივი შეიქმნა იმ მიზნით, რომ შეეკრიბა და გაეერთიანებინა ალიასკის ადგილობრივი ენების შესახებ არსებული რესურსები. გარდა ამისა, არქივი ემსახურება როგორც ANLA-ს, ანუ ადგილობრივი ენების რესურსების კვლევას ზოგადად, ისე ენათმეცნიერების განვითარებას ალიასკაში.

კოლექციებში შედის როგორც გამოქვეყნებული, ისე გამოუქვეყნებელი მასალები. ცენტრის მიერ მოპოვებული მასალები შეიცავს ტექსტურ, აუდიო- და ვიდეო ჩანაწერებს. გამოქვეყნებულ მასალებში შედის წიგნები, ანბანები, სხვა არქივებში დაცული მასალების ასლები და ალიასკის მშობლიური ენის ცენტრის პუბლიკაციების ასლები. საარქივო დარბაზში ასევე განთავსებულია საცნობარო მასალები, რომლებიც ალიასკაში ენათმეცნიერული კვლევებს განვითარებას უწყობს ხელს.

ANLA-ს კოლექცია სრულიად უნიკალურია, ვინაიდან მასში თავმოყრილია ალიასკის ადგილობრივი ენების შესახებ არსებული მასალების სრული პაკეტი და დამატებითი რესურსები, როგორებიცაა დამწერლობის სისტემის განვითარება, ალიასკის ადგილობრივი ენების სწავლების პროგრამები და სხვა საგანმანათლებლო რესურსები.

წინამდებარე თავში ჩვენ მოკლედ მიმოვიხილეთ დღეისათვის არსებული დიგიტალური არქივების დიდი უმრავლესობა. სრული სურათის შექმნა ამ თვალსაზრისით მოცემულ ნაშრომში შეუძლებელია, ვინაიდან ღია რესურსების რაოდენობა ძალიან სწრაფად იზრდება და ინფორმაციის მუდმივ განახლებას მოითხოვს.

თავი II

კულტურა და მეხსიერება დოკუმენტირების კონტექსტში

1. დოკუმენტირების ობიექტის განსაზღვრისათვის

დიგიტალური ჰუმანიტარიის განვითარებამ და თანამედროვე ინოვაციური ტექნოლოგიების შექმნამ ახალი ამოცანების წინაშე დააყენა ჰუმანიტარული მეცნიერებები. უპირველეს ყოვლისა, საჭირო გახდა კვლევის ობიექტის ხელახალი განსაზღვრა. შესაბამისად დაისვა კითხვა: **რა არის დღეს ჰუმანიტარული მეცნიერების ცალკეული დარგის კვლევის ობიექტი?** ჩვენს შემთხვევაში, ანუ ენისა და კულტურის დოკუმენტირების შემთხვევაში, საჭირო გახდა იმის განსაზღვრა, თუ რა არის ჩვენი კვლევის ობიექტი? რის დოკუმენტირებას ვცდილობთ?

კითხვაზე - **რა არის ჩვენი კვლევის ობიექტი** - ინტერდისციპლინური კვლევების კონტექსტში რამდენიმე შესაძლო პასუხი არსებობს:

1. ჩვენი კვლევის ობიექტი შესაძლოა იყოს ენა, როგორც ნიშანთა სისტემა. ამ შემთხვევაში წინა პლანზე წამოწეულია კვლევის ლინგვისტური ასპექტი;
2. ჩვენი კვლევის ობიექტი შეიძლება იყოს ენა, როგორც ლინგვოკულტურული კონცეპტების ნაკრები. ასეთ შემთხვევაში ენის კვლევა ხორციელდება

ლინგვოკულტუროლოგიური ასპექტების გათვალისწინებით;

3. ხოლო თუ ენას ვიკვლევთ, როგორც მის ბუნებრივ მოცემულობაში - კონკრეტულ დროში, კონკრეტულ სივრცესა და კონკრეტულ სოციალურ გარემოში ფუნქციონირებად მექანიზმს, მაშინ კვლევის ფოკუსი სოციოლინგვისტური ასპექტი.

მეორე საკითხი, რომელიც დიგიტალური ჰუმანიტარიის სწრაფმა განვითარებამ მოიტანა, არის შეკითხვა: **როგორ მოვიპოვოთ და შევინახოთ რესურსები ციფრული მეცნიერების საუკუნეში?** რა მეთოდები უნდა გამოვიყენოთ რესურსების მოპოვების დროს, რათა შესაძლებელი გახდეს სხვადასხვა დისციპლინის ფარგლებში მათი ფართო გამოყენება, ანუ დიგიტალურად დამუშავება და საიმედოდ დაცვა მომავალი კვლევისთვის? სამეცნიერო ტერმინოლოგია რომ მოვიშველიოთ, როგორ უზრუნველვყოთ **რესურსების ინტერდისციპლინურობა და მდგრადობა?**

თუ ჩვენ ენას განვიხილავთ, როგორც **ლინგვოკულტურული კონცეპტების ნაკრებს**, მაშინ უნდა შევთანხმდეთ იმაზე, რომ **ენის დოკუმენტირება არსებითად კულტურის დოკუმენტირების ტოლფასია**. შესაბამისად, ენის ელექტრონული დოკუმენტირება ამ ენის მატარებელი სოციუმის მატერიალური და სულიერი მემკვიდრეობის დოკუმენტირებას გულისხმობს. შესაბამისად, ენა, როგორც დოკუმენტირების ობიექტი, ინტერდისციპლინარული კვლევის ობიექტად უნდა განვიხილოთ.

მატერიალური და სულიერი მემკვიდრეობის შესწავლა კულტურული მემკვიდრეობის კვლევის აუცილებელ წინაპირობას წარმოადგენს და XXI საუკუნეში მხოლოდ დიგიტალური დოკუმენტირებისა და არქივირების გზით უნდა ვითარდებოდეს. ვინაიდან ენა კულტურის ნაწილია, და კულტურა, გარდა დოკუმენტირებული მატერიალური და სულიერი კულტურული მემკვიდრეობისა, მეხსიერების მეშვეობითაც გადაეცემა თაობიდან თაობას, ქვემოთ საგანგებოდ ვიმსჯელებთ ამ სამი საკითხის შესახებ: ა) კულტურა, როგორც ბინარული სისტემა, ბ) მეხსიერება და მისი სახეები და გ) კულტურის ტრანსმისია და მისი ფორმები. ეს თემები ჩვენ დაწვრილებით გვქონდა განხილული წიგნში „ენის დიგიტალური დოკუმენტირება“, მაგრამ საკითხის რელევანტურობიდან გამომდინარე საჭიროდ მივიჩნიეთ წინამდებარე წიგნში მისი კვლავ გამეორება.⁹

2. კულტურა, როგორც ბინარული სისტემა

სიტყვა „კულტურა“ ლათინური წარმოშობისაა *colere* და „დამუშავებას, მოვლას, მიწათმოქმედებას“ ნიშნავს. კულტურასთან საერთო ძირს გვიჩვენებენ ისეთი სიტყვები, როგორებიცაა კოლონია და კულტი. ზოგიერთ ენაში, მაგ., ინგლისურში, კულტურა მატერიალური და სულიერი კულტურის მაღალი დონის არსებობასთან – ცივილიზაციასთან ასოცირდება (შდრ. ინგლისურად გამოცემული Samuel P. Huntington-ის

⁹ აღნიშნული ქვეთავები თითქმის უცვლელად არის გადმოტანილი ჩვენი ნაშრომიდან „ენის დიგიტალური დოკუმენტირება“; გამომცემლობა „შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“, ბათუმი, 2016.

წიგნის *Clash of Civilisations* გერმანული თარგმანი *Kampf der Kulturen*)¹⁰.

პირველი მეცნიერი, რომელმაც სისტემურად გამოიწვნა ერთმანეთისაგან ეს ორი ცნება, გახლდათ **ემანუელ კანტი** (Immanuel Kant). იგი ერთმანეთისაგან განასხვავებს **კულტურას**, როგორც მორალური საზოგადოების წინაპირობას, **ცივილიზაციაში** კი სოციალურ თავაზიანობას და მანერულ დახვეწილობას გულისხმობს.¹¹

მიუხედავად იმისა, რომ **კულტურის** 400-მდე განსაზღვრება არსებობს როგორც მისი ფართო, ისე ვიწრო გაგებით, შესაძლებელია გამოვეყოთ კულტურის ცნების განსაზღვრების სამი ძირითადი ელემენტი:

1. კულტურა არის **სოციალური მემკვიდრეობა**, ანუ ის, რაც საზოგადოების განვითარების პროცესში თაობიდან თაობას გადაეცემა, როგორც სოციუმის მიერ საუკუნეების განმავლობაში დაგროვებული და ტრადიციად ქცეული ცოდნა; ანუ სოციალური მემკვიდრეობა არის **სოციალური ტრადიცია**. კულტურის გადაცემა არის ერთგვარი პროცესი, რომლის მეშვეობითაც კულტურა გადადის მომდევნო თაობებზე არაგენეტიკური ანუ სწავლების გზით. ამ პროცესს, როგორც ფენომენს, **კულტურულ ტრანსმისიას** უწოდებენ. სწორედ კულტურული ტრანსმისიის შედეგია კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნება, მისი დროში უწყვეტობა. ამ

¹⁰ Samuel Phillips Huntington: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Simon & Schuster, New York 1996.

¹¹ Immanuel Kant: *Idee zu einer allgemeinen Geschichte in weltbürgerlicher Absicht*, Akademie-Ausgabe, Bd. 8, 1784, S. 26.

თვალსაზრისით კულტურა არსებითად განსხვავდება **სოციალური სისტემისაგან**, რომელიც დროში ცვალებადია. რომელიმე მოცემული ეთნიკური ჯგუფის კულტურა სოციალური სისტემისაგან დამოუკიდებლად ვრცელდება ერთი სისტემიდან მეორეზე.

2. კულტურა არ არის ადამიანის გენეტიკური ბუნების გამოვლენა, ის სოციალიზაციის პროცესში შექმნილი ნორმების ერთობლიობაა;

3. კულტურა არ წარმოადგენს ინდივიდუალურ ფენომენს, იგი ზოგადობით ხასიათდება და იმ ნიშანთა ერთობლიობას წარმოადგენს, რომელიც საყოველთაოდაა მიღებული, ანუ იგი საზოგადოებისათვის მისაღები და აუცილებელი საერთო ნორმებისა და ღირებულებების სისტემაა.

ამდენად, **კულტურა**, ერთი მხრივ, სოციალური ურთიერთქმედების პროდუქტია, ხოლო, მეორე მხრივ, ამ ურთიერთქმედებათა სახეების დეტერმინანტი. ანთროპოლოგი **ი. გუდენაუ** კულტურის შემადგენელ ოთხ ელემენტს გამოყოფს¹²:

1. **ენობრივი ფენომენები** (ცნებები, კონცეპტები), რომლებიც ადამიანის (ჯგუფის) გამოცდილების რელევანტურია, რამდენადაც ამ გამოცდილების მოწესრიგებასა და ორგანიზებას ახდენს;

2. **ცნებებს შორის მიზეზ-შედეგობრივი და ფუნქციური კავშირების გამომხატველი ურთიერთობები**;

¹² სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი, ლოგოს პრესი, თბილისი, 2004 (რედ.: მარინე ჩიტაშვილი).

3. **ღირებულებები**, რომლებიც დაკავშირებულია მიზნებთან, რომელთა მიღწევისკენაც მიისწრაფვის საზოგადოება;

4. **წესები და ნორმები**, რომლებიც არეგულირებს ადამიანთა ქცევას ღირებულებებთან შესაბამისობის თვალსაზრისით. აღნიშნულ წესებთან და ნორმებთან დაკავშირებულია სანქციები, რომლებიც ითვალისწინებს დასჯას ან წახალისებას ნორმების დარღვევის ან შესრულების შემთხვევაში.

კულტურის შემადგენელი ეს ოთხი ელემენტი ქმნის **სოციუმის კულტურულ ხატს**, რომელიც **კულტურული მემსიერების** სახით გადაეცემა მომდევნო თაობებს **ტრანსმისიის გზით**.

კულტურული მემსიერება არ არის კონსტანტური, უცვლელი ოდენობა. იგი დროში შეიძლება განიერცოს ან ტრანსფორმირდეს იმისდა მიხედვით, თუ რა ფაქტები და მოვლენები ახდენენ გადაამწყვეტ გავლენას **სოციუმის თვითხატის** ჩამოყალიბებაზე. მაგალითად, ცნობილია, თუ რა დიდი გავლენა იქონია რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანმა“ ქართული კულტურული იდენტობის ფორმირებაზე, ისევე როგორც უდიდესი გავლენა იქონია დავით აღმაშენებლის, ცოტნე დადიანის, სამასი არაგველის ან ქეთევან დედოფლის თავგანწირვამ ქართველი ერის ისტორიული მემსიერების ჩამოყალიბებაზე.

კულტურული მემსიერება მუდმივ ტრანსფორმაციას განიცდის: მდიდრდება რა ახალი ფაქტებითა და მოვლენებით, იგი ეროვნული ცნობიერების უმთავრეს განმსახდურედ ნიშანს (დეტერმინატორს) წარმოადგენს.

3. მესხიერება და მისი სახეები

აღამიანთა სწრაფვა, შექმნან ინდივიდთა ორგანიზებული სისტემა - **სოციუმი**, მისი თანდაყოლილი, უმთავრესი თვისებაა და, ჯერ კიდევ უძველესი ცივილიზაციებიდან მოყოლებული, საზოგადოების განვითარების მამოძრავებელ ძალას წარმოადგენს.

სოციუმის არსებობისათვის აუცილებელია ორი რესურსი: **ფიზიკური** და **სოციოკულტურული**. სოციუმის ფიზიკურ რესურსს ინდივიდები წარმოადგენენ, რომლებიც ორგანიზებული სისტემის შექმნისა და მისი ისტორიულობის ხარჯზე **სოციუმის სოციო-კულტურულ რესურსს** ქმნიან, ნიშან-თვისებათა იმ ერთობლიობას, რომელიც მოცემულ სოციუმს თვითმყოფადობას, განუმეორებლობას ანიჭებს და რის მიხედვითაც ერთი სოციუმი მეორისაგან განსხვავდება.

სოციუმის ფიზიკური რესურსი აღამიანის ბიოლოგიური არსებობით არის განპირობებული და ბუნებრივი გზით ფიზიკური გამრავლების უწყვეტობის გამო **მუდმივ** და **თვითრეგულირებად რესურსს** წარმოადგენს.

რაც შეეხება სოციოკულტურულ რესურსს, მას ცნობიერი ხასიათი გააჩნია და **კულტურული მესხიერების** სახით არსებობს.

კულტურული მესხიერება წარმოადგენს სოციუმის **კულტურულ ხატს**, რომელიც შედგება ენობრივი ფენომენების, მათ შორის არსებული მიზეზ-შედეგობრივი და ფუნქციური კავშირების, ღირებულებების, წესებისა და

ნორმებისაგან. იგი თაობიდან თაობას გადაეცემა და ქმნის ეროვნული ცნობიერების ღერძს.

კულტურული მემსიერება არ წარმოადგენს მხოლოდ კოლექტიურ მემსიერებას. იგი **ინდივიდისა** და **კოლექტივის** ურთიერთმიმართების შედეგად იქმნება და ინტერაქციული პროცესის შედეგია.

მემსიერების სუბიექტი, მ. ჰალბვაქსის მიხედვით, არის და იქნება ინდივიდი, მაგრამ იგი დამოკიდებულია იმ სოციალურ ჩარჩოზე, რომელიც მის მემსიერებას ორგანიზებულობას ანიჭებს. ანუ **ინდივიდის მემსიერება** შედგება იმ ფაქტებისა და მიმართებებისაგან, რომელიც დღევანდულობის თვალსაზრისით რელევანტურია მოცემული საზოგადოებისათვის და არ შეიცავს წარსულის იმ ფრაგმენტებს, რომელსაც თანამედროვეობაში შესაბამისობა არ მოეპოვება ან არარელევანტურია აწმყოსთან მიმართებით.

მემსიერება „ცოცხლობს“ და „ინახება“ სოციუმის შიგნით კომუნიკაციის (ინტერაქციის) გზით. ის ფაქტები და მიმართებები, რომლებიც სხვადასხვა მიზეზების (მაგ., მათი არარელევანტურობის) გამო კომუნიკაციის პროცესში არ „აქტიურდება“, დროთა განმავლობაში „მკრთალდება“ და „დავიწყებას ეძლევა“. ინდივიდი „იხსენებს“ მხოლოდ იმას, რასაც იგი სოციალური კომუნიკაციის პროცესში მოიხმარს და

რომელსაც კოლექტიური მეხსიერების სოციალურ ჩარჩოში მიუჩენს ადგილს¹³. ინდივიდის მიერ ამგვარად „შენახული“ მეხსიერება წარმოადგენს აგლომერატს, რომლის ერთობლიობა საზოგადოებრივ მეხსიერებას ქმნის, რომელიც თავის მხრივ რელევანტურობას ანიჭებს აგლომერატებს, ქმნის ჯგუფური მეხსიერების კონგლომერატს ან მის უფრო მაღალ ფორმას - საზოგადოებრივ (მაგ., ეროვნულ) მეხსიერებას.

4. ტრანსმისია და მისი ფორმები

მეხსიერება, მიუხედავად მისი აბსტრაქტული ბუნებისა, კონკრეტულ ფაქტებს შეიცავს, მაგრამ ვიდრე ფაქტი ან მოვლენა საზოგადოებრივი მეხსიერების ნაწილად იქცევა, მან კონკრეტული ფორმა უნდა მიიღოს: ერთი მხრივ, იგი უნდა არსებობდეს სივრცესა და დროში, მეორე მხრივ კი მას უნდა ჰყავდეს მატარებელი კონკრეტული სოციუმის სახით.

საგნები და მოვლენები სოციალურად მარკირებულ ოდენობებს წარმოადგენენ – მნიშვნელობა, ღირებულება და სიმბოლური დანიშნულება ანიჭებს მათ სოციალური ფაქტორის სტატუსს. თუ ადამიანთა ჯგუფს კონსოლიდაციის სურვილი ამოძრავებს, ანუ სოციუმს პრეტენზია გააჩნია „მთლიანობაზე“ და იდენტიფიკაცია ესაჭიროება, მაშინ მეხსიერების აქტუალიზაციას სწორედ საგნებისა და მოვლენების

¹³ Maurice Halbwachs, *Das Gedächtnis und seine sozialen Bedingungen*, Frankfurt a/M, Suhrkamp, 1985; Kap. 4 „Die lokalisierung der Erinnerungen“.

საშუალებით ახდენს. **მ. ჰალბგაქსი** მათ **“მეხსიერების ფიგურებს”** უწოდებს.

მ. ჰალბგაქსი მათ **„მეხსიერების ფიგურის“** ერთ-ერთ თვალსაჩინო მაგალითად შეიძლება ჩაითვალოს **ჰორსტ კოლერის სიტყვა**, რომელიც მან წარმოთქვა 2005 წლის 2 თებერვალს:

„პასუხისმგებლობა შოას (ებრაელთა მასობრივი ელექტა) გამო გერმანელი ერის იდენტობის ნაწილად იქცა. იმ თაობამ, რომელიც ომის შემდეგ დაიბადა, შესანიშნავად იცის, რომ გერმანიაში ნაციტური რეჟიმის მმართველობის წლები გერმანიის ისტორიის ნაწილია. მართალია, მათ არ ჩაუდენიათ ეს დანაშაული, მაგრამ შესანიშნავად იციან, რომ ვალდებული არიან თავადაც შეინახონ და თაობებსაც გადასცენ მოგონება ამ პერიოდის შესახებ და უკეთესი მომავალი შექმნან.“

მეხსიერების ფიგურები იმავდროულად არიან მოდელები, მისაბაძი მაგალითები და ერთგვარ სასწავლო ფუნქციას ასრულებენ. მათში აისახება საერთო ჯგუფური ქცევა. ისინი ასახავენ არა მხოლოდ წარსულს, არამედ განსაზღვრავენ სოციუმის არსებობის ფორმას და თვისებებს. სოციალური ჯგუფი, რომელიც **საერთო სოციალური მეხსიერების** მქონე საზოგადოებად ყალიბდება, თავის წარსულს ინახავს და ახდენს თვითიდენტიფიკაციას ისტორიის (განვლილი დროის) ფონზე და მომავლის პერსპექტივაში. ვინაიდან ტრანსმისია მეხსიერების ტრანსპორტირებაა, ქვემოთ ვისაუბრებთ მეხსიერების ფორმების შესახებ.

5. მესხიერების ფორმები

ა. ასმანი მესხიერების ოთხ ფორმას განასხვავებს ერთმანეთისაგან: 1. ინდივიდუალური მესხიერება, 2. სოციალური მესხიერება, 3. კოლექტიური მესხიერება და 4. კულტურული მესხიერება.¹⁴

ა) ინდივიდუალური მესხიერება

ის, რაც ადამიანს პიროვნებად აქცევს, არის **ინდივიდუალური მესხიერება** – მისი პიროვნული ბიოგრაფია განსაზღვრავს მისი, როგორც ინდივიდის, იდენტობას. ინდივიდუალურ მესხიერებას, ა. ასმანის მიხედვით, ოთხი ნიშანი ახასიათებს:

1. ინდივიდუალური მესხიერება არის ფაქტებისა და მოვლენების ინდივიდუალური აღქმა; იგი ინდივიდის პერსპექტივიდან აღქმული სურათია და აქედან გამომდინარე, შეუძლებელია მისი შეცვლა, ჩანაცვლება ან ერთი ინდივიდიდან მეორეზე გადატანა.
2. ინდივიდუალური მესხიერება არ არის იზოლირებული. ინდივიდუალური მესხიერება სხვა ინდივიდთა მესხიერებასთან არის დაკავშირებული და მასთან ერთად ქმნის სოციალურ და კოლექტიურ მესხიერებას.

¹⁴ Aleida Assmann, *Vier Formen von Gedächtnis - Von individuellen zu kulturellen Konstruktionen der Vergangenheit*, *Wirtschaft & Wissenschaft* 9 (2001) H. 4, S. 34 – 45.

3. მესხიერებაში შენახული ფაქტები და მოვლენები ფრაგმენტულია. ისინი მხოლოდ პერფორმანსში იძენენ ფორმასა და სტრუქტურას, მაშინ, როდესაც ინდივიდს თავისი მოგონებები ენობრივ ფორმატში გადააქვს.
4. მესხიერებაში შენახული ფაქტები და მოვლენები მესხიერების არასტაბილურ და არამდგრად კომპონენტებს წარმოადგენენ. ისინი შეიძლება „გაფერმკრთალდნენ“ და საერთოდ გაქრნენ, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც საქმე ეხება ღირებულებებისა და ნორმების ამსახველ ფაქტებსა და მოვლენებს.

ინდივიდუალური მესხიერება კონკრეტულ სოციალურ გარემოსა და კონკრეტულ დროში არსებობს. მისი ხანგრძლივობა შეადგენს 80-100 წელს, პიროვნული მოგონებების ურთიერთგაცვლის გზით ინარჩუნებს არსებობას და სამიდან ხუთ თაობამდე ვრცელდება. როგორც კი წყდება პიროვნული მოგონებების გაცვლის პროცესი, ეს მოგონებები დავიწყებას ექვემდებარება.

ბ) სოციალური მესხიერება

ინდივიდი, როგორც სოციუმის ნაწილი, სოციუმის მესხიერების მატარებელია. სოციუმის მესხიერებას ქმნის ის ისტორიული მოვლენები და ფაქტები, რომლებიც სოციუმის, როგორც ინდივიდების ერთობლიობის, ფორმირების პროცესზე ახდენს გავლენას. ამიტომაც, რომ თაობათა ცვლასთან ერთად მკვეთრად იცვლება მესხიერების პროფილი. მაგ., საქარ-

თველოში 90-იანი წლებიდან საბჭოური მეხსიერების პარალელურად გაჩნდა პოსტსაბჭოური, 9 აპრილის ტრაგედიითა და ეროვნული დამოუკიდებლობისათვის ბრძოლის პერიპეტეებით დეტერმინირებული მეხსიერება, რომელიც ახალი თაობის **სოციალური მეხსიერების** სახით ჩამოყალიბდა და რომელიც ინდივიდუალურ მეხსიერებას, უამრავი ადამიანის პირად განცდებსა და მოგონებებს ეყრდნობა.

სოციალური მეხსიერების „ჩანაცვლების“ დროს იცვლება ღირებულებები და ნორმები. თაობათა ცვლასთან ერთად ტრანსფორმირდება სოციალური მეხსიერებაც. იმ შემთხვევაში, თუ სოციალური მეხსიერება უცვლელად ინახება, იგი კოლექტიური მეხსიერების კომპონენტად იწყებს ჩამოყალიბებას.

გ) კოლექტიური მეხსიერება

კოლექტიური მეხსიერება არსებითად განსხვავდება **ინდივიდუალური მეხსიერებისაგან**: ინდივიდისაგან განსხვავებით კოლექტივს არა აქვს **საკუთარი** მეხსიერება, როგორც ბიოლოგიურ არსებას. ის ამ „მეხსიერებას“ **ქმნის** სიმბოლოების მეშვეობით. ასეთ სიმბოლოებს წარმოადგენს სოციალური თანაცხოვრების ისეთი კომპონენტები, როგორებიცაა ზეპირმეტყველება, მორალური ხატი, წეს-ჩვეულებები და ტრადიციები, ისტორიული და რიტუალური მნიშვნელობის გეოგრაფიული ადგილები და მონუმენტები.

კოლექტიური მეხსიერების შექმნა **ინდივიდუალური მეხსიერების** სოციალიზაციის გზით მიიღწევა. ინდივიდუალური მეხსიერების (მრიცხველის) მათემატიკური

შეკრება იფილტრება და დაიყვანება მეხსიერების საერთო „მნიშვნელზე“, რომელიც კოლექტიური მეხსიერების სახით განაგრძობს არსებობას. ინდივიდუალური მეხსიერების მატარებელი არის თავად ინდივიდი, კოლექტიური მეხსიერების მატარებელი კი კოლექტივია. მიუხედავად იმისა, რომ კოლექტივი ინდივიდთა კრებულს, ერთგვარ მათემატიკურ ჯამს წარმოადგენს, კოლექტიურ მეხსიერებასა და ინდივიდუალურ მეხსიერებათა მათემატიკურ ჯამს შორის ტოლობის დასმა დაუშვებელია – კოლექტიური მეხსიერება ინდივიდუალური მეხსიერებების არაინდივიდუალური კომპონენტების ნაკრებია. კოლექტიური მეხსიერება არ მოიცავს სპონტანურ მომენტებს. იგი საგანგებოდ შექმნილი და სიმბოლური კონსტრუქტია – ნებელობით ხასიათდება და ამდენად, **სასურველი მეხსიერებაა.**

კოლექტიური მეხსიერების განსახიერებას წარმოადგენს **ეროვნული მეხსიერება** და რადგან შესაძლებელია კოლექტიური მეხსიერებისათვის კონტროლის გაწევა, ეროვნული მეხსიერების მართვაც შესაძლებელია საზოგადოების შეგნებული გადაწყვეტილების შედეგად. ეროვნული მეხსიერებისათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პოზიტიური ფაქტები და მოვლენები, როგორებიცაა საომარი წარმატებები, აღმშენებლობითი პროცესები (ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა), ისტორიული მონუმენტები და ა.შ. თუმცა, ნეგატიური ფაქტები და მოვლენებიც შეიძლება გახდეს ეროვნული მეხსიერების მაიდენტიფიცირებელი, თუ იგი ერში უსამართლობის კოლექტიურ განცდას უკავშირდება: მაგ., აღამაჰმად-ხანის მიერ თბილისის აოხრება. საბჭოთა არმიის მიერ 1989 წლის 9 აპრილს თბილისში განხორციელებული აქცია,

როგორც ქართველი ერის მასობრივი დამცირებისა და დემორალიზაციის აქტი, დღეისათვის სოციალური მეხსიერების კომპონენტია, რომელიც ეროვნული მეხსიერების კომპონენტად იქცევა, თუ მას ქართველი ერი შეინახავს დროში, როგორც მეხსიერების ფიგურას.

საგულისხმოა, რომ სამარცხვინო ისტორიული მოვლენაც შეიძლება იქცეს ეროვნული მეხსიერების ნაწილად. მეორე მსოფლიო ომში ებრაელების მიმართ ჩადენილი დანაშაულის შეგნებული გააზრება გერმანელი ერის იდენტობის ნაწილად იქცა, როგორც უარყოფითი გამოცდილება და პასუხისმგებლობა მსოფლიოს წინაშე. ამის ნათელი მაგალითია ის სიტყვები, რომელიც გერმანიის პრეზიდენტმა **ჰორსტ კოლერმა** წარმოთქვა 2005 წლის 2 თებერვალს შოას (ებრაელთა მასობრივი ჟლეტის) შესახებ, რომელიც ჩვენ ზემოთ უკვე მოვიყვანეთ. დროის ღერძზე ახალი ფაქტების გამოჩენას შეუძლია გარკვეული კორექტივები შეიტანოს სოციუმის თვითიდენტიფიკაციის პროცესში. გერმანელების დამოკიდებულება უახლეს ისტორიასთან სწორედ ამის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითია.

დ) კულტურული მეხსიერება

ა. ასმანი კულტურას უწოდებს „წარმავლობის შემაჩერებელ სადაზღვევო სისტემას საყოველთაო დავიწყების წინააღმდეგ“,¹⁵ ამიტომ, მეხსიერების უმაღლეს ფორმად

¹⁵ იხ. Aleida Assmann, *Vier Formen von Gedächtnis: Von individuellen zu kulturellen Konstruktionen der Vergangenheit*, *Wirtschaft & Wissenschaft* 9 (2001) H. 4, S. 34 – 45.

კულტურულ მენსიერებას მიიჩნევს. **სოციალური მენსიერებისაგან** განსხვავებით, **კულტურული მენსიერება** დროის კონტინუუმში დაგროვილი გამოცდილებისა და ცოდნის მატარებელია, რომელსაც საზოგადოება ინახავს და თაობიდან თაობას გადასცემს. დღეისათვის კულტურული მენსიერების მატარებლები არიან ისეთი ინსტიტუციები, როგორებიცაა არქივები, მუზეუმები, ბიბლიოთეკები და მონაცემთა დიგიტალური ბანკები (მაგ., ვიკიპედია, ვებგვერდები, ბლოგები და ა.შ.). კულტურული მენსიერების ფორმირება ხორციელდება მხოლოდ იმ შემთხვევაში, როდესაც საზოგადოება იღებს და ითავისებს კულტურული მენსიერების შინაარსს.

კულტურული მენსიერების ფორმირების პროცესში ორი ასპექტი უნდა განვასხვაოთ ერთმანეთისაგან: **მენსიერების შენახვის** და **მენსიერების ფუნქციონირების**. პირველის შემთხვევაში საქმე გვაქვს ერთგვარ **პასიურ მენსიერებასთან** – კულტურულ არქივთან, რომელშიც ინახება კულტურული მენსიერების კონკრეტული შინაარსი (მათ შორისაა ისეთი კულტურული ფენომენები, რომლებიც შესაძლოა საზოგადოებისათვის აღარ ასრულებენ გადამწყვეტ როლს ან საზოგადოების ცნობიერებაში აქტიურად აღარ არიან წარმოდგენილი), მეორე შემთხვევაში კი საქმე გვაქვს **აქტიურ, ფუნქციურ მენსიერებასთან**. აქ იგულისხმება ის კულტურული ხატი, რომელიც საზოგადოების ცნობიერებაში მყარადაა დაცული და მას დავიწყების საშიშროება არ ემუქრება. აქტიური კულტურული მენსიერება საზოგადოებრივი ზრუნვის ობიექტია და უშუალოდ აისახება კულტურული მენსიერების მატარებელ საზოგადოებაში სინქრონიულად, მაგ.,

სახელმწიფო საგანმანათლებლო პროგრამებში (იგულისხმება საგანმანათლებლო პროგრამების შინაარსი), კულტურულ სფეროში მიმდინარე პროცესებში (ტრადიციული და ინოვაციური ხელოვნების ბალანსი ან დისბალანსი) და ა.შ.

აქტიურ და პასიურ კულტურულ მეხსიერებას შორის ზღვარი მკაფიოდ არ არის გავლებული – ის, რაც პასიური მეხსიერების კულტურულ არქივში ინახება, შესაძლებელია აქტიურ კულტურულ მეხსიერებაში გადმოინაცვლოს და კულტურული მეხსიერების ფუნქციურ ელემენტად იქცეს. მაგ., 1829 წელს ფელიქს მენდელსონ-ბარტოლდის მიერ იოჰან სებასტიან ბახის „მათეს ვნებანის“ შესრულებამ ბახის რენესანსი გამოიწვია და კულტურული არქივიდან კულტურული მეხსიერების ფუნქციურ კომპონენტად აქცია როგორც გერმანელი, ისე მსოფლიოს სხვა ერებისთვისაც.

6. მეხსიერება და ისტორია

ამთავითვე გვინდა საგანგებოდ აღვნიშნოთ, რომ **მეხსიერება**, განსაკუთრებით **კოლექტიური მეხსიერება**, ყოველთვის არ ასახავს ობიექტურ სინამდვილეს. იგი აუცილებლობით არ იმეორებს **ისტორიულ ფაქტებს** და აქედან გამომდინარე, არ არის ისტორიის ადეკვატური, ზუსტად შენახული სოციუმის მეხსიერებაში.

მ. ჰალბვაქსი საგანგებოდ უსვამს იმ გარემოებას ხაზს, რომ **მეხსიერება და ისტორია ერთი და იგივე არ არის**. პირიქით, სოციუმში თავის წარსულს „იმასსოვრებს“ ისეთი ფორმით,

რომელიც სრულიად გამორიცხავს ტრანსფორმაციულ ცვლილებებს. კოლექტიური მეხსიერებიდან ისტორიის გარკვეული მოვლენების „გაფერმკრთალება-წაშლა“, მისი აზრით, იმდენად მნიშვნელოვან როლს თამაშობს, რომ „**კოლექტიურ მეხსიერებასა**“ და „**ისტორიას**“ მ. ჰალბვაქსი ოპოზიციურ ტერმინებად მიიჩნევს.

ისტორია ობიექტურად არსებული ფაქტებისა და მოვლენების თანმიმდევრობაა, მაშინ როდესაც **კოლექტიური მეხსიერება სუბიექტურობის ნიშნით ხასიათდება და იმავე ფაქტებსა და მოვლენებს სუბიექტურად, „შიგნიდან“ ხედავს**. ამასთან, კოლექტიური მეხსიერების შემთხვევაში განსაკუთრებული აქცენტი ისტორიის იმ ფაქტებზეა გამახვილებული, რომლებიც სოციუმს, როგორც განსაკუთრებულ, ინდივიდუალობის მქონე ჯგუფს ახასიათებს. ეს ხელს უწყობს მის თვითიდენტიფიკაციას. ისტორია კი პირიქით, სპეციფიკური ნიშნებისა და განსხვავებულობის რეგისტრაციას ახდენს არა იმისთვის, რომ ამა თუ იმ ჯგუფის ინდივიდუალური ხასიათი დაადგინოს, არამედ პირიქით – განიხილავს რა ფაქტებს ჰომოგენურ ისტორიულ სივრცეში, ადარებს მათ, ადგენს მიმართებებს ფაქტებს შორის და გამოავლენს ისტორიულ კანონზომიერებებს, რათა საბოლოო ჯამში შეკრას მსოფლიო ისტორიის საერთო სურათი. აქედან გამომდინარე, **არსებობს უამრავი კოლექტიური მეხსიერება, მაგრამ მხოლოდ ერთი ისტორია**. უარყოფს რა კონკრეტულ მიმართებებს ცალკეული სოციუმის იდენტობასა და სპეციფიკურობასთან, ისტორია წარსულის რეკონსტრუქციას ახდენს იდენტობისაგან თავისუფალ, სუფთა ტაბლოზე, ლოიალობისა და თანამონაწილეობის გარეშე და ამდენად,

„ცივი“ მესხიერების უმაღლესი ფორმით - **ობიექტურობით** ხასიათდება.

აქ შეგნებულად არ ვეხებით იმ საკითხს, რომ კოლექტიური მესხიერებისა და ისტორიის ეს შეპირისპირებითი დეფინიცია ისტორიასთან მიმართებით იდეალიზებულია, რომ ნებისმიერი დროის ისტორია დადღასმულია თანამედროვეობის ინტერესების შესაბამისად - უამთააღმწერელთა და ისტორიკოსთა ნაშრომები ეპოქისა და მმართველთა ინტერესების ამსახველია. სწორედ ამიტომ უწოდებენ ისტორიას „სოციალურ მესხიერებას“¹⁶.

კიდევ ერთი არსებითი მიმართება უნდა განვიხილოთ ამ საკითხთან დაკავშირებით: **მესხიერება** და **ტრადიცია**. მ. ჰალბვაქსი ტრადიციას მესხიერების კონკრეტულ ფორმად მიიხსენებს, ა. ასმანი **მესხიერებას** ზეცნებად განიხილავს, რომელსაც ორ ქვეცნებად ანაწევრებს: **კომუნიკაციურ მესხიერებად** და **კულტურულ მესხიერებად**.

მესხიერება ყოველთვის კონკრეტულ სოციუმთან მიმართებით და კონკრეტულ დროში განიხილება. ეთნოლოგი **იან ვანსინა**, იკვლევდა რა დამწერლობის არმქონე ერების ზეპირი გადმოცემის ისტორიულობის საკითხს¹⁷, აღნიშნავდა,

¹⁶ იხ. Aleida Assmann/Dietrich Hart (Hrg.): *Mnemosyne. Formen und Funktionen der kulturellen Erinnerungen*, Frankfurt a/M, 1991, S. 289.

¹⁷ იხ. Jan Vansina, *Oral Tradition. A Study in Historical Methodology* (Translated from the French by H. M. Wright). London: Routledge & Kegan Paul, 1965.

რომ თუ ორალური ლიტერატურის მთლიან კორპუსს განვიხილავთ, აღმოვაჩინოთ, რომ მესხიერება სამ ეტაპად არის დაყოფილი:

1. უახლესი ისტორიული ფაქტები;
2. ისტორიული ფაქტები;
3. უძველესი ისტორია, რომელიც ხშირად გენეზისის (წარმოშობის ისტორიას) უტოლდება.

აქედან, პირველი და უკანასკნელი ეტაპი მესხიერებაში კარგად შენახული ფაქტების კონგლომერატს წარმოადგენს, შუალედური ეტაპი კი, როგორც წესი, ერთგვარ სიცარიელეს ქმნის და მას ი. ვანსინა „მოძრავ სიცარიელეს“ (“The floating Gap“) უწოდებს. (მდრ. ისტორიკოსების ტერმინი “შავი პერიოდი” Dark Age).

მესხიერების ეს ორი, უძველესი და უახლესი ეტაპი, მესხიერების ორ განსხვავებულ ჩარჩოს ქმნის და ერთმანეთისაგან კატეგორიულად თვალსაზრისითაც განსხვავდება. არსებითად აქ მესხიერების ორ ფორმასთან გვაქვს საქმე: უძველესი ფორმა ქმნის **კულტურულ მესხიერებას**, უახლესი კი – **კომუნიკაციურ მესხიერებას**.

7. კომუნიკაციური და კულტურული მესხიერება და მისი ობიექტივიზაცია

კომუნიკაციური მესხიერება აერთიანებს იმ მოგონებებს, რომლებიც ჯერ კიდევ ცოცხალ წარსულს მიემართება. ეს ის მოგონებებია, რომელსაც ინდივიდი თავის თანამედრო-

ვეებთან ერთად ფლობს, რომელსაც მათთან ერთად ინაწილებს. მას შეიძლება თაობათა მესხიერება ვუწოდოთ, რომელიც, როგორც წესი, 3-4 თაობის მესხიერებაა. კომუნიკაციური მესხიერება იბადება თაობათა მოცემულ დროში და ქრება მასთან, როგორც მესხიერების მატარებელთან, ერთად.

კოლექტიური მოგონება-მესხიერება ბიომოდალურია: იგი ფუნქციონირებს ფუნდამენტური მოგონებებისა და ბიოგრაფიული მოგონებების სახით.

ფუნდამენტური მოგონებების მოღუღი უწყვეტია, როგორც დამწერლობის მქონე, ისე დამწერლობის არმქონე ერების მესხიერებაში და ვერბალური და არავერბალური ფორმის მყარი ობიექტივაცია ახასიათებს. მათ მიეკუთვნება: რიტუალები, ცეკვები, მითები, ტრადიციული ტანსაცმელი, სამკაული, მხატვრობა, ლანდშაფტი, ყველა სახის ნიშანთა სისტემა, რომელსაც ადამიანი მნემოტექნიკის საშუალებით (მოგონება + თვითიდენტიფიკაცია) შემნახველ ყუთში – „მემორიაში“ ინახავს. მნემოტექნიკა საშუალებას აძლევს სოციუმს უკეთესად შეინახოს და გადასცეს რელევანტური ინფორმაცია.

კულტურული მესხიერება ემყარება შორეულ ისტორიას, უფრო სწორად, ისტორიულ ფაქტებს, რომლებიც, როგორც წესი, მოგონებებში ტრანსფორმირდება, ფაქტობრიობას კარგავს და მითად იქცევა. მას საკრალურობის ელფერი დაჰკრავს, ხშირად რელიგიურ შინაარსს იძენს და საზეიმო ნიშნები უჩნდება. აქედან გამომდინარე, კულტურული მესხიერება ყოველდღიურობის ელფერს მოკლებულია, იგი ამადლებული, საზეიმო რიტუალია და ამდენად პოლარულია კომუნიკაციური

მეხსიერებისა, რომელსაც ყოველდღიურობის ელფერი და-
ჰკრავს.

კომუნიკაციური და კულტურული მეხსიერება ერთმა-
ნეთისაგან რამდენიმე არსებითი, კატეგორიული ნიშნის
მიხედვით განსხვავდება:

1. **კომპეტენტურობა** - კომუნიკაციური მეხსიერების მა-
ტარებელი ერთნაირად კომპეტენტურია. კულტურული
მეხსიერების შემთხვევაში კი მატარებლის მონაწილე-
ობა მკვეთრად დიფერენცირებულია: ყველას არ ძა-
ლუძს აქტიური მონაწილეობა მიიღოს კულტურული
მეხსიერების შექმნა-გააქტიურების პროცესში. ეს გან-
საკუთრებული ნიჭით დაჯილდოებულ ადამიანებს შე-
უძლიათ: შამანებს, ბარდებს, გრიოტებს, ისევე რო-
გორც მღვდლებს, მასწავლებლებს, მთხრობლებს, ხე-
ლოვანებს და ყველას, ვინც ცოდნის მატარებლად და
გადამცემად მიიჩნევა.
2. **მონაწილეობის ხარისხი** – კომუნიკაციური მეხსიე-
რების შემთხვევაში მეხსიერების მატარებელთა მონა-
წილეობა დიფუზურია, კულტურული მეხსიერების შე-
მთხვევაში კი – დიფერენცირებული.
3. **დროითი ასპექტი** - დროით განზომილებაში კომუ-
ნიკაციური მეხსიერება ყოველდღიურობაზეა გათვლი-
ლი, კულტურული მეხსიერება კი – მრავალსაუკუ-
ნოვან, ტრადიციულ სახეიმო რიტუალურზე.
4. **სოციალური ასპექტი** – სოციალურ ასპექტში კულ-
ტურულ მეხსიერებაზე სოციალური ელიტა ზრუნავს:
მას უფლება აქვს აქტიური მონაწილეობა მიიღოს მის

შექმნაში, მაგრამ ამავე დროს ვალდებულია კიდევ მეხსიერების აქტუალიზაციაზე; კომუნიკაციური მეხსიერება კი სოციალური ჯგუფის თითოეული წევრის აქტივობაზეა დამოკიდებული და აქედან გამომდინარე, ჯგუფური ხასიათისაა.

ინდივიდების კომპეტენცია და მათი თანამონაწილეობა კომუნიკაციური მეხსიერების შექმნის დროს განსხვავებულია, სოციუმის ერთმა წევრმა მეტი იცის, ვიდრე მეორემ. მიუხედავად იმისა, რომ უფროსი თაობის ცოდნა უახლოეს წარსულზე უფრო მრავალმხრივია, ვიდრე ახალგაზრდებისა, თითოეულის თანამონაწილეობა კომუნიკაციური მეხსიერების შექმნაში მაინც შეუზღუდავია. აქ არ არსებობენ სპეციალისტები და ექსპერტები. არც არის საჭირო – ჯგუფის წევრები ყოველდღიურად მონაწილეობენ ამ პროცესში ყოველგვარი ვალდებულებისა და პასუხისმგებლობის გარეშე. ის ცოდნა, რაც მათ მოეთხოვებათ, თითქმის ენის ათვისებასთან ერთად „შეიწოვება“ და ყოველდღიურ საკომუნიკაციო აქტში მყარდება.

კულტურული მეხსიერების შექმნა-შენახვაში თანამონაწილეობა გამორჩეული ადამიანების ხვედრია. მოქმედების თავდაპირველი ფუნქცია დამწერლობის არმქონე ენებისათვის სწორედ კულტურული მეხსიერების ახალი თაობებისათვის გადაცემა და მათი შენახვაა. შესაბამისად, ერთმანეთისაგან უნდა განვასხვაოთ მეხსიერების **თანამონაწილე** და მეხსიერების **მატარებელი**. კომუნიკაციური და კულტურული მეხსიერება ამ თვალსაზრისითაც განსხვავდება ერთმანეთისაგან:

1. კომუნიკაციური მეხსიერების შემთხვევაში სოციალური ჯგუფის თითოეული წევრი იმავდროულად თანამონაწილე და მატარებელია;

2. კულტურული მეხსიერების შემთხვევაში სოციალური ჯგუფის წევრები მეხსიერების თანაბრად მატარებელი არიან, მაგრამ მათი თანამონაწილეობა განსხვავებული: მხოლოდ გამორჩეულ წევრებს აქვთ უფლება (და ამავე დროს ნებელობითი ვალდებულება) მონაწილეობა მიიღონ კულტურული მეხსიერების შექმნასა და შენარჩუნებაში.

ქვემოთ მოყვანილ ცხრილში მოცემულია კომუნიკაციური და კულტურული მეხსიერების ასმანისეული შეპირისპირება ხუთი არსებითი ნიშნის მიხედვით:

1. მეხსიერების შინაარსი;
2. მეხსიერების ფორმა;
3. მედიალური საშუალებები;
4. მეხსიერების ხანგრძლივობა;
5. მეხსიერების მატარებელი:¹⁸

მეხსიერების თითოეული ფორმისათვის გადამწყვეტი კრიტერიუმებია: შინაარსი, ფორმა, მედია, დროის ხაზი და მატარებელი.

¹⁸ Jan Assmann, *Das kulturelle Gedächtnis. Schrift, Erinnerung und politische Identität in frühen Hochkulturen*, 6. Auflage. Beck, München 2007, S. 56.

<i>კრიტერიუმი</i>	<i>კომუნიკაციური მესსიერება</i>	<i>კულტურული მესსიერება</i>
შინაარსი	საკუთარ ბიოგრაფიაზე და- მყარებული ისტორიული გა- მოცდილება	მითიური წარსული, მო- ვლენები აბსოლუტური წარსულიდან
ფორმა	არაფორმალური, ნაკლებად სტრუქტურირებული, ინტერ- აქციასა და ყოველდღიურ სა- ქმიანობაში გამოყენებული განსხვავებული ფორმები	მკაცრად სტრუქტურირე- ბული და გაფორმებული, ცერემონიალური, საზეიმო ფორმატის შესაბამისი
მედია	ორგანული მესსიერების ცო- ცხალი მოგონებები, დამყარე- ბული საკუთარ და სხვათა გამოცდილებებზე	მყარი ობიექტივაცია, ტრა- დიციულ-სიმბოლური კო- დირება ინსცენირებული სიტყვაში, ხატში, მელოდი- აში, ცეკვაში (ბგერა, ფერი, მოძრაობა).
დროის საზო	80-100 წელი, 3-4 თაობის უშუ- ალო გამოცდილებით ნიშან- დებული	აბსოლუტური წარსული მითიური ძველი დროიდან
მატარებელი	არასპეციფიკური, უახლესი ისტორიის მატარებელი მე- სსიერების სოციალური ჯგუ- ფის წევრი	სპეციფიკური, აბსოლუტუ- რი (და უახლოესი) ისტო- რიისა და ტრადიციების მატარებელი ინდივიდი

დამწერლობის არმქონე ერებში **იდენტობის განმსა-
ზღვრელი ცოდნის** შენახვის ერთადერთი გზა ადამიანთა კო-
ლექტიური მესსიერებაა. იმისათვის, რომ შეინარჩუნოს მთლი-
ანობა და ქცევაზე ორიენტირებული (ნორმატიული და ფორმა-
ლური) იმპულსები, კოლექტივს უნდა შეეძლოს:

1. ცოდნის შენახვა (ცოდნის არქივირება);
2. საჭიროების შემთხვევაში ცოდნის გამოყენების ინტენსივობა (ცოდნის აქტუალიზება);
3. ცოდნის მომავალი თაობისათვის გადაცემა (ცოდნის ტრანსმისია).

ჯგუფის იდენტობის შესანარჩუნებლად რელევანტური ცოდნის შენახვა **კულტურული მემკვიდრეობის** სპეციალური ფორმით ხორციელდება და უპირველეს ყოვლისა, **მნემოტექნიკური** დანიშნულებით გამოიყენება.

კულტურული მემკვიდრეობა, როგორც ცოდნა, მულტიმედიალური ინსცენირების სხვადასხვა ფორმით რეალიზდება – ტექსტი ხმის, მიმიკის, ჟესტიკულაციის, ცეკვის, რიტმიკის და რიტუალური ქცევის თანხლებით და, როგორც წესი, **კოლექტიური თანამონაწილეობით** ხორციელდება.

თანამონაწილეობა კულტურული მემკვიდრეობის გადაცემა-მიღების განხორციელებისათვის აუცილებელია. რიტუალებსა და დღესასწაულებში მონაწილეობის მიღება, როგორც იდენტობისათვის რელევანტური ცოდნის გადაცემის ყველაზე ეფექტური საშუალება, კულტურული იდენტიფიკაციის რეპროდუცირებას იწვევს და აქედან გამომდინარე, ეთნიკური იდენტიფიკაციის შენარჩუნებას უწყობს ხელს.

კულტურული მესსიერების ფიგურა, არცთუ იშვიათად, გარკვეული გარემო, გეოგრაფიული ადგილი ან ლანდშაფტი შეიძლება იყოს. ამ ტიპის ფიგურებს კულტურული მესსიერების ტოპოგრაფიული „ტექსტი“ – **მნემოტოპი** ეწოდება. მნემოტოპებად მიიჩნევა ის ადგილები, რომლებსაც სოციალურ გარემოში განსაკუთრებულ ადგილს მიაკუთვნებს კოლექტიურ

მეხსიერებაში, ვინაიდან მას უკავშირებს საკუთარ იდენტობას. ასეთია მაგალითად, ე.წ. **ტოტემური ლანდშაფტები** ავსტრალიაში – ავსტრალიელი აბორიგენების მოგზაურობა ტოტემურ ადგილებში, საკუთარი იდენტობის აქტუალიზაციის მიზნით. **ტოტემური ლანდშაფტი** ავსტრალიელი აბორიგენების კოლექტიურ მეხსიერებაში **მნემოტოპის** ფუნქციას ასრულებს. იერუსალიმში მნემოტოპს წარმოადგენს – იქ მოსალოცად წასვლანებისმიერი ქრისტიანისათვის ოცნებაა, ვინაიდან რელიგიური იდენტობის გააქტიურებას უწყობს ხელს.

მნემოტოპი მხოლოდ ისტორიული ადგილი არ არის. მნემოტოპები იქმნება თანამედროვე საზოგადოებაშიც. ამის საინტერესო მაგალითია ევროპული კულტურის მნემოტოპის შექმნის კონცეფცია, რომელიც კულტურული ტურიზმის ფარგლებში აღმოცენდა და მიზნად ისახავს ევროპის, როგორც ევროპული კულტურის კონტინუუმის, როგორც მეხსიერების ლანდშაფტის ანუ მნემოტოპის შემოტანას. ევროპული კულტურული ტურიზმის ფარგლებში ტურისტული მარშრუტები ისეა შემუშავებული, რომ წარმოაჩინოს ევროპის, როგორც **კულტურული კონტინუუმის** (ანუ ევროპული კულტურის ჩამოყალიბებისა და განვითარების) ერთიანი სურათი და არა როგორც მატერიალური კულტურის ცალკეული ძეგლების გეოგრაფიული კონგლომერატი.

იმისათვის, რომ გაადვილდეს **კულტურული ტრანსმისია**, ინფორმაციის თაობიდან თაობაზე გადაცემის სხვადასხვა მედიუმი გამოიყენება, როგორც მატერიალური, ისე სულიერი

კულტურის სფეროდან. ერთ-ერთ ასეთ მედიუმს წარმოადგენს ენა. სწორედ ენაში არქივირდება სოციუმის (ერის / ეთნიკური ჯგუფის) **კულტურული და ეროვნული მემკვიდრეობა**. ენის დოკუმენტირება, აქედან გამომდინარე, მემკვიდრეობის ამ ფორმების დოკუმენტირების ტოლფასია – ენის დოკუმენტირებაში იგულისხმება ენისა და კულტურის დოკუმენტირებაც.

8. იუნესკოს კონვენცია არამატერიალური კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ

ენა, როგორც სოციუმის არსებობის განმსაზღვრელი კომპონენტი, კულტურის ფენომენს წარმოადგენს. **მატერიალური კულტურა**, როგორც კულტურის ბინარული სისტემის ოპოზიციური ცნება, **სულიერ კულტურასთან** ერთად ერის კულტურულ პარადიგმას ქმნის. ამ ბინარული სისტემის შემცველი თითოეული ცნება კულტურის **მატერიალურად და სულიერად** დაყოფის შედეგად გაჩნდა. **მატერიალური კულტურა** აღნიშნავს „ყოველგვარ მატერიალურ საგანს, აგრეთვე, გამოგონებებსა და ცვლილებებს ტექნოლოგიის განვითარების პერიოდში. მატერიალური კულტურის ცნებით ხშირად უპირისპირდებიან სულიერი კულტურის ცნებას, მაგრამ ამგვარ დაპირისპირებას შედარებითი ხასიათი აქვს, რამდენადაც კულტურის ნებისმიერი ფენომენი სემიოტიკური ქმნილებაა. მატერიალური კულტურის საგნები ადამიანთა ცხოვრებაში ორმაგ როლს ასრულებს: ერთი მხრივ, ისინი პრაქტიკული მიზნების მიღწევის,

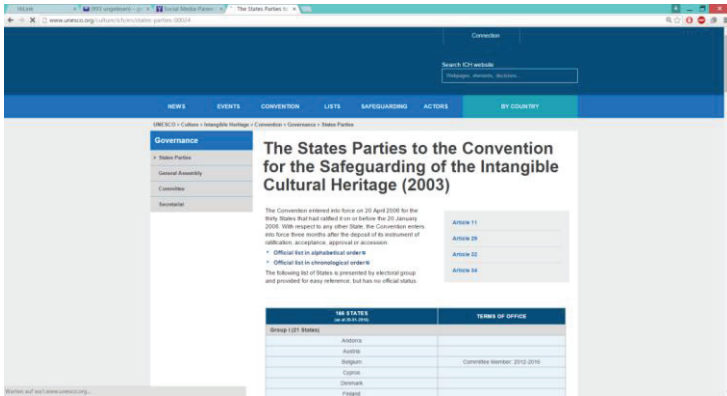
მეორე მხრივ კი სოციალურად მნიშვნელოვანი ინფორმაციის გადაცემისა და შენახვის საშუალებებია. მეცნიერებაში მიხნეულია, რომ მხოლოდ მეორე ფუნქციის მეშვეობით იქცევიან ისინი კულტურის ფენომენებად¹⁹.

არამატერიალური ანუ სულიერი კულტურა კულტურის ბინარული სისტემის მეორე კომპონენტს შეადგენს და მატერიალურ კულტურასთან ერთად ერის კულტურულ პარადიგმას ქმნის. იგი ერის შემოქმედებაშია განივთებული, თაობიდან თაობას გადაეცემა ენობრივი (ნარატიული) ფორმების, ცეკვის, სიმღერის, რეწვის, რიტუალების, წარმოდგენების სახით.

კულტურა კაცობრიობის არსებობის აუცილებელ ატრიბუტს წარმოადგენს. მისი (განსაკუთრებით არამატერიალური კულტურის) დაცვა და შენარჩუნება კაცობრიობის შემდგომი არსებობის სტრატეგიული აუცილებლობაა. საერთაშორისო დონეზე მისდამი ზრუნვის გამოვლინება იყო 2003 წლის 17 ოქტომბერს იუნესკოს მიერ მიღებული კონვენცია არამატერიალური (სულიერი) კულტურული მემკვიდრეობის დაცვის შესახებ, რომელიც ძალაში შევიდა 2006 წლის 20 აპრილს.²⁰

¹⁹ სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი–ცნობარი, ლოგოს პრესი, თბილისი, 2004 (რედ.: მარინე ჩიტაშვილი).

²⁰ <http://www.unesco.org/culture/ich/en/states-parties-00024>

აღნიშნულ კონვენციას, რომელსაც 2016 წლის მონაცემების მიხედვით 163 ქვეყანა აღიარებს, 2008 წლის 18 მარტს საქართველოც შეუერთდა.

სულიერი კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებისა და დაცვის მიზნით იუნესკომ შეიმუშავა არამატერიალური მსოფლიო მემკვიდრეობის რეესტრი, რომელიც სამი ტიპის სიას მოიცავს:

1. წარმომადგენლობითი (რეპრეზენტაციული) სია, რომელიც არამატერიალური კულტურის მრავალფეროვნებას ასახავს მსოფლიო მასშტაბით;
2. განსაკუთრებული ზრუნვის საჭიროების სია, რომელიც არამატერიალური კულტურის იმ კულტურულ ფორმებზე ამახვილებს ყურადღებას, რომლებიც განსაკუთრებულ ზრუნვას, მუდმივ ყურადღებას საჭიროებენ, ვინაიდან გაქრობის საშიშროება ემუქრებათ;

3. **სამაგალითო აქტივობების სია**, რომელშიც აღრიცხულია ის პროექტები თუ აქტივობები, რომლებიც წარმატებით განხორციელდა და მისაბაძია, რადგან მათი მეშვეობით შესაძლებელი გახდა არამატერიალური კულტურის ობიექტების არა მარტო შენარჩუნება, არამედ მათი **რევიტალიზაცია** – დაცვა, შემდგომი განვითარება და თაობიდან თაობისთვის გადაცემის მექანიზმის შექმნა.²¹

კულტურა, როგორც ბინარული სისტემის ორივე კომპონენტის (როგორც მატერიალური, ისე სულიერი კულტურის) ერთობლიობა, არის ფორმები, რომელიც ადამიანის ფიზიკური ან სულიერი ძალისხმევით არის შექმნილი. იგი განსხვავდება ადამიანის გარემომცველი ბუნებისაგან, რომელიც ადამიანის ძალისხმევის გარეშე არსებობს. ბუნების შემადგენელ კომპონენტებზე, ბუნებრივ მოვლენათა ან პროცესთა განვითარებაზე ადამიანის ჩარევის შემთხვევაში უკვე კულტურული ფენომენი იქმნება. სწორედ ამიტომაც, რომ ვსაუბრობთ ქართველის განსაკუთრებულ დამოკიდებულებაზე ვაზის კულტურისადმი, ვინაიდან საქართველოში ვაზის სხვადასხვა ჯიშის გამოყვანისა და მოვლის საუკუნეობრივი გამოცდილება კულტურის

²¹ დღეისათვის 12 ასეთი პროექტი არის ამ სიაში შესული, მათ შორისაა ზარების ტრადიციული მუსიკა ბელგიიდან (Carillon-music), უნგრეთსა და ტრანსილვანიაში გავრცელებული ხალხური ცეკვების რევიტალიზაციის მეთოდი, ფუჯიანის თოჯინების თეატრის რევიტალიზაცია (ჩინეთი) და ა.შ.

განუყოფელი ნაწილია. მეტიც, იგი ქართველი ერის მენტალობის განუყრელ კომპონენტად არის ქცეული.

ბუნება, როგორც თავისთავად მოცემული გარემო და **კულტურა**, როგორც ადამიანის ძალისხმევით შექმნილი მატერიალური ან სულიერი ფასეულობა, კაცობრიობის არსებობისა და განვითარების სუბსტანციურ კომპონენტს წარმოადგენს და ადამიანის გეოგრაფიული, სოციალური და ფსიქოლოგიური ყოფიერების ქვაკუთხედს ქმნის. **კულტურა** ახდენს ამ კულტურის მქონე ჯგუფების ეთნიკურ, სოციალურ, რელიგიურ და სხვა ნიშნების მიხედვით დეტერმინირებას და თაობიდან თაობას გადაეცემა **კულტურული მემსიერების** სახით.

კულტურის, როგორც ცნების, განსაზღვრება მრავალფეროვანი და მრავალსახოვანია. ამ ცნების შინაარსი იცვლებოდა, ერთი მხრივ, კაცობრიობის არსებობის ქრონოლოგიურ დერძე ეპოქისდა შესაბამისად – კაცობრიობის განვითარების ანუ მისი ისტორიული და კულტურული გამოცდილებისდა შესაბამისად და, მეორე მხრივ, იმის მიხედვით, თუ როგორ განისაზღვრებოდა **კულტურა** მეცნიერების გადასახედიდან, განსაკუთრებით საკითხის ფილოსოფიურ-ანთროპოლოგიური ასპექტის გათვალისწინებით.

კულტურა, როგორც ცნებათა სისტემის კომპონენტი, შეიძლება განვიხილოთ **აღწერით ცნებად** – მოცემულ კონკრეტულ დროსა და სივრცეში არსებულ ფენომენად და **ნორმატიულ ცნებად** – კულტურული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელ კომპონენტთა სავალდებულო ერთობლიობად. ეკონომიკის, კულტურისა და მეცნიერების განვითარებამ, ერთი

მხრივ და მენტალური და ინფორმაციული რესურსების გაცვლის თანამედროვე საშუალებებმა (მათ შორის მზარდმა მიგრაციულმა პროცესებმა), მეორე მხრივ, საყოველთაო გლობალიზაციას შეუწყო ხელი. კულტურათა ინტენსიურმა გაცვლამ **კულტურული გლობალიზაცია** გამოიწვია. კულტურათა ურთიერთგაცვლის თანამედროვე ფორმებმა კულტურათა შერევის პროცესს დაუდო სათავე და **კულტურების კრეოლიზაცია** გამოიწვია. ეს პროცესი განსაკუთრებით თვალსაჩინოა მიგრაციულ ქვეყნებში: მიგრანტები ცდილობენ, ერთი მხრივ, საკუთარი კულტურის შენარჩუნებას, მეორე მხრივ, ახალ კულტურულ გარემოში ინტეგრირებას, რის შედეგადაც იქმნება ერთგვარი კულტურული სიმბიოზი. ორი კულტურის შერევის შედეგად წარმოიქმნება ახალი კულტურული ფორმები, რომლებიც მხოლოდ მიგრანტთა მოცემული სოციუმისთვის არის დამახასიათებელი. ევროპაში მიმდინარე მიგრაციული პროცესების ფონზე კულტურების კრეოლიზაციის პროცესი თანამედროვე სოციოლოგიის ერთ-ერთ საკვანძო საკვლევ თემას წარმოადგენს.²²

კულტურათა კრეოლიზაცია, რომელიც შედარებით ტაბუირებულ თემას წარმოადგენდა მაგალითად, ევროპის განვითარებული, ცივილური საზოგადოებებისათვის, აღმოჩნდა, რომ სახელმწიფოთა შორის პოლიტიკური, ეკონომიკური და კულტურული კავშირების თანმდევ პროცესია; იგი თანამედროვე

²² Fatima El-Tayeb, *The Forces of Creolization. Colorblindness and Visible Minorities in the New Europe*, Françoise Lionnet/Shu-mei Shi (eds.), *The Creolization of Theory*, Duke University Press, 2011.

კომუნიკაციის გარდაუვალ შედეგს წარმოადგენს და კაცობრიობის განვითარების არსებითი მახასიათებელი თვისებაა.

კულტურათა შერევა არ ხორციელდება მომენტალურად, იგი ხანგრძლივი პროცესია და მისი არსის აღწერა მულტიდისციპლინურ და ამასთან, დიაქრონიულ კვლევას მოითხოვს. აჭარის რეგიონი ამ თვალსაზრისით საქართველოს ერთ-ერთ ყველაზე საინტერესო რეგიონს წარმოადგენს: ისლამურ კულტურასთან მისი ოთხსაუკუნოვანი კონტაქტის შედეგად ამ რეგიონში ჩამოყალიბდა კულტურული სიმბიოზი, რომელიც აჭარაში მცხოვრებ მულტიეთნიკურ (და შესაბამისად, მულტილინგვალურ და მულტიკულტურულ) მოსახლეობაში არაერთგვაროვან სურათს ქმნის. სწორედ ამ კულტურული სიმბიოზის კვლევას ისახავდა მიზნად საერთაშორისო სამეცნიერო პროექტი „ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივი“, რომელიც რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის დაფინანსებით განხორციელდა ბათუმის უნივერსიტეტში ფრანკფურტის უნივერსიტეტთან თანამშრომლობით. არქივი ჩაფიქრებულია, როგორც ქართული ენის ზეპირმეტყველების რესურსების უახლესი ტექნოლოგიებით დამუშავებისა და არქივირების თანამედროვე შესაძლებლობა.

თავი III

ინფორმაციის ტრანსმისია და მისი მნიშვნე- ლობა ისტორიული და კულტურული მეხსიერებისათვის

წინა თავში ჩვენ დაწვრილებით ვისაუბრეთ კულტურის ფენომენის შესახებ და აღვნიშნეთ, რომ კულტურა არის **სოციალური მემკვიდრეობა**, ის, რაც საზოგადოების განვითარების პროცესში თაობიდან თაობას გადაეცემა, როგორც სოციუმის მიერ საუკუნეების განმავლობაში დაგროვებული და ტრადიციად ქცეული ცოდნა; ანუ **სოციალური მემკვიდრეობა** არის **სოციალური ტრადიცია**. იქვე აღვნიშნეთ, რომ კულტურის გადაცემა არის ერთგვარი პროცესი, რომლის მეშვეობითაც კულტურა გადადის მომდევნო თაობებზე **არაგენეტიკური** ანუ **სწავლების გზით**. ეს პროცესი სამეცნიერო ლიტერატურაში ცნობილია, როგორც **კულტურული ტრანსმისია**.

განუსაზღვრელია კულტურული ტრანსმისიის როლი დამწერლობის არმქონე ერების შემთხვევაში, ვინაიდან **ერის იდენტობის განმსაზღვრელი ცოდნა** ერთადერთი გზით – ადამიანთა **კოლექტიური მეხსიერების** მეშვეობით ინახება. კულტურული იდენტობის (ფართო გაგებით) უწყვეტობა დამოკიდებულია იმაზე, შეუძლია თუ არა ამა თუ იმ სოციუმს

შეინარჩუნოს მთლიანობა და ქცევაზე ორიენტირებული (ნორმატიული და ფორმალური) იმპულსები, კერძოდ, შეუძლია თუ არა კოლექტივს:

1. ცოდნის შენახვა (**ცოდნის არქივირება**);
2. საჭიროების შემთხვევაში ცოდნის გამოყენება (**ცოდნის აქტუალიზება**);
3. ცოდნის მომავალი თაობისათვის გადაცემა (**ცოდნის ტრანსმისია**).

საგულისხმოა, რომ აქ დასახელებული სამი კომპონენტი შედარებით პატარა სოციალური ჯგუფებისთვისაც მნიშვნელოვანი და გადამწყვეტია, ვინაიდან სწორედ მათთვის არის დამახასიათებელი მეხსიერების სპეციფიური ფორმა - **კომუნიკაციური მეხსიერება**.

კომუნიკაციური მეხსიერება, როგორც ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, აერთიანებს უახლოესი წარსულის მოგონებებს. ამ მოგონებებს ინდივიდი თავის თანამედროვეებთან ერთად ფლობს და მათთან ერთად ინაწილებს. ამიტომ მას **თაობათა მეხსიერება** ვუწოდეთ ზემოთ. თაობათა მეხსიერება, როგორც წესი, 3-4 თაობის მეხსიერებაა. კომუნიკაციური მეხსიერება იბადება თაობათა მოცემულ დროში და ქრება მასთან, როგორც მეხსიერების მატარებელთან, ერთად.

ზემოთ ვთქვით და აქ კიდევ ერთხელ გავიმეორებთ, რომ **კოლექტიური მოგონება-მეხსიერება ბიმოდალურია**: იგი ფუნქციონირებს **ფუნდამენტური მოგონებებისა და ბიოგრაფიული მოგონებების სახით**. ქვემოთ ჩვენ საგანგებოდ ვიმსჯელებთ ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის ფარგლებში ჩატარებული კვლევის ერთ-ერთ

მაგალითზე, რომელიც სწორედ კომუნიკაციური მეხსიერების ერთ-ერთ კერძო შემთხვევას - ინფორმაციის ტრანსმისიის საკითხს იკვლევს ერთი გვარის მაგალითზე.

1. საგვარეულო ისტორიის კვლევა ზემო აჭარის ერთი ოჯახის მაგალითზე

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თემას წინამდებარე პროექტში ჩვენთვის წარმოადგენდა ზეპირი ისტორიების მოპოვება ინფორმაციის ტრანსმისიის კვლევის მიზნით, მნემოტექნიკის გამოყენების შემთხვევები და მნემოტოპები. როგორც ცნობილია, კომუნიკაციური მეხსიერება თაობათა მეხსიერებაა, რომელიც ინდივიდუალური ისტორიების თაობიდან თაობაზე ინფორმაციის გადაცემის - ტრანსმისიის გზით ინახება. კვლევის მეთოდის ეფექტურად გამოყენების მიზნით მასალების შეკრების დროს საგანგებოდ ამ საკითხის საკვლევად ამოვირჩიეთ ხალვაშების ოჯახი ზემო აჭარიდან, რომელიც მრავალრიცხოვნობითა (5 თაობა წარმოდგენილი 54 პირით²³) და საინტერესო ბიოგრაფიით გამოირჩეოდა.

ოჯახის უფროსი თაობის წარმომადგენლებთან ინტერვიუების ჩაწერის შემდეგ საინტერესო ბიოგრაფიული სურათი გამოიკვეთა, რომელიც ლიტერატურული ესეს სახით ასე შეიძლება გადმოვცეთ:

²³ აქ არ იგულისხმებიან ამ გვარის მეხუთე და მეექვსე თაობის ის წარმომადგენლები, რომლებიც არასრულწლოვანები არიან.

ოჯახის დიდი ბაბუა გულა დაქორწინებული იყო გაბაიძეების გვარის ქალზე, ფადიმეზე. მათ შეეძინათ სამი ვაჟი: ხაშიმი, იროდი და გენადი. ძმები ადრე დაობლდნენ, მამა საყოველთაოდ გავრცელებულმა ავადმყოფობამ (სავარაუდოდ ტიფმა) იმსხვერპლა. ბებიამ (თუნთი ნენე) დაქვრივებული ფადიმე, მიღებული ტრადიციის შესაბამისად, იძულებით გაათხოვა სხვა სოფელში. დაობლებული ბავშვები ბებიასთან დარჩნენ. მიუხედავად იმისა, რომ იმ პერიოდში ობლად დარჩენილი მცირეწლოვანი ბავშვების მოსამსახურებად გაცემა გავრცელებული იყო აჭარაში, ბებიამ არავის გაატანა ობლები. თავად ბებია, თუნთი ნენე, იშხნელიძის ქალი, ასაკში შესული იყო და გადაადგილება უჭირდა, მაგრამ ობლებს კერა არ მოუშალა და მამისეულ ოჯახში გაზარდა შვილიშვილები. უფროსი ძმა მაშინ 9 წლის იყო და ფაქტობრივად მამობას უწევდა უმცროს ძმებს. მიუხედავად იმისა, რომ მას ადრე მოუწია სამუშაოდ გასვლა და ვერ ისწავლა სკოლაში, სხარტი აზროვნებითა და გონიერებით გამოირჩეოდა. სწორედ მან იზრუნა იმაზე, რომ მის იმცროს ძმებს სკოლაში ესწავლათ და შემდეგ უმაღლესი განათლება მიეღოთ. შუათანა ძმა შემდგომში ხულოს რაიონის აღმასკომის მდივანი გახდა, ხოლო უმცროსი - ხისადირის თემის საბჭოს თავმჯდომარე. ხაშიმმა ცოლად შეირთო დუმბაძეების ქალი მიჰრი და შუათანა ძმას თავისი ცოლისდა - ინუსი გაურიგა (ანუ ძმებს დები ჰყავდათ ცოლად). უმცროსი ძმა სიყვარულით დაქორწინდა, მაგრამ შვილი არ შეეძინათ. 30 წლის ცოლქმრობის შემდეგ, თავად ცოლის ინიციატივით მან მეორე ცოლი, ბევრად ახალგაზრდა დაქვრივებული ქალი შე-

ირთო, რომელთანაც 7 შვილი გაუჩნდა. პირველი ცოლი ოჯახში დარჩა და მეორე ცოლს ეხმარებოდა შვილების გაზრდაში. ბავშვები, რომლებმაც არ იცოდნენ ეს ისტორია, ასაკობრივი სხვაობიდან გამომდინარე, პირველ ცოლს ბებიას ეძახდნენ, ხოლო მეორე ცოლს კი - დედას. სამივე ძმას 7-7 შვილი გაუჩნდათ. უფროს ძმას 7 ვაჟი შეეძინა: რევაზი, არჩილი, მამია, ტყუპები იოსები და ვლადიმერი, გივი და მიხეილი. 1948 წელს, აჭარის მთავრობის თავმჯდომარის, მამია გოგოლიშვილის ინიციატივით, მთელს აჭარაში თურქული სახელების ქართული სახელებით ჩანაცვლების კამპანია დაიწყო. ხაშიმის უფროს ვაჟებსაც თავდაპირველი თურქული სახელები²⁴ ქართული სახელებით შეუცვალეს. სახელმწიფო დავალებით ეს პროცესი იმ პერიოდში მთელ მთიან აჭარაში განხორციელდა სკოლის ფარგლებში.²⁵ სკოლებში დაიგზავნა ქართული სახელების სია და სკოლის მოსწავლეებს საშუალება ჰქონდათ, თავად აერჩიათ ქართული სახელი. გულამ რევაზი დაირქვა, აჰმედმა - არჩილი, მემედმა - მამია, იუსუფმა - იოსები, ჰასანმა - ვლადიმერი. სხვათა შორის, საგულისხმო ისტორია არის შემორჩენილი ტყუპების სახელების გადარქმევასთან დაკავშირებით: სკოლის მასწავლებელმა გადაწყვიტა, რომ ტყუპებს უნდა დარქმოდათ იოსები და ვლადიმერი, იოსებ სტალინისა და ვლადიმერ ლენინის საპატივცემულოდ. გზაში

²⁴ საგულისხმოა, რომ ეს წესი უფროს ვაჟიშვილზეც გავრცელდა მიუხედავად იმისა, რომ მას ქართული სახელი - გულამ ერქვა. ვინაიდან უმცროსი ვაჟები ამ აქციის შემდგომ დაიბადნენ, მათ თავიდანვე ქართული სახელები დაარქვეს: გივი და მიხეილი.

²⁵ წყარო: ზეპირი ისტორია.

ძმებს ჩხუბი მოსვლიათ, ორივე ძმას იოსები უნდოდა, რომ რქმეოდა. საბოლოოდ დავა იუსუფის სასარგებლოდ გადაწყდა სახელის პირველი ასოს შესაბამისობიდან გამომდინარე. ხაშიმი მკაცრი, მაგრამ სამართლიანი და მოსიყვარულე მამა იყო. არათუ შვილები, არამედ შვილიშვილებიც თითქმის აღმერთებდნენ მას და დღემდე მაგალითად ჰყავთ, თუ როგორ უნდა იცხოვროს ადამიანმა. ხაშიმიც და მიჰრიც სოფელში გულისხმიერებითა და ქველმოქმედებით გამოირჩეოდნენ. ხაშიმი ხელმარჯვეობით იყო ცნობილი. ყველაფერი გამოსდიოდა ხელიდან. სოფელში წყლის მომარაგების პრობლემა იყო. ხაშიმმა არა მარტო თავისთვის გამოიყვანა წყალი, არამედ სოფელსაც გამოუყვანა. მიჰრის კერვა ეხერხებოდა და ზინგერის ფირმის საკერავი მანქანით, რომელიც მას ქმარმა აჩუქა და როგორც შთამომავლები გვიამბობენ, ზურგით აუტანა სახლში, სოფლის მოსახლეობას, განსაკუთრებით კი ღარიბი ოჯახის ბავშვებს ტანსაცმელს უკერავდა და მოსავდა. ხაშიმისა და მიჰრის შვილებიდან ყველამ მიიღო უმაღლესი განათლება. მათ შორის ერთი უნივერსიტეტის პროფესორი გახდა, ერთი - რაიონში ცნობილი ექიმი, ორი მათგანი - სკოლის დირექტორი, ერთიც - სამხედრო პირი, ერთმა მათგანმა, რომელიც რუსულის სპეციალისტი იყო, „ვეფხისტყაოსანი“ თარგმნა რუსულად. ხაშიმი თვლიდა, რომ ისტორიულად ქრისტიანები იყვნენ აჭარლები და მაჰმადიანობას არ აღიარებდა, თუმცა მაჰმადიანი მეუღლის რწმენას პატივს სცემდა და არ უკრძალავდა რელიგიის მსახურებას. ზოგადად, ეს ოჯახი რელიგიური ტოლერანტობით გამოირჩეოდა: ხაშიმის შვილების უმეტესობას მაჰმადიანი ცოლი ჰყავდა, მაგრამ ცოლების რწმენას პატივს სცემდნენ და

შვილებსაც თავად მისცეს არჩევანის უფლება, თუ რომელ რელიგიას გაჰყოლოდნენ.

2. ინფორმაციის ტრანსმისიის სტრუქტურული ანალიზი

ზემოთ აღწერილი ოჯახის ისტორიიდან ჩვენ რვა ფაქტი ანუ მენსიერების რვა ელემენტი ავირჩიეთ და პირადი ინტერვიუებისა და შემდგომ ჩაღრმავებული ინტერვიუების მეშვეობით შევეცადეთ შეგვესწავლა ინფორმაციის ტრანსმისიის საკითხი თაობებში. ეს ელემენტებია:

1. დიდი ბაბუის გარდაცვალების ისტორია
 - გულა ახალგაზრდა გარდაიცვალა ავადმყოფობით;
2. დიდი ბაბუის შვილების (3 ძმა) დაობლების ისტორია
 - ძმები მცირეწლოვანნი დაობლდნენ;
3. დაქვრივებული ქალის გათხოვების ისტორია
 - ბავშვების დაქვრივებული დედა, ფადიმე, ოჯახმა გაათხოვა ისე, რომ შვილები არ გაუტანებია;
4. თბლების გაშვილების მცდელობის ისტორია
 - მცირეწლოვანი ძმები ბებიაშ არ გააშვილა და თავად გაზარდა;
5. ორცოლიანობის ისტორია
 - უმცროს ძმას, გენადის, ჰყავდა ორი ცოლი, რომლებიც ერთად ცხოვრობდნენ ოჯახში;
6. სახელების გადარქმევის ისტორია
 - ოჯახში ბავშვებს მუსლიმური სახელები გადაარქვეს - ქართულით შეუცვალეს;

7. წინაპრების ქველმოქმედება

- დიდმა ბაბუამ სოფელს წყალი გამოუყვანა, დიდი ბებია კი სოფლის მაცხოვრებლებს ტანსაცმელს უკერავდა;

8. რელიგიური ორიენტაცია

- ოჯახის წარმომადგენლები თავს ისტორიულად ქრისტიანებად თვლიან და საბჭოთა პერიოდში ოჯახის ბევრი წევრი ეკლესიაში მონათლა კიდევ, თუმცა, ოჯახის ყველა წევრი რელიგიური ტოლერანტობით გამოირჩევა და პატივს სცემს მუსულმან ქართველებს.

ჩვენ ჩავიწერეთ ოჯახის 29 წარმომადგენელი. არასრულწლოვანების გამო ინტერვიუები არ აგვიღია 12 პირისაგან, უცხოეთში ცხოვრების გამო ვერ შეგხვდით 4 პირს, პირადი პრობლემების გამო კი - 2 პირს, 7 პირი გარდაცვლილია. კონფედერაციალურობის დაცვის მიზნით აღებული ინტერვიუების ანალიზისას რესპონდენტებს მივანიჭეთ მხოლოდ ორი მახასიათებელი: სქესი და რომელ თაობას ეკუთვნის. თაობების ათვლა დავიწყეთ დიდი ბაბუიდან ანუ გულადან. მეორე თაობა - სამი ძმა - გარდაცვლილია. რეალურად ინფორმანტები მესამე, მეოთხე და მეხუთე თაობის წარმომადგენლები არიან. ჩვენი კვლევის მიზანი იყო მესამე თაობაში შემონახული ინფორმაციის ტრანსმისიის კვლევა მომდევნო თაობებში. ქვემოთ სათითაოდ განვიხილავთ მესხიერების ელემენტებს სხვადასხვა სქესისა და თაობის წარმომადგენლებთან და თვალს მივადევნებთ ინფორმაციის ტრანსმისიას თაობათა შორის.

I. დიდი ბაბუის გარდაცვალების ისტორია

პირველი ელემენტი - დიდი ბაბუის, გულას, გარდაცვალების ისტორია - რამდენიმე ვერსიით არის შენახული თაობების მესხიერებაში. მესამე თაობის წარმომადგენლები გულას გარდაცვალების მიზეზად ასახელებენ შავ ჭირს. მეოთხე თაობაში დაავადებად დასახელებულია ტიფი ან შავი ჭირი. შთამომავალთა ნაწილი არ აზუსტებს დაავადებას, ვინაიდან არ ფლობს ინფორმაციას. შესაბამისად, არსებობს დიდი ბაბუის გარდაცვალების რამდენიმე ვერსია:

- დიდი ბაბუა ავადმყოფობით გარდაიცვალა

4/მამრ.:

„30 წლამდე იყო [როცა გარდაიცვალა]... მეოცე საუკუნის დასაწყისში. ზემო აჭარაში მძვინვარებდა ეპიდემია... მე მგონი, შავი ჭირი.“

4/მამრ.:

„35 წლის ასაკში გარდაიცვალა, უცფათ. რაღაცა... მაშინ იყო რაღაც დაავადება, მასიურათ ვრცელდებოდა და ხალციდან ალბათ გადაედო რაღაც დაავადება, მოკლეთ“ (ზ.ხ.).

5/მამრ.:

„სამი ძმები იყვენ, ხაშიმი, გენალი და იროდიონი, ძან ადრე დაობლდენ, აა, ოცდაცამეტი წლის იყო მამა, შავი ჭირით რო

გარდაიცვალა, გულა ერქვა მათ მამას და ეს თითქმის თავისი გაზრდილი არის ეს ძმებიც, რა (თ.ხ.)“

- დიდი ბაბუა რეპრესიების შედეგად გარდაიცვალა

5/მღედრ.:

„აქედან ის ვიცო, რომ ეს მამა საბჭოთა რეპრესიების მსხვერპლია, თუ არ ვცდები. მეზონი რაღაცა ის პერიოდია, ოცდაჩვიდმეტი. არა, შეიძლება მანამდეც. რაღაცა გარდაცვლილია, საბჭოთა რეპრესიების მსხვერპლად მიიხნევა, თუ არ ვცდები... (თ.თ)“

შენიშვნა: მეხუთე თაობას არა აქვს ინფორმაცია დიდი ბაბუის გარდაცვალების მიზეზის შესახებ, ამიტომ ინფორმაციულ ვაკუუმს კოლექტიური მეხსიერების ნიადაგზე „აღადგენს“ და საკუთარ ინტერპრეტაციას - რეპრესირებული დიდი ბაბუის ისტორიას ყვება. თუმცა, იქვე აღნიშნავს, რომ ეს მოსაზრება შეიძლება სანდო არ იყოს, რაც ენობრივად არის გაფორმებული წინადადებაში: *მეზონი, თუ არ ვცდები.*

- დიდი ბაბუა ომში დაიღუპა

5/მღედრ.:

„ - არ ვიცი ესე, თუ არ ვცდები, რაღაც ომის პერიოდი უნდა იყოს მათი მამის გარდაცვალება. ყავდათ ბიძა, გულა ხალვაში, მამა იყო არ ვიცი გულა ხალ.. ხალვაში. აა, რაღაც ეს სახელი... გვარი მახსოვს. (თა.თ.)

- ანუ ხაშიმის მამას რა ერქვა, არ იცი? (მ.თ.)
- შეიძლება გულა იყო მამა, შესაძლოა. ანუ ზუსტად არ მახსოვს, მაგრამ ვიცი, რო ადრე გარდაიცვალა.“ (თა.თ.)

შენიშვნა: ამ ვერსიის ავტორიც, რომელიც მეხუთე თაობის წარმომადგენელია, არ ფლობს ინფორმაციას დიდი ბაბუის გარდაცვალების მიზეზის შესახებ და კოლექტიური მეხსიერების საფუძველზე „დადგენს“ გარდაცვალების მიზეზს: მისი აზრით, გულა ომში გარდაიცვალა, თუმცა რესპოდენტი არ მაღაგს, რომ ამ გულას გარდაცვალების ფაქტის შესახებ ზუსტი ცნობა არა აქვს, რაც წინადადებაშიც არის შესაბამისად ენობრივად გაფორმებული: *თუ არ ვცდები.*

- **რესპოდენტი დიდი ბაბუის შესახებ ინფორმაციას საერთოდ არ ფლობს**

4/მღედრ.:

- „ - ა...ბაბუის მამის შესახებ ხომ არაფერი იცი? (მ.თ.)
- აა... ბაბუის მამის შესახებ? არაფერი (ი.ბ.)
- სახელიც არ გახსოვთ, არახოდეს უხსენებია ბაბუას? (მ.თ.)
- კი, როგორ არა! უბრალოდ, მე არ მახსენდება, თორემ კი, ყოველთვის იყო საუბარი, მაგრამ რატომღაც მე ვერ ვიხსენებ (ი.ბ.)
- რამდენი წლის იყავით, როდესაც ბაბუა გარდაიცვალა? (მ.თ.)
- თექვსმეტი წლის (ი.ბ.)
- გქონდათ ურთიერთობა, ვთქვათ, ზაფხულობით... (მ.თ.)

- კი, მე თვითონ ბაბუაჩემთან ვავიზარდე... ხისადირში ვცხოვრობდით. მერე რომ სტუდენტი ვავხდი და მერე ვავთხოვდი, აქეთ ვადმოვედი, თორემ... (ი.ხ.)
- ანუ ბაბუის სახლში ვავიზარდე? (მ.თ.)
- კი, კი, კი, ბაბუის სახლში ვავიზარდე. (ი.ხ.)“

შენიშვნა: საგულისხმოა, რომ რესპონდენტი, რომელიც თავად ძირი ოჯახის მეოთხე თაობის წარმომადგენელია და სოფელში ბაბუასთან ვავიზარდა, არ ფლობს ინფორმაციას დიდი ბაბუის შესახებ, მიუხედავად იმისა, რომ ოჯახში, როგორც თავად ამბობს, „ყოველთვის იყო საუბარი, მაგრამ რატომღაც მე ვერ ვიხსენებ“. ზოგადად, მდედრობითი სქესის დამოკიდებულება საგვარეულო ისტორიების შენახვისა და გადაცემის მიმართ თვალშისაცემია: მამრობითი სქესის შთამომავლებისაგან განსხვავებით ისინი ნაკლებად ინტერესდებიან ოჯახური ისტორიებით. ეს ფენომენი ცალსახად დასტურდება სხვა რესპონდენტებთან ჩაწერილი ინტერვიუებიდანაც.

II. ძმების დაობლების ისტორია

მესამე თაობის წარმომადგენლები დაწერილებით ყვებიან სამი ძმის ისტორიას, რომლებიც ადრეულ ასაკში დაობლდნენ: მამა ავადმყოფობით გარდაეცვალა და დედა ძალით გაათხოვეს. ამ ისტორიას მესამე თაობის წარმომადგენლები ასე ვადმოგვცემენ:

3/მამრ.:

„ - იცით, რა მაინტერესებს? თქვენი მამა და ბიძები... სამი ძმა... დაობლდენ ადრეულ ასაკში (მ.თ.)

- მამა იყო ცხრა წლის, შემდეგი ძმა - ხუთი წლის და პატარა- ორი წლის (გ.ხ.)

- კი, და დედა? (მ.თ.)

- დედა ძალიან ლამაზი ქალი იყო. დედა... სხვათა შორის, მამახემს რო ვეტყოდი, რომ, აი, რანაირი ქალი იყო ბებია, სამი ბიჭი დაგტოვათ და გათხოვდა... ნუ, გარკვეული დროის შემდეგ გათხოვდა... მამახემს არასდროს თავის დედაზე აუცი არ უთქვამს. და ბოლოს, როდესაც პატარა დრო გავიდა, ასე განმარტავდა, რომ დედახეში იყო ძალიან ლამაზი, ძალიან ლამაზი იყო. იმ დროს ჯერ კიდევ ეს ბევრები, ეს ამბავი იყო და ესენი წყვეტდნენ (გ.ხ.)

- მათ ნებაზე ათხოვებდენ? (მ. ხ.)

-ხო, ხო, ასეთ ლამაზ ქალს არ დატოვებდნენ და გაათხოვეს ძალითო, თორემ კი არ უნდოდა გათხოვება! (გ.ხ.)

- ასეთი რამ, რომ აი, დაქვრივებულ ქალს, იმის გამო, რომ სახელი არ გასტეხოდა, ათხოვებდნენ, იმ პერიოდში მიღებული იყო? (მ.თ.)

- იმ პერიოდში კი. (გ.ხ.)“

4/მამრ.:

„ - ბაბუაჩემი ადრე დაობლდა, უფროსი ძმა იყო თვითონ და ეს უფროსი ძმა ნიშნავს, რომ იყო ცხრა წლის, ბავშვები იყვნენ ისინი, ცხრა წლის, ხუთი წლის და ორი წლის. ასე დარჩნენ

ძმები სამნი, სამნი იყვნენ. დარჩათ ერთი ღრმად მოხუცებული ბებია (ე.ხ.)“

ძმების ასაკი დაობლების დროს და თავად დაობლების ისტორიაც რამდენიმე ვერსიით არის შემონახული:

• **ხაშიმი და მისი ძმები დაობლდნენ მამით, როდესაც იყვნენ:**

- 3/მამრ.: 9, 5 და 2 წლის
- 3/მამრ.: 9, 5 და 2 წლის
- 3/მამრ.: 9, 5 და 2 წლის
- 4/მდედ.: 11, 9 და 6 წლის
- 4/მამრ.: 11, 7 და 5 წლის
- 4/მამრ.: 7, 4 და 2 წლის
- 4/მამრ.: 9, 5 და 2 წლის
- 4/მდედ.: 9, 5 და 3 წლის
- 5/მამრ.: 5-დან 15 წლამდე
- 5/მდედ.: არ იცის („*ძალიან პატარები იყვნენ*“)
- 5/მამრ.: არ იცის („*იმ დროს იყვნენ მცირეწლოვნები*“)

შენიშვნა: როგორც ვხედავთ, მესამე თაობა ერთსულოვანია დაობლების დროს ძმების ასაკის განსაზღვრაში. მეოთხე თაობაში ძმების წლოვანება ვარირებს, თუმცა აღსანიშნავია, რომ აცდენები უფრო მდებარებითი სქესის წარმომადგენლებში შეიმჩნევა. მეხუთე თაობაში ძმების ასაკი კონკრეტულობას კარგავს და ინფორმანტები ზოგად გამოთქმებს იყენებენ: *ძალიან პატარები, მცირეწლოვნები.*

- საშიში და მისი ძმები დაობლდნენ, მაგრამ დედით, მამით თუ ორივეთი, რესპონდენტებმა არ იციან:

5/მდედ:

„ - ვიცი, რო ადრე გარდაეცვალათ დედა, თუ მამა არ ვიცი.“

5/მდედ:

„ - ზუსტად არ მახსოვს, მგონი ჯერ დედა გარდაეცვალათ და მერე მამა, თორე როგორც ასეთი, ნუ ახალგაზრდები, ახალგაზრდები გარდაიცვალნენ, რამდენადაც მე ვიცი.“

შენიშვნა: მეოთხე და მეხუთე თაობის მდედრობით წარმომადგენლებში ინფორმაცია ძმების დაობლების შესახებ ტრანსფორმირდება: ძმები დედით და მამით დაობლდნენ. მეხუთე თაობის წარმომადგენლებმა ხშირად არ იციან და ვარაუდობენ, რომ ჯერ დედა გარდაეცვალათ და მერე მამა, ან არ იციან, დედა გარდაეცვალათ თუ მამა. იციან მხოლოდ ის, რომ მეორე თაობის სამი ძმა მცირეწლოვნები დაობლდნენ და ის, რომ მშობლები ახალგაზრდები გარდაიცვალნენ.

III. დაქვრივებული ქალის გათხოვების ისტორია

რესპონდენტთა უმრავლესობამ იცის საგვარეულო ისტორიაში დიდი ბებუის დაქვრივების ისტორია. ისინი ადასტურებენ ქვრივის ძალით გათხოვების ფაქტს და ამ გარემოებას სხვადასხვა ასხნას უძებნიან.

რესპონდენტთა ნაწილი ამას მთის წესად მიიჩნევს:

4/მამრ.:

„– ბაბუაჩემი ადრე დაობლდა. სამნი იყვნენ, სამი ძმები და დარჩათ ერთი ღრმად მოხუცებული ბებია (ე.ხ.)

– დედა? (მ.თ.)

– დედა...უყურეთ, აი, ასეთი ცუდი სიტუაცია მოხდა, მანდ. ზემოაჭარაში იყო ასეთი პრეცედენტები, გაათხოვეს ეს დედა, ახალგაზრდა ქალი არ დატოვეს გაუთხოვარი (ე.ხ.)

– რატომ? (მ.თ.)

– რა ვიცი, დღემდე ჩემთვის გაუგებარია ეს. (ე.ხ.)

– ანუ ხაშიმს და მის ძმებს, რომლებიც მცირეწლოვნები იყვნენ, მამა გარდაეცვალათ და დედა გაუთხოვეს. ვინ გაუთხოვა? ვინ იყო ინიციატორი? (მ.თ.)

– სოფელმა, მთამ, რა ვიცი, მთას თავისი წესები აქვს. (ე.ხ.)

– და ასეთი ისტორიები გაგებული გაქვთ ზოგადად? ხშირად ხდებოდა? (მ.თ.)

– საქართველოს მთაში, ქალბატონო მანანა, საქართველოს მთაში იმდენი რამე მაქვს გაგებული, არამარტო აჭარის მაღალმთიანეთში, არამედ ზოგადად... (ე.ხ.)

– აა, აი, რადგან თქვენ შეეხეთ ზოგადად არამარტო აჭარის, არამედ საქართველოს მთიანეთის თემას, დაგეთანხმებით, დაქვრივებული ქალის გათხოვების ფაქტი არამხოლოდ აჭარაში დასტურდება. ზოგადად მთისთვის იყო დამახასიათებელი ასეთი ტრადიცია. თქვენ თქვით, რომ აი, სოფელმა გაათხოვა, ანუ იყო საზოგადოების ზეწოლა ქალის მიმართ. (მ.თ.)

– რა თქმა უნდა! აბა, ის მის შვილებს რატომ მიატოვებდა? (ე.ხ.)“

მესამე და ნაწილობრივ მეოთხე თაობის წარმომადგენლები ყვებიან, რომ ქვრივი ძალით გაათხოვეს, გათხოვების მიზეზად კი რამდენიმე გარემოებას ასახელებენ: მორალურს (ახალგაზრდა, ლამაზი ქალი იყო და სახელი გაუტყდებოდა), ეკონომიკურს (თავს ვერ შეინახავდა მარტო ქალი და აუცილებლად უნდა „გაეჩინა“ პატრონი), ისლამური ტრადიციის გავლენას აჭარახე ან ყველაფერს ერთად.

მაგალითად:

3/მამრ.:

„ - იცი, რა მაინტერესებს? მამა და ბიძები... დაობლდენ ადრეულ ასაკში... (მ.თ.)

- მამა იყო ცხრა წლის, შემდეგი ძმა - ხუთი წლის და პატარა - ორი წლის (გ.ხ.)

- კი. და დედა? (მ.თ.)

- დედა ძალიან ლამაზი ქალი იყო (მა.ხ.)

- დედა...სხვათა შორის, მამაჩემს რო ვეტყოდი, რომ, აი, რანაირი ქალი იყო ბებია, სამი ბიჭი და... დაგტოვათ და გათხოვდა... ნუ, გარკვეული დროის შემდეგ გათხოვდა... მამაჩემს არასდროს თავის დედაზე აუცი არ უთქვამს. და ბოლოს, როდესაც პატარა დრო გავიდა, ასე განმარტავდა, რომ დედაჩემი იყო ძალიან ლამაზი, ძალიან ლამაზი იყო. იმ დროს ჯერ კიდევ ეს ბებები, ეს ამბავი იყო და ესენი ეს... (გ.ხ.)

- მათ ნებაზე ათხოვებდენ. (მა.ხ.)

-ხო, ხო, ასეთ ლამაზ ქალს არ დატოვებდენო და გაათხოვეს ძალითო, თორემ კი არ უნდოდა გათხოვება! (გ.ხ.)

- ბებიაშ გაათხოვა! (მა.ხ.)

- ბებიაშ? და... ეს ზოგადათ ხშირად ხდებოდა ხოლმე? (მ.თ.)

- ასეთი რამ? (გ.ბ.)
- ასეთი რამ, რომ აი, დაქვრივებულ ქალს, იმის გამო, რომ სახელი არ გასტყებოდა... ძალით ათხოვებდნენ. (მ.თ.)
- იმ პერიოდში კი (გ.ბ.)“

4/მამრ.:

- „ - სამწუხარო ისტორია იყო, მამა ადრე გარდაიცვალა და დედა, ფაქტიურათ, გაუთხოვეს. ეს იყო ერთგვარი ტენდენცია, წესათ ითვლებოდა, ანუ წესათ ითვლებოდა. ათხოვებდნენ, ბატონო, ბევრი მიზეზი არსებობდა, სხვადასხვა მიზეზი, იქ (ზ.ბ.)
- და რა მიზეზები იყო? (მ.თ.)
 - მიზეზები იყო... ისლამური ტრადიციაც იყო, რომ უნდა გათხოვილიყო, პლიუს ალბათ იქ მიწების თემაც შეიძლებოდა ყოფილიყო (ზ.ბ.)
 - ანუ ეკონომიკური საფუძველიც არსებობდა? (მ.თ.)
 - ჰო, ეკონომიკურიც იყო. ხეობაში, ზემო აჭარაში ეს იყო წესი ერთგვარი, დაუწერელი კანონივით იყო, ქვრივი ქალი უნდა გათხოვილიყო, აუცილებლათ ათხოვებდნენ, ეს არ იყო, თვით შეიძლება ქალის სურვილი არ იყო არცერთ შემთხვევაში, მინით, გამიგონია, რომ ბევრ შემთხვევაში ნების საწინააღმდეგოთ ხდებოდა აფსოლიტურათ, მაგრამ ათხოვებდნენ (ზ.ბ.)“

4/მდედრ.:

- „ - ეს სამი ძმა...რამდენათაც ვიცი, ადრე დაობლდა. (მ.თ.)
- დიახ, დიახ, დიახ. (ლ.ბ.)
 - რა ისტორია იცით ამის შესახებ? (მ.თ.)

- აქედან ..ადრე დაობლდა...დედა გაათხოვეს, მე მგონი და გაიზარდნენ... არ ვიცი, მაგრამ ხშირად ახსენებდა მზია მამიდას და რაღაცა. ერთად იზრდებოდნენ, თუ რა არი, კარგათ არ ვიცი. (ღ.ხ.)
- ანუ, მამა გარდაეცვალათ და დედა გაათხოვეს. (მ.თ)
- მგონი. (ღ.ხ.)
- ვინ გაათხოვა? (მ.თ)
- ეგ არ მახსოვს, ეს არ ვიცი. მე ვიცი, რომ პატარა ასაკში დაობლდნენ და ბაბუაჩემმა, ხაშიმმა, საკუთარ მხრებზე აიღო ოჯახის მოვლა-პატრონობა-მზრუნველობა პატარა ძმებზე, ეს ასე ვიცი მე. (ღ.ხ.)
- ეს წესი, რომ დაქვრივებულ ქალებს ათხოვებდნენ ხოლმე ზემო აჭარაში, იცით ზოგადად, არა? (მ.თ)
- ისე ვიცი, რომ ათხოვებდნენ. იმიტომ, რომ ...ხო...ვიცი, რომ ათხოვებდნენ, ეს მათი სურვილით არ ხდებოდა. (ღ.ხ.)
- ვინ ათხოვებდა? ქმრის ოჯახი? (ღ.ხ.)
- ან ქმრის ოჯახი, ან თვითონ მამის ოჯახი, გააჩნია, როგორ იყო! ახლა ვიხსენებ... ვერ ვიხსენებ, ვინ გაათხოვა ეს. (ღ.ხ.)
- და რა აუცილებლობა იყო გათხოვების? რატომ ათხოვებდნენ? (მ.თ)
- არ ვიცი, მე უფრო ვფიქრობ, რომ ეს უფრო გადმონაშთი არის იმ სამასწლიანი თურქეთის ბატონობის და რაღაც იქედან გამომდინარე ხდებოდა. ვფიქრობ, იმ რელიგიის ზეგავლენით ხდებოდა ალბათ. მე ასე ვფიქრობ. (ღ.ხ.)“

- **ქვრივი თავისი ნებით გათხოვდა/გამოთხოვდა**

მეხუთე თაობის წარმომადგენლებში ინფორმაცია ქვრივის ძალით გათხოვების შესახებ ფერმკრთალდება.

5/მდედ.:

„ - მაგათი დედა, მემკონი, სხვაგან გათხოვდა მერე, მე მკონი გათხოვილი არის სხვაგან თუ იქ სხვა ადგილიდან არის აქეთ გამოთხოვილი. რაღაცა მერე ახსენებდნენ, რომ აი, კიდე ყავდათ ანუ ბაბუას, იგენს რაღაცა სანათესაო, მაგრამ ის სხვა, სხვა ქმრისგან იყო, მაგრამ არ ვიცი, აქ გათხოვებამდე ყავდა სხვა ქმარი, არ ვიცი - მერე. ეს ახი პროცენტით არ ვიცი. უფრო მკონია რო შემდეგ გათხოვდა.“

შენიშვნა: მეხუთე თაობის წარმომადგენლებმა უფროსებისაგან იციან, რომ მათ ქვრივის მხრიდან სანათესაო ჰყოლიათ. აქედან ასკვნიან, რომ ქვრივი რამდენჯერმე იყო გათხოვილი, თუმცა ზუსტად არ იციან, დიდი ბებია დაქვრივების შემდეგ გათხოვდა თუ პირიქით, გამოთხოვებამდე ჰყავდა ოჯახი ანუ დაქვრივებული იყო, როდესაც დიდ ბაბუას გამოჰყვა ცოლად. ყოველ შემთხვევაში, ძალით გათხოვებას არ ახსენებენ.

- **რესპოდენტები უარყოფენ დიდი ბებუის ძალით გათხოვების ფაქტს:**

მეხუთე თაობის წარმომადგენელთა ნაწილი კატეგორიულად უარყოფს ქვრივის ძალით გათხოვების ფაქტს.

5/მდედ.:

„ - ერთი შეკითხვა მაქვს, აჭარაში არის ასეთი ტრადიცია: როდესაც დაქვრივდება ქალი, მას ათხოვებენ.

- არა!
- არ გაგივიათ?
- ადრე შეიძლება კი. ადრე... იცით, ჩემს ირგვლივ არ გამოვიდა, არ გამოვიდა.
- თქვენს ოჯახში მსგავსი ფაქტი არ მომხდარა?
- არა, არ მომხდარა მსგავსი ფაქტი. თუ ახლა თავის სურვილით გათხოვდა, ეს სხვა საკითხია, მაგრამ როგორც ასეთი, დაქვრივდა და გაათხოვეს, არ გამოვიდა.“

შენიშვნა: მესუთე თაობის მდედრობითი წარმომადგენლები ძირითადად არ იცნობენ ქალების იძულებით გათხოვების ტრადიციას ზემო აჭარაში და კატეგორიულად უარყოფენ დიდი ბებუის ძალით გათხოვების ფაქტს. ერთი მათგანი საერთოდ არ იცნობს ზემო აჭარაში გავრცელებულ ამ წესს.

საგულისხმოა, რომ დედის გათხოვებამ თავისი დადი დაასვა შვილების ფსიქიკას. მეოთხე თაობის წარმომადგენელი ამ ფაქტს ასე იხსენებს:

4/მამრ.:

„ - ხომ არ იცით რაიმე ისტორია, რა რეაქცია ქონდათ ბავშვებს? (მ.თ.)

- გეტყვით ეხლავე, ვიცი, როგორ არ ვიცი. შუათანა ძმას... პატარას საერთოდ არ ახსოვდა დედა... არ ახსოვდა რა... ეს ქალი... დიდხანს იცოცხლა ამ ქალმა მერე, ბაბუაჩემის დედამ. ბაბუაჩემი ძალიან ჰუმანური კაცი იყო და მან აპატია დედას, მე როგორც ვიცი, და იმ ორმა-არა. (ე.ხ.)

- და რაში გამოხატებოდა? (მ.თ.)

- არ უყვარდათ, არ დადიოდნენ მასთან. (ე.ხ.)
- კონტაქტი არ ქონდათ დედასთან? (მ.თ.)
- ხო და ნუ, რომ დადიოდნენ, მაშინაც არ ქონდათ ურთიერთობა და სიცოცხლის ბოლომდე მე, გენადი და იროდიონი, ჩვენ ვმეგობრობდით, ახლა, ბუნებრივია და ბევრჯერ მოუყოლიათ, რომ ვერ ვიგუეო, ვერანაირათო, ვერა. დედა ვერ დავეუბახეო. (ე.ხ.)

3/მამრ.:

- „ - აა, ერთი შეკითხვა მაქვს: როდესაც დაობლდნენ ეს ბავშვები და დედა გაუთხოვეს, რაიმეზე რეაქცია ხომ არ ჰქონდათ პატარებს, რაიმე ისტორია ხომ არ იცით? (მ.თ.)
- ისტორიები, კი, კაცო, ახლა მამახეში უფროსი იყო და ამას შეგნებით ეკიდებოდა, აა...შუათანა ბიძა ისეთ ასაკში იყო, რომ ვერ შეეგუა და ასეთი გა..ისაც არი, რამდენად სიმართლეა, არ ვიცი, უფროსები ყვებოდნენ ამას: პატარა ბიჭმა აიღო ცული და იქ ავაზანს ეძახიან, დიდი ხეა ამოჭრილი, წყალი და ზამთარში საქონელი გამოდის... (ე.ხ.)
- აპა (მ.თ.)
- ეს გაუჭრა, დაუზიანა და ამ ბი... ისეთი გულნატკენი იყო, რომ დედამისზე არასდროს არაფერს არ ილაპარაკებდა. (ე.ხ.)
- აპა (მ.თ.)
- არც კარვს ამბობდა, არც ცუდს ამბობდა. (ე.ხ.)“

IV. ობლების გაშვილების მცდელობის ისტორია

ობლების გაშვილების მცდელობის ისტორია ერთ-ერთი მტკივნეული ისტორიაა ამ გვარის წარმომადგენლებისათვის. მესამე თაობის წარმომადგენლები დაწვრილებით ყვებიან ამ ისტორიას და ვინაიდან ეს ისტორია მათი უახლოესი წარსულიდანაა, ხშირად ემოციური ფონი ახლავს თან.

3/მამრ.:

„ - ისევ მინდა დაუბრუნდე ბებიის თემას...ა...!(მ.თ.)

- ჩვე... ჩემი ბებიის თემას, ხომ? (გ.ხ.)

- დიას (მ.თ.)

- ჩემი ბებია, ე.ი. როდესაც ბაბუა გარდაიცვალა ძალიან ახალგაზრდა, ოცდაცამეტი წლის გარდაიცვალა, ბებიანა ჩემი ერთხანს იყო ოჯახში, ზრდიდა ამ შვილებს თავის დედამთილთან ერთად, ანუ მამანა ჩემის ბებიასთან ერთად. როგორც მამანა ჩემი... მამანა ჩემი გვეუბნებოდა, ის იყო ღამაში ქალი და იმ პერიოდში ის აუცილებლად უნდა გათხოვილიყო და გათხოვდა, მეზობელ სოფელში ცხოვრობდა. ამ ბავშვების ყურადღებას მიქცევა ბებიამ იტვირთა. მას, - მამანა ჩემის მამიდები იყვენ, ორი მამიდა, ახლოს გათხოვილი და - ე.ი. ამ მამიდებს, ავალებდა... თვითონ ქონდათ ახლა, ყავდათ ძროხები, კამეჩები, ცხოვრება არ უჭირდათ, მაგრამ მას არ შეეძლო, ვთქვათ, ჩასულიყო ბოსელში, მიეხედა, ვთქვათ და ამბავი. მოხუცი ქალი იყო და ამ თავის გოგონებს ავალებდა, ერთ კვირას შენ, ერთ კვირას შენ, მოხვალთ და დაგვეხმარებითო. ამ რეჟიმით გაიზარდენ ეს ბიჭები. მერე მამანა ჩემი გაიზარდა, მუშაობდა დაიწყო, მერე ამასობაში ბებიაც... გარდაიცვალა. მერე

დაქორწინდა და გავრძელდა ცხოვრება, ყოველ შემთხვევაში...(გ.ხ.)

- ა... დაობლებული ბავშვების შემთხვევაში ესეც ცნობილი იყო და წელანაც ვახსენეთ, რომ სოფელი... რაღაც ზოგადად გარკვეულ პასუხისმგებლობას იღებდა ობლების მიმართ. ხომ არ იყო მცდელობა, რომ ეს ბავშვები, რომლებსაც მამა გარდაეცვალათ და დედა გაათხოვეს, სადმე დაეპინავებინათ? (მ.თ.)

--ა.. მაშინ... ზემო აჭარაში ამბობენ, ხიზმეთქრებად განაწილება, ანუ მოჯამაგირეები [არიან]... ეს ბებია, მამაჩემის ბებია... მამაჩემის ბებია, ისეთი ქალი ყოფილა, რომ ამის უფლებას არა... არავის არ მისცემდა და ამასთან ამ თემაზე ლაპარაკს ვერავინ ვერ გაბედავდა (გ.ხ.)

- ხო, აი, რამე ისტორია იცით, მამისგან გადმოცემით, რომ ასეთი საკითხი [ხიზმეთქრებად განაწილება] მათ მიმართაც დაისვა? (მ.თ.)

- მამაჩემს ასეთი რამე აქვს მოყოლილი, რომ, ბა..ბაბუაჩემი რომ გარდაიცვალა, მამა იყო ცხრა წლის, პოდა, სასაფლაოზე გაყვა ამ პროცესიას და უკან რომ ვბრუნდე... ვბრუნდებოდითო, სასაფლაოდან, ერთმა მეზობელმა, უფროსმა, მეორეს უთხრა, რომ ამ ბავშვებს ახლა რა ეშველებათო და დავანაწილებთო ხიზმეთქრებათო და... ამან ხომ ხიზმეთქარი რა იყო, არ იცოდა. მოვიდა და ბებიას შეეკითხა, თავის ბებიას, რომ ხიზმეთქარი რა არიო და ბებია ძალიან... მამაჩემის ბებიაზეა საუბარი, ძალიან ჭკვიანი ქალი ყოფილა. ხელად მიხვდა და მაშინ გადაწყვიტა, რომ ამ თემაზე მასთან არავის არაფერი არ უნდა დაელაპარაკა და ისე მოახერხა მოხუცმა ქალმა, რომ სამი,

სამი მცირეწლოვანი შვილიშვილი გაეზარდა, ფეხზე დაეყენებინა და რავი, მერე გავმრავლდით, ახლა ბევრი ვართ (გ.ხ.)“

4/მამრ.:

„ - ერთხელ, ბაბუაჩემი მოდიოდა ცენტრიდან უფროს ხალხთან ერთად და წინ... მისი წინა თაობა და იქ უთქმიათ, რომ აგენსაცო გავაშვილებთო, ფოცხოვში. ფოცხოვი მაშინ თურქეთის განკარგულებაში იყო და გავაშვილებთო სამივე შვილსო, ერთსო ფოცხოვში და ორსაც საღაცა, რა... ანუ გააშვილება ნიშნავდა, ხიზმეთქარი. ეს თურქული სიტყვაა, ნიშნავს აძლევ და საჭმელს აჭმევს, ნუ, მონობიზა და ალბათ საღაც... როცა გაიგეს, რომ ხიზმეთქრებათ უპირებდენ ამათ თურქეთში, ანუ ფოცხოვის რეგიონში, ოღონდ ეს არ მომხდარიყო, ყველაფერზე თანახმა ვიყავითო და ბებიას ვეხმარებოდითო, ძროხის მოწველასაც... ჩვენ გვიწვედა, იმიტომ, რომ ბებია ვერ ჩამოდიოდა, ყველაფერში ვეხმარებოდითო, მოკლეთ, მთავარი იყო, იმ სახლიდან არ წავსულიყავით და არ დაგკარგულიყავით და არ დაეშლილიყავითო. (ზ.ხ.)“

შენიშვნა: საინტერესოა, რომ მეოთხე თაობის მამრობითი სქესის ამ წარმომადგენელში ასევე დეტალებში არის მოთხრობილი ობლების ხიზმეთქრებად გაცემის ისტორია, რომელსაც, ისევე როგორც მესამე თაობის წარმომადგენელი, ძალიან ემოციურად ყვება.

V. ორცოლიანობის ისტორია

უმცროს ძმას, გენადის, ორი ცოლი ჰყავდა და ორივე მის ოჯახში ცხოვრობდა. ამ ისტორიას ასე გადმოსცემენ მესამე თაობის წარმომადგენლები:

3/მამრ.:

„- და კიდევ ერთი შეკითხვა, ესეც ოჯახურ ამბებს ეხება... გენადი ბიძიას ოჯახის...ამბავი მაინტერესებს: მის ცოლს იცნობდით? (მ.თ.)

- როგორ არ ვიცნობდი, კაცო! კი. მან...ახალგაზრდობაში შეუყვარდა თანახოფლელი გოგო, შეუღლდენ ძალიან დიდი სიყვარულით და საკმაო, რამდენი წელი... თითქმის ოცი წელი ცხოვრობდნენ ძალიან დიდი სიყვარულით, ძალიან დიდი პატივისცემით... ძალიან კულტურული ქალი იყო, საკმაოდ განათლებული, მაგრამ შეილი არ გაუჩნდათ. მიუხედავად იმისა, რომ ბევრი მცდელობა ჰქონდათ, მეურნალობა, ნუ, არ გაუჩნდა, ღმერთმა არ ინდობა, მაგრამ იმდენად უყვარდა ბიძაჩემი, რომ...თუმცა მოგვიანებით, მაგრამ მაინც გადაწყვიტა, რომ მისი ტოლები, ყველას შეილი ყავს, ამბავი და რატომ უნდა იყოს ეს უშვილო დარჩენილი, რატომ უნდა გადაეგოსო და თვითონ გადაწყვიტა, რომ ეს იყო, ე.ი. სამოციანი წლების დასაწყისი, ბიძაჩემი თანამდებობაზე იყო, ოფიციალურად, სასამართლოს წესით განქორწინდნენ, ისე დაქორწინების უფლებას არ მიცემდნენ, პარტიის წევრი იყო და თვითონ, მისი ინიციატივით მოიყვანა მეორე ცოლი და გაუჩნდა შეილი და ეს ბავშვებიც... იმ ბიძოლამ ამ ბავშვების

ვაზრდაში ძალიან დიდი როლი ითამაშა, ფაქტიურათ თვითონ ზდიდა. (გ.ხ.)

- მე ვიცი, რომ ოჯახში ერთათ ცხოვრობდნენ ორივე... (მ.თ.)

- გასაგებია, რაღაცა განსაკუთრებული ფაქტია და დიდსულოვნების და კეთილშობილების ძალიან თავისებური ფორმა (მ.თ.)

- სხვათა შორის, რაიმე, ხომ შეიძლება რაღაცა მომხდარიყო, ამდენი ხანი, რამდენი... დაახლოებით ოო..ოცდახუთ წელზე მეტი იყვნენ ერთად და აქ რაიმე კამათის დონეზეც არ უკამათიათ, ძალიან შეხმატკბილებულად ცხოვრობდნენ. საინტერესოა. (გ.ხ.)“

4/მამრ.:

„ - თქვენ გენადი ბაბუასთან და იროდი ბაბუასთან გქონდათ ურთიერთობა? (მ.თ.)

- კი, უახლოესი...(ე.ხ.)

- მათ მეუღლეებსაც, რასაკვირველია, იცნობდით. იროდის მეუღლეს რა ერქვა? (მ.თ.)

- კი, როგორ არა, ლუბა (ე.ხ.)

- აპა, ლუბა. და გენადის მეუღლეს? (მ.თ.)

- ქეთევანი, კი (ე.ხ.)

- ქეთევანი. რაიმე ისეთი განსაკუთრებული ისტორია ხომ არ იცით მათი ოჯახის შესახებ? (მ.თ.)

- გენადის ყავდა... მაქ კიდე საინტერესო ისტორია იყო გენადისთან დაკავშირებით. ეგ რომ დაქორწინდა, პირველ ცოლთან არ ეყო[ლა]. არ გაუჩნდა შვილი. ესეც მთის რაღაცა უკულმართობა იყო, დიდხანს იცხოვრეს, გენადი თანამდებობის

პირი იყო. ანუ გენადი სანამ თანამდებობის პირი იყო, ეს ქალი ყავდა, რომელთანაც შვილი არ გაუჩნდა. მერე ამ ქალმა აიღო და ეს გენადი დააქორწილა (ე.ხ.)

- ა...თვითონ? (მ.თ.)

- ჰო, ბატონო და საინტერესო ამბავია, ეს ქალი არ წასულა არსად, იმ სახლში იყო. (ე.ხ.)

- ანუ იმ სახლში დარჩა? (მ.თ.)

- კი, კი. ისიც და ამ ბავშვებს, მის ბავშვებს, დიდხანს ეგონათ, რომ ის ბებია იყო. (ე.ხ.)

- აჰ, ანუ, პირველი ცოლი ბებია ეგონათ? რატო? სხვაობა იყო ასაკში დიდი პირველსა და მეორე ცოლს შორის? (მ.თ.)

- იქნებოდა, ახალგაზდა ქალი იყო ეს ქეთევანი შედარებით. ექვსი შვილი შეეძინა მერე გენადის. (ე.ხ.)

- ქეთევანი რომელს ერქვა? პირველ ცოლს, თუ მეორეს? (მ.თ.)

- არა, აი შვილების დედას (ე.ხ.)

- შვილების დედას. და შვილი ვისაც არ შეეძინა? (მ.თ.)

- ფერიადე (ე.ხ.)

4/მამრ.:

„ - გენადის ორი ცოლი ჰყავდა, ორივე სახლში იყო ერთდროულად. (ზ.ხ.)

- რა, რა იცი მათი სიყვარულის შესახებ? (მ.თ.)

- ვიცი, რომ მის ოჯახს არ უნდოდენ ბაბუაჩემზე, ანუ ბაბუაჩემის ძმაზე ვოგოს (მიცემა) (ზ.ხ.)

- ანუ ქალის ოჯახს არ უნდოდა? (მ.თ.)

- მაგრამ ისეთნაირათ უყვარდენ მათ ერთმანეთი, რომ მოიყვანა და ბოლომდე მისთან შებერდა, ერთათ იცხოვრეს. პლიუს ამას,

არ ყავდათ შვილი. ძალიან საინტერესო ისტორიაა, მოკლეთ, ამ დროს ეს ბაბუაჩემის ძმა იყო საბჭოს თავმჯდომარე, კოლექტივის თავმჯდომარე. არ ყავდათ შვილი (ზ.ხ.)

- ანუ, გენადი (მ.თ.)

- დიას, გენადი ხიხაძორის საბჭოს თავმჯდომარე იყო კოლექტივის, სხვადასხვა წლებში. შვილი არ ყავდათ და ამ დიდგულოვანმა ქალმა უთხრა, რომ გენადიო, მე ისე მიყვარხარ, რომ უშვილოთ არ დარჩებიო და დათანხმდა და მოაყვანია მეორე ცოლი. (ზ.ხ.)

- შენ თქვი, რომ გენადის ჰყავდა ორი ცოლი. ზოგადად, ახლა ორცოლიანობა მუსულმანური სარწმუნოებისთვის და კულტურისთვის არის დამახასიათებელი. (მ.თ.)

- არა, სხვათა შორის, მიუხედავად ამ მუსლიმანური სიტუაციისა, იმ პერიოდში ჩვენს ხეობაში არ ვრცელდებოდა ორცოლიანობა, არ იყო... არასოდეს. (ზ.ხ.)“

საგულისხმოა, რომ გამოკითხულთაგან ზოგიერთი მათგანი ორცოლიანობის ისტორიას მორალური და სოციალური ასპექტიდან განიხილავს (შვილის გაჩენის აუცილებლობა და პირველი ცოლის შეგნებული დამოკიდებულება მეორე ცოლის მოყვანისადმი) და თითქმის ლიტერატურულ ხარისხში აჰყავს ეს ისტორია. აღსანიშნავია, რომ მიუხედავად ორცოლიანობის ისტორიისა გვარის წარმომადგენელში, ამ ფაქტს მაინც არ მიიჩნევენ რესპონდენტები მუსულმანური რელიგიის გავლენად. პირიქით, ხაზგასმით აღნიშნავენ, რომ ეს გამონაკლისი იყო:

4/მამრ.:

„ - ანუ, გენადის ორი ცოლი ჰყავდა. ეს ფაქტი, თვითონ, ორცოლიანობა, მუსულმანური რელიგიისთვის არის დამახასიათებელი, არა?... (მ.თ.)

- პო, (მაგრამ) მაინცდამაინც ეს ჩვენთან არ იყო გავრცელებული. არანაირი ფაქტი მე არ მახსოვს, რო ორცოლიანობა ყოფილიყო. ეს იყო გამონაკლისი შემთხვევა. მიუხედავად ისლამისა, მაინც მიუღებელი იყო ორცოლიანობა, არ იყო დაშვებული. მე არ გამოგონია, ყოველი შემთხვევისთვის სხვათა შორის, პირველ ცოლს ვეძახდით ბეზიას, მეორე ცოლს ვეძახდით ბიცოლას. (ზ.ხ.)“.

შენიშვნა: მესამე თაობამ დაწვრილებით იცის ბიძის ორცოლიანობის ისტორია და დეტალებში ყვება მას. მეოთხე თაობიდან გამოკითხულებიდან მხოლოდ ორმა იცის ეს ისტორია, ხოლო მეხუთე თაობის წარმომადგენლისთვის უცნობია ერთდროულად ორი ცოლის ოჯახში არსებობის ფაქტი. იცის, რომ გენადის მეორე ცოლი ჰყავდა, მაგრამ პირველი მეუღლე გარდაცვლილი ჰგონია.

5/მამრ.:

„ - გენადის მეუღლეს, მეორე მეუღლეს, კარგად ვიცნობდი, პირველს - არა (თ.ხ.)

- ანუ გენადის ორი მეუღლე ყავდა? (მ.თ.)

- კი (თ.ხ.)

- გარდაიცვალა გენადის მეუღლე? (მ.თ.)

- ხო, გარდაიცვალა...(თ.ხ.)“

VI. სახელების გადარქმევის ისტორია

7 ძმიდან ოთხ ძმას თურქული სახელები ერქვათ და სასკოლო ასაკში ქართული სახელებით შეუცვალეს. ეს ინფორმაცია უფროს თაობაში (ანუ დედამამიშვილებში) დეტალურად არის შემონახული, მეოთხე და განსაკუთრებით მეხუთე თაობაში დეტალები ნელ-ნელა დავიწყებას ეძლევა ან საერთოდ ქრება.

საგულისხმოა, რომ დეტალური ინფორმაცია ამ ფაქტის შესახებ, გარდა თავად მესამე თაობის წარმომადგენლებისა, უფროსი ძმის შთამომავლებსა (მეოთხე თაობის მამრობითი სქესის წარმომადგენლებში) და ძირი ოჯახის მეოთხე თაობის მამრობითი სქესის წარმომადგენლებში არის შემონახული. რაც შეეხება იმავე თაობის მდედრობითი სქესის წარმომადგენლებს, მათ არ იციან სახელების გადარქმევის ისტორია ან იციან, მაგრამ თურქული სახელები არ ახსოვთ. მეხუთე თაობის როგორც მდედრობითი, ისე მამრობითი სქესის წარმომადგენლებმა არ იციან ამ ფაქტის შესახებ; მეტიც, ზოგიერთი კატეგორიულად უარყოფს მას.

3/მამრ.:

„ - საინტერესო ისაა, იმიტომ, რომ მე რომ დავიბადე, მაშინ ჯერ კიდევ თურქულ სახელებს არქმევდნენ და, აი, უკვე ომის შემდეგ, ომის შემდეგ მიიღეს გადაწყვეტილება, რომე ეს თურქული სახელები შეცვლილიყო ქართული სახელებით (გ.ბ.)

- მამია გოგოლიშვილი იყო ამის ინიციატორი, ხომ? (რ.ბ.)

- მე კაკრაზ ამ პერიოდში დავიბადე და ამიტომ მეორე სახელი არ შემხვდა. (გ.ბ.)“

3/მამრ.:

„ - ჩვენს უფროს [ძმას] ადრე ერქვა გულა... და რატომღაც ჩათვალეს, რომ ეს გულა არის თურქული და გადაარქვეს და დაარქვეს რევაზი. გულა სუფთა ქართულია, რევაზი - სპარსული. (გ.ბ.)“

4/მამრ.:

„ - კიდევ ერთი შეკითხვა მაქვს და დავასრულებ ინტერვიუს. ამ შვიდ ძმას რა სახელები ერქვათ? (მ.თ.)

- არჩილი, მამია, იოსები, ვლადიმერი (ვლადიმერი და იოსები) ტყუპები იყვნენ და მე მგონი, მიხვდებით, რატომაც ვლადიმერი და იოსები. (ე.ბ.)

- სხვა სახელებიც ხომ არ ქონდათ ძმებს? რა ერქვათ? (მ.თ.)

- კი არ მახსოვს ახლა! ბიძაჩემს არ ქონდა! რამაზის მამას არ ქონდა მუ.მუსლიმანური სახელი, იმიტომ, რომ იმას ერქვა პაპის სახელი და ეს იყო გულა (ე.ბ.)

- აჰა, გულა. დანარჩენებს მუსულმანური სახელი ერქვათ? (მ.თ.)

- კი, გივის და მიხეილის გარდა ყველას. (ე.ბ.)

- მაგალითად, [თქვენს] მამას რა ერქვა? (მ.თ.)

- უიშე, რომ არ ვიცი?! (ე.ბ.)

- მაგრამ იცით, რომ ერქვა! (მ.თ.)

- კი, კი, კი, თუ არ დავიძაბები, გავიხსენებ კიდევ... უბრალოდ, ვერ ვიხსენებ. (ე.ბ.)

- ანუ, იცით, რომ ქართული სახელის გარდა ჰქონდათ მუსულმანური სახელები. ოჯახში, ალბათ, არ ხმარობდნენ და ამიტომ არ გახსოვთ? (მ.თ.)
- არა, არც გამიგია ან ვინმეს მიემართათ მაგათთვის, მაშინ მეცოდინებოდა. (ე.ხ.)
- თავიდანვე ორი სახელი ჰქონდათ? (მ.თ.)
- არა, არა, არა. ისტორია, ამ ტყუპების ისტორია ვიცი, გადაარქვეს. პირველ კლასში ვიყავით და შენო, ვლადიმერი გერქმევდა და მეო, იოსებო. ახლა ლენინი ვის უნდოდა და სახლში ასგლამდეთ, ვიხსუბეთო, რომ მე მქვიაო იოსებო და შენ - არაო. (ე.ხ.)

4/მდედ.:

- „ - სხვა სახელებითაც ხომ არ იცნობთ მათ? რამეს ხომ არ ეძახდნენ? (მ.თ.)
- სახელებიდან? არა, რაღაცა მეორე სახელები კი, კი ქონდათ, მაგრამ მე არ მახსოვს.“

4/მდედრ.:

- „ - თქვენი მამა, არჩილ ხალვაში იყო მრავალშვილიანი ოჯახის ერთ-ერთი წარმომადგენელი. რამდენი ძმები იყვნენ? (მ.თ.)
- შვიდი, შვიდი ძმა. (ლ.ხ.)
- სახელები იცით? (მ.თ.)
- დიას, რეზო, რევაზი, მერე - მამახეში, არჩილი, შემდეგ - მამია, შემდეგ - ვლადიმერი და იოსები, ტყუპები, გივი და ბოლო, ნაბოლარა, მიხეილი. (ლ.ხ.)

- ააა, თქვენ მარტო მაგ სახელებით იცნობთ მათ? (მ.თ)
- ქონდათ [სხვა] სახელები, მაგრამ ყველასი არ ვიცი და მამახემს ეძახდნენ ახმედს, მგონი და მამია ბიძიას - მემედს. მეტი არ ვიცი. (ღ.ხ.)
- და ეს ორი სახელი საიდან მოდის? (მ.თ)
- ეს, ადრე, ძალიან ადრე, იცით ისტორია აჭარის, აი, ეს სახელები ქონდათ და მერე მე გონი, გადაარქვეს ეს სახელები. მე მახსოვს, მამახემის სახელი იყო ახმედი, ბებიახემიც ბოლომდე ახმედს ეძახდა. ე. ი, მერე დაარქვეს არჩილი და იმას ვერ შეეგუა. სკოლაში რომ მივიდენ თუ რაღაცა იყო... ეს ისტორია მახსოვს, ვლადიმერი და იოსები... ტყუპებს დაარქვეს ვლადიმერ ილიხ ლენინის და იოსებ სტალინის საპატივცემულოდ. (ღ.ხ.)
- და ვინ დაარქვა, სახელები ვინ შეურჩია? (მ.თ)
- სკოლაში დაარქვეს თუ ბაბუამ, ეგ არ ვიცი. სახელები მარტო გაგონილი მაქვს და რამდენადაც მახსოვს... ასე იყო. არ ვიცი ზუსტად. (ღ.ხ.)“

შენიშვნა: ძმებისთვის სახელების გადარქმევის ისტორია, როგორც ვნახეთ, შემონახულია მესამე თაობისა და უფროსი ან ძირი ოჯახის მამრობითი სქესის წარმომადგენლებში; უმცროსი ძმების შთამომავლებსა და მეოთხე თაობის მდედრობითი სქესის წარმომადგენლებში ეს ინფორმაცია დაკარგულია, ან თუ იცინ, სახელებს ვერ იხსენებენ. ელიციტაციის მეთოდის გამოყენების შედეგად ზოგიერთი იხსენებს, რომ **მგონი** ჰქონდათ სხვა სახელები, მაგრამ მოფერებით ფორმებს ასახელებს (იოსები>იოსკა), ან მიიჩნევს, რომ ტყუპებს სახელები

- იოსები და ვლადიმერი - მამამ თავად შეურჩია, რაც სიმართლეს არ შეეფერება.

მდრ.:

4/მდედ.: (უფროსი ძმის შთამომავალი)

„- და იმ სახელების გადარქმევაზე უნდა ვითხრა, რომ ბიძები ეხლა.. ამ შვიდი ძმა ხომ არიან, შვიდი. მათ შორის ორია ტყუილი: ვლადიმერი და იოსები, ზვიადის მამა. და ამ ტყუილებმა, ტყუილებს, რახან ტყუილები ხართო, მასწავლებელმა შესთავაზა თურმე, რო ვლადიმერი და იოსები დაერქვათ, ლენინის და... ჩხუბი მოუვიდათ რაზე, რო იოსები უნდოდა ორივეს და ზვიადის მამამ გაიმარჯვა იმიტო, რო იუსუფი ერქვა მას და დაირქვა იოსები. (ე.ხ.)“

4/მდედ.: (მეოთხე ძმის, ძირი ოჯახის შთამომავალი)

„ - არა, მე ვიცი, რომ ბაბუაჩემმა მაგალითად, მამაჩემს და ბიძაჩემს დაარქვა ვლადიმერი და იოსები, ანუ, სტალინის და ლენინის და... მეორე სახელები არ ვიცი, არ მსმენია. შეიძლება და ქონდათ...მამაჩემს იუსუფ, იუსუფი მე მგონია, კი, კი. (ი.ხ.)“

VII. წინაპრების ქველმოქმედების ისტორია

უფროსი თაობა იხსენებს წინაპრების დამსახურებას და შეუძლია კონკრეტულად ისაუბროს ამ თემაზე დეტალების მოშველიებით, თუ როგორ გაუყვანა ბაბუამ სოფელს წყალი, როგორ უკერავდა ბებია მეზობლის ბავშვებს და განსაკუთრებით დარიბი ოჯახის შვილებს ტანსაცმელს.

მეოთხე თაობიდან შეინიშნება ამ ინფორმაციის სელექცია რესპონდენტთა სქესის მიხედვით: მდედრობითი სქესის რესპონდენტები საუბრობენ ბებუის ქველმოქმედებაზე, მამრობითი სქესის წარმომადგენლები კი - ბაბუისაზე.

4/მამრ.:

- *ეს მაშინ ყველას წყალი არ ქონდა. ათ ოჯახში შეიძლება ხუთს არ ქონდა, ან სამს, ხოლო თითქმის სამოცი-სამოცდაათი პროცენტი ბაბუაჩემის გაყვანილი იყო, ეს იყო უსასყიდლოთ აფსოვლიტურათ და არანაირი ანაზღაურების გარეშე. (ზ.ხ.)*

5/მდედ.:

- *ვიცი, რომ აი, ხაშიმ ხ... აი რაღაც ლეგენდასავით არი, გადმოცემასავით ვიცი, რომ მის მეუღლეს აუტანა ზურგით საკერავი მანქანა, რომ შეეკერა და ზოგადად ტანსაცმელი და უფასოდ უკეთებდა, რაც მთავარია, ამ ყველაფერს იქაურ მოსახლეობას. არ ვიცი, რამდენად მართალია, მაგრამ რაღაც გადმოცემასავით ესე ვიცი ოჯახის წევრების... (თ.თ.)*

შენიშვნა: მესამე თაობას ორივე ისტორია ახსოვს, თანაც დეტალებში ყვება. საგულისხმოა, რომ მომდევნო თაობებში ინფორმაცია გენდერული თვალსაზრისით არის გადანაწილებული: მამრობითი სქესის წარმომადგენლები წინაპრების ქველმოქმედების ფაქტად ასახელებენ ხაშიმის მიერ წყლის გაყვანას, მდედრობითი სქესის წარმომადგენლები კი იმ ფაქტს, რომ მიჰრი უფასოდ უკერავდა სოფლის მოსახლეობას ტანსაცმელს. ხაშიმის ისტორიიდან კი ყვებიან, რომ მან მეუღლეს ზურგით

აუტანა საკერავი მანქანა და არ ახსენებენ სოფელში მის მიერ წყლის გამოყვანის ისტორიას.

VIII. რელიგიური ორიენტაცია

ამ გვარის წარმომადგენლების მონათხრობიდან ნათლად ჩანს ოჯახში რელიგიური ტოლერანტობის სურათი, როგორც უფროსი, ისე უმცროსი თაობის წარმომადგენლებში.

3/მამრ.:

„ - აპა, თქვენი ოჯახიდან დედა იყო მუსულმანი...(მ.თ.)

- კი, დედაჩემს სწამდა, ემსახურებოდა (გ.ბ.)

- ემსახურებოდა რას ნიშნავს? ღოცულობდა? (მ.თ.)

- ნუ, ღოცულობდა, ვთქვით. მათაც ხომ აქვთ, მუსლიმანებს, იმ დღესასწაულებს აღნიშნავდა, ნუ. მამაჩემი ამას არ უკრძალავდა, პირიქით, ხელს უწყობდა. მას არ უწამია, იმიტომ, რომ როდესაც მიიყვანეს ასაკის მედრესაში სასწავლად, პირველ დღესვე ამ ხოჯამ ჯოხით გალახა, ე. ი. რომ გადა...ახლა თვითონ გვიყვებოდა, რომ გადამარტყა, იმდენად მეტკინა, რომ პირდაპირ ფანჯარაში და ფანჯრიდან ხეზე გადავხტო და იმის მერე არ მოუხედავს და სულ ასე გვეუბნებოდა, ობოლ ბავშვს რომ ჯოხით გალახავ, იმ რელიგიის მე არ მწამსო. ჩვენც ისე გავიზარდეთ (გ.ბ.)

საშიში თავად არც ერთ რელიგიას არ მისდევდა, აღიარებდა აჭარლების ისტორიულად ქრისტიანობის ფაქტს, მაგრამ ამავე დროს ტოლერანტული იყო მუსულმანური რელიგიისადმი. მისი უფროსი შვილები მუსულმანური წესის მიხედვით

იყვნენ წინადაცვეთილები, უმცროსი შვილები - აღარ. მიუხედავად ამისა, მას ხელი არ შეუშლია შვილებისათვის, რომ ქრისტიანულად მონათლულიყვნენ.

4/მღვდრ.:

„ - მახსოვს, რომ ხიხადირში ვიყავით ასულები. აი, ყველა ვართ მოყრილი და ბაბუაჩემს კითხეს, ე.ი. მაშინ დამამახსოვრდა ეს, რომ ბაბუო, ე.ი. ჩვენი, ქრისტიანულ გზასო გაგყვითო, თუ მუსლიმანურსო და ეს კარგათ მახსოვს, რომ ბაბუაჩემი მუსლიმანურ ცერემონიალებს, რიტუალებს არ ასრულებდა, ანუ ათეისტური ცხოვრებით [ცხოვრობდა]. ძველი იყო ჩვენი ქრისტიანული სარწმუნოება, ანუ ყველა იბრუნებს ძველსო და ჩვენც დავიბრუნოთ ძველიო. აი, დღევანდელ დღესავით ეს სიტყვები მახსოვს და მაშინ ჩამებეჭდა, რომ ბაბუამ ასე რატო თქვა, და მერე რო წავიდა, მოვიკითხე და მშობლებს არ შეუშლიათ ხელი...მოგვნათლეს და სუფრაც გაგვიკეთეს და ანუ, დღეს მრევლი ვარ, მყავს მოძღვარი. (გ.ხ.)“

4/მამრ.:

„ - ბაბუაჩემი პატარა ასაკში იყო ანუ სადღაც ალბათ, შვიდი წლის, რვა წლის. მაშინ იყო ჯამეში სასწავლებელი. ამ ჯამეში ასწავლიდნენ ალბათ არაბულ კითხვას ან ღოცვას, ანუ მეტი სასწავლებელი ფიზიკურათ არ არსებობდა, იყო მხოლოდ ჯამეში. ბაბუაჩემი მისულა მისი თაობის ახალგაზდებთან ერთათ (ზ.ხ.)

- ეს ხაშიმზე ამბობთ? (მ.თ.)

- დიას, ხაშიმი მისულა და, ხოდა, ერთ გაკვეთილს დასწრებია. არ ვიცი, რამე დააშავა, აი, მოკლედ ხოჯა, ხოჯა არი თურქულათ, მასწავლებელს გადაურტყია ჯოხი და მეორე სართულიდან გადმოხტარა. იმის მერე არცერთ სასწავლებელში [არ წასულა] და ისე გარდაიცვალა, არც ჯამეში არ შესულა. არც ულოცია, არც შესულა... შვილებიც, ფაქტიურათ შვიდივე მონათლული იყო, მუსლიმანურათ, მაგრამ ჩვენამდე მოვიდა ერთ ფაქტმა, რომ ბაბუჩემმა გამოუცხადა, რომ შვილიშვილები არ მონათლათ და დაეცადათ ზდასრულობამდე და თითქმის ყველა შვილიშვილი მონათლულია უკვე ქრისტიანულათ (ზ.ხ.)

- მაგრამ, აი, შვილები რომ მონათლა მუსულმანურათ, რას ნიშნავდა ეს, წინდაცვეთა ჩაუტარეს? (მ.თ.)

- ჰო, ეს წინდაცვეთა წესი იყო და ცოტა სოფელ...სოფელში ტრადიციაც იყო ეს. მიმდევრობაც იყო, რელიგიაც იყო. წინდაცვეთა ჩაუტარდათ ყველას, მაგრამ როგორც ასეთი, არცერთის მე ნალოცი და მუსლიმანური რიტუალის შესრულება არ მინახავს. (ზ.ხ.)“

5/მამრ.:

„ - აი, ამ შვიდი ძმის ოჯახში რამოდენიმე რძალი იყო ქრისტიანი და რამოდენიმე - მუსულმანი. შეიძლება ახლა ეს ათეისტური პერიოდი იყო, მაგრამ, ვთქვათ, ერთად რომ იკრიბებოდით სანათესაო, რელიგიის თვალსაზრისით რა სიტუაცია იყო? (მ.თ.)

- ანუ დისკომფორტი სარწმუნოებრივი ჩვენ ოჯახში არასდროს არ ყოფილა. კი, მსმენია ბევრი რაღაცა მაგ კუთხით სარწმუნოებრივად, ძაან ისე იყვნენ განწყობილები და სხვის

სარწმუნოებაში ჩარევა საერთოდ არ შეიძლება, მე თუ მკითხავ. ადამიანი, ინდივიდუალურად უნდა მიიღოს გადაწყვეტილება, თავისუფალია თითოეული, მაგრამ ჩვენთან, ჩვენს ოჯახში მაგ კუთხით მე არასოდეს პირადათ არ მიგრძვნია დისკომფორტი, რა, სარწმუნოებრივი რელიგიასთან მიმართებაში (თ.ხ.)“

2. კვლევის სპეციფიკა და მეთოდოლოგია

წინამდებარე კვლევა ჩატარებულია კომპლექსური მეთოდოლოგიის გამოყენებით და ერთგვარ ექსპერიმენტს წარმოადგენს ენებისა და კულტურების დოკუმენტირების სფეროში. ექსპერიმენტი სამ ძირითად ფაზას მოიცავდა:

ა) ადამიანური რესურსები - რესპონდენტი ოჯახის შერჩევა და საგვარეულო ხის აგება;

ბ) შერჩეული ოჯახის პირველი და მეორე თაობის შესახებ ისტორიების მოძიება და ამ ისტორიების მიზანმიმართული გამოკითხვა მესამე, მეოთხე და მესუთე თაობის წარმომადგენლებში ინფორმაციის ტრანსმისიის კვლევის მიზნით;

გ) მოპოვებული ინტერვიუების სისტემური დამუშავება - შედარება-შეპირისპირება სამი პარამეტრის მიხედვით: ინფორმაციის სისწორე, ინტერპრეტაციის ხარისხი და სენტიმენტ-ანალიზი.

წარმოდგენილი კვლევა ჩატარებულია უპირველეს ყოვლისა ფენომენოლოგიური მიდგომის გამოყენებით. ეს მეთოდი

გულისხმობს საკვლევი საკითხისათვის რელევანტური ფაქტების მოპოვება-აღწერას და მათ მეცნიერულ ინტერპრეტაციას საკვლევი თემის (ამ შემთხვევაში ინფორმაციის ტრანსმისიის) მეცნიერულად დამუშავების მიზნით. როგორც ზემოთ მოყვანილი ამონარიდებიდან ჩანს, ერთსა და იმავე ისტორიას სხვადასხვა თაობის, ან ერთი თაობის წარმომადგენლები განსხვავებულად გადმოსცემენ. ჭეშმარიტი სურათის დასადგენად, ბუნებრივია, აუცილებელი გახდა კომპარატივისტული მეთოდის გამოყენება. ჩვენ ერთმანეთს შეგუდართ ჩაწერილი ინტერვიუები და შეგვეცადეთ ისტორიებთან მიმართებაში „აღგვედგინა“ რეალური სურათი. ასევე გამოყენებული გვექონდა შეპირისპირებითი მეთოდი, რომ დაგვეზუსტებინა ზოგიერთი ინფორმაცია, რომელიც ყველაზე მეტ სხვაობას გვიჩვენებდა რესპონდენტებში. ხშირად რესპონდენტთა როგორც ცოდნა, ისე პიროვნული დამოკიდებულება რომელიმე საკითხისადმი ერთი წინადადების ფარგლებში არ არის მოქცეული. ასეთ შემთხვევაში დასკვნების გამოსატანად დისკურსის ანალიზია საჭირო. ისტორიების, როგორც მეხსიერების ელემენტების შესასწავლად ძირითადად კონტენტანალიზის მეთოდს ვიყენებდით. ვინაიდან მოცემულ შემთხვევაში საქმე გვექონდა ზეპირ ისტორიებთან, რომელიც ხშირად საინტერესოდ გადმოცემულ, დეტალიზებულ ისტორიებს მოიცავდა, კვლევის დროს გამოვიყენეთ ასევე სენტემენტ-ანალიზის მეთოდი. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ რესპონდენტთა პირადი დამოკიდებულება (სიმპათია ან ანტიპათია, ისევე როგორც ემპათია) ხშირად ვერბალიზებულია მათ მეტყველებაში, მაგალითად, შეფასები-

სას ეპითეტების გამოყენებაში *(ამ დიდგულოვანმა ქალმა უთხრა... ბაბუაჩემი ზოგადად ზეადამიანი იყო.)*

თუმცა ვიდეოჩანაწერების გაანალიზებამ სენტიმენტ-ანალიზის არავერბალური ინდიკატორებიც აღმოგვაჩენინა: ეს არის რესპონდენტის გამოკვეთილი ემპათია ამა თუ იმ ისტორიისადმი, რაც აისახება მის ემოციურ მდგომარეობაში (ცრემლით ავსებულ თვალები, აკანკალებული ხმა).

საგანგებოდ გვინდა აღვნიშნოთ კვლევის ორგანიზაციული წარმართვის კონცეპტუალიზაციის აუცილებლობა და მნიშვნელობა თაობებში ინფორმაციის ტრანსმისიის კვლევის დროს. ინტერვიუების წარმართვის სტრატეგია, ისევე როგორც რესპოდენტთა გამოკითხვის თანმიმდევრობა და ტაქტიკა, წინასწარ უნდა შემუშავდეს და დეტალურად დაიგეგმოს. ჩვენ მიერ გამოკითხულ იქნა 29 რესპოდენტი და ყველა, 29-ვე რესპოდენტი გამოკითხეთ ინდივიდუალურად. ინფორმაციის ტრანსმისიის კვლევის ჩასატარებლად არსებითი მნიშვნელობა აქვს იმ გარემოებას, რომ ინტერვიუს მეშვეობით მოპოვებული ფაქტები იყოს **ინდივიდუალური** და არა **ჯგუფური**. ამიტომ მასალებს ვაგროვებდით ინდივიდუალური ინტერვიუების სახით და თავი ავარიდეთ ჯგუფურ საუბრებს, რათა რესპოდენტთა მხრიდან ინფორმაციის ფლობის ზუსტი სურათი აღგვეწერა. ამასთან, მაქსიმალურად შევეცადეთ, რომ ინტერვიუს მიზანი და შინაარსი უცნობი ყოფილიყო რესპოდენტებისათვის, რათა შეგვენარჩუნებინა ავთენტურობა და რეალურად გადაგვემოწმებინა მესსიერების ელემენტების შესახებ სხვადასხვა თაობის ცალკეული წარმომადგენლის ცოდნა. მეოთხე და მეხუთე თაობის წარმომადგენელთა

მესხიერებაში ვაკუუმის არსებობა, როგორც უფროსი და უმცროსი თაობის წარმომადგენელთა ინტერვიუების შეპირისპირებამ გვიჩვენა, ორი მიზეზით არის გამოწვეული:

1. უფროსი თაობა გაუცნობიერებლად ან შეგნებულად ბლოკავს ინფორმაციის გადაცემას, ვინაიდან „რცხვენია“ მომხდარი ფაქტის და არ სურს, რომ ეს ინფორმაცია მომავალ თაობებს გადაეცეთ. ესენი ძირითადად ტაბუირებული თემებია ამ ოჯახისთვის, როგორებიცაა მაგალითად, ქვრივის ძალით გათხოვების ფაქტი, ან გენადის ორცოლიანობის ფაქტი;
2. უმცროსი თაობა, განსაკუთრებით მდედრობითი სქესის წარმომადგენლები, როგორც ქალიშვილები, ისე ოჯახში შემოსული რძლები, არ ინტერესდებიან საგვარეულო ისტორიებით, ან არ მონაწილეობენ ინფორმაციის გაცვლის რიტუალებში და შესაბამისად, ინფორმაციის „ჩამკეტის“ როლს ასრულებენ და ამით ბლოკავენ ინფორმაციის ტრანსმისიას მომავალ თაობებში.

ამას თავად უფროსი თაობის რესპონდენტებიც ადასტურებენ ცალსახად:

„- აა, თქვენი გვარის ახალგაზრდა თაობამ თითქმის არ იცის ისტორია იმ დიდი ბებუის გათხოვების და ამბობს, რომ სამი ძმა დაობლდა დედითაც და მამითაც. და ეს უბრალოდ, ოჯახში არ გადადიოდა თაობიდან თაობაზე ეს ისტორია? აი, რა რატომ დაიბლოკა? (მ.თ)

- მაინდამაინც არაა სახი(სიამოვნო)... ახლა, დღევანდელი გადასახედიდან ცოტა გა...გაუგებარია, რომ ადამიანმა როგორ უნდა მიატოვო სამი შვილი და გათხოვდეს. (გ.ხ.)

ქვემოთ ცხრილში სისტემატიზებულია და ტაბელარულად არის მოცემული მესხიერების ელემენტები თაობათა მიხედვით. აქვე გვინდა კიდევ ერთხელ დავაზუსტოთ, რომ ჩვენი რესპოდენტები მესამე, მეოთხე და მეხუთე თაობის წარმომადგენლები არიან, რომლებიც დიდი ბებიის და ბაბუის, ანუ პირველი და მეორე თაობის წინაპრების შესახებ მოგვითხრობენ.

3. ტრანსმისიის მორფოლოგია და პარამეტრები

კვლევის მეთოდების კომპლექსურად გამოყენების შედეგად ცხადად გამოიკვეთა ის პარამეტრები, რომლებიც არსებითი მნიშვნელობისაა კომუნიკაციური მესხიერების ტრანსმისიის მორფოლოგიის დასადგენად. ესენია:

1. **ბიოლოგიური დაშორება** - გენიალოგიურ ხეზე პირველ თაობასთან დაშორების ხარისხი;
2. **ასაკობრივი დაშორება** - ტრანსმისიის პროცესი გრძელდება მეოთხე თაობამდე, მეხუთე თაობიდან მესხიერების ელემენტები „ფერმკრთალდება“ ან სრულიად „ქრება“;
3. **გენდერი** - ინფორმაციის ტრანსმისიის ხარისხი განსხვავებულია გენდერის მიხედვით: გვარის მამრობითი წარმომადგენლები

ტრანსმისიის უფრო მაღალ ხარისხს გვიჩვენებენ, ვიდრე მდედრობითი;

4. **გეოგრაფიულ-სოციალური დაშორება** - ძირითადი ოჯახის შთამომავლებში ტრანსმისიის ხარისხი უფრო მაღალია, ვიდრე ძირითადი ოჯახიდან წამოსულ პირთა შთამომავლებში;
5. **მორალური ასპექტი** - ტაბუირებული თემების შემთხვევაში ინფორმაციის ტრანსმისია სშირად შეგნებულად იბლოკება.
6. **იდენტიფიკაცია გვართან** - ის პირები, რომლებსაც არ გააჩნიათ ემოციური ბმულობა საკუთარი გვარის ისტორიასთან და საკუთარი პიროვნების იდენტიფიცირებას არ ახდენენ ამ უკანასკნელთან მიმართებაში, მათთან ტრანსმისია დაბალი ხარისხით ან საერთოდ არ ხორციელდება. ეს პარამეტრი, რომელიც ერთი და იმავე თაობის წარმომადგენლებში „აღმოვაჩინეთ“, არის საგვარეულო ისტორიებთან პიროვნების დისტანცირების ხარისხი, რომელიც თავად პიროვნების საყოფაცხოვრებო-სოციალური ორიენტაციით უნდა იყოს განპირობებული: ის პირები, რომლებიც საკუთარ თავს არ აიგივებენ საგვარეულო ისტორიასთან, მენტალურად არიან გაუცხოებული.

7. **ემოციური ბმულობა (ემოციურობის ხარისხი)** - თუ შევადარებთ გვარის იმ წარმომადგენლებთან ჩაწერილ ინტერვიუებს, რომლებიც ინფორმაციის ტრანსმისიის შედარებით დაბალ დონეს გვიჩვენებენ, აღმოვაჩინოთ, რომ ინფორმაციის არცოდნისადმი მათი დამოკიდებულება სრულიად განსხვავებულია: ის პირები, რომლებიც მენტალურად არ არიან მოწყვეტილი საგვარეულო ისტორიას და თავიანთ თავს ამ გვარის წარმომადგენლად მიიჩნევენ, წუხილს გამოთქვამენ ამ ფაქტის გამო. ის პირები, კი რომლებსაც დაკარგული აქვთ მენტალური ბმულობა გვარის წინაპრებთან, არცოდნის ფაქტს განიხილავენ როგორც ჩვეულებრივ მოვლენას. ამ განსხვავებული დამოკიდებულების „ამოკითხვის“ საშუალებას გვაძლევს დისკურსის სენტიმენტანალიზი, კერძოდ სენტიმენტ-ვექტორების პოვნიერება.

შდრ.:

5/მამრ.:

„ - ხაშიმის ძმების იროდის და გენადის მეუღლეების შესახებ რა იცით? (მ. თ.)

- იროდი ხალვაშის, **სამწუხაროდ არ ვიცი, მახსოვს ბუნდოვნად... (თ.თ.)**“

5/მამრ.:

„ - იროდისა და გენადის მეუღლეებს იცნობდით? (მ.თ.)

- კი, გენადის მეუღლე მახსოვს. (თ.ს.)

- რა ერქვა გენადის მეუღლეს? (მ.თ.)

- არ ვიცი. ისე, სახეზე მახსოვს. (თ.ს.)“

ერთი თაობის წარმომადგენლებში საგვარეულო ისტორიების მიმართ განსხვავებული დამოკიდებულება ინტერვიუებში ცალსახად ჩანს. ქვემოთ მოვიყვანოთ ორ ფრაგმენტს სხვადასხვა პირის ინტერვიუდან. ის პირი, რომელიც ნაკლებად ფლობს ინფორმაციას, ჩაკითხვების (ელიციტაციის) შემთხვევაში სიტყვაძუნწი და ზედაპირულია. შესაბამისად, საგვარეულო ისტორიისადმი დისტანცირებულია. ის პირი, კი, რომელიც შეგნებულად ეკიდება საგვარეულო ისტორიას, დაწვრილებით, დეტალებში მოგვიტოხრობს საოჯახო ამბებს და არ მაღავეს მათდამი ემოციურ დამოკიდებულებას.

5/მამრ.:

„ - ხაშიმს ყავდა ორი ძმა. იცნობდით მათ? (მ.თ.)

- ვიცნობდი. ერთი იყო იროდი და მეორეს სახელი დამავიწყდა. (თ.ს.)

- გენადი. (მ.თ.)

- გენადი, თან გვერდით ცხოვრობდა. (თ.ს.)

- აჰაჰა... და მათი ოჯახის წევრებსაც, ალბათ, იცნობდით. (მ.თ.)

- კი. (თ.ს.)

- იროდისა და გენადის მეუღლეებს იცნობდით? (მ.თ.)
- კი, გენადის მეუღლე მახსოვს. (თ.ს.)
- რა ერქვა გენადის მეუღლეს? (მ.თ.)
- არ ვიცი. ისე, სახეზე მახსოვს. (თ.ს.)
- ვიზუალურათ გახსოვთ? (მ.თ.)
- კი. (თ.ს.)
- გასაგებია. (მ.თ.)
- იროდის ცოლს ერქვა ხალაი მგონი, ხალს უძახდენ, მე მგონი. ახლა სახელები არ მახსოვს, რა... სოფელში რო ხარ, იქ ბებო, ბაბუ და ასე იყო. (თ.ს.)
- გენადის რამდენი შვილი ჰყავდა? (მ.თ.)
- გენადის ყავდა, ვოგოები ყავდა ბევრი და ბოლოს ბიჭი, არჩილი, ყავდა გულიყო, თინა, შეიძლება გამომეპაროს რომელიმე. ოთხი ვოგო ყავდა, მე მგონი, თუ სამი. (თ.ს.)
- ქუქუნა (მ.თ.)
- ქუქუნა. ნუ, რო ვხედავ, ვიცი, რა...სახელები არ ვიცი. (თ.ს.)
- აჰ, და გენადის და მის მეუღლეს ყავდათ ექვსი შვილი. რაიმე ისტორია ხომ არ იცით გენადისა და მისი ოჯახის შესახებ? (მ.თ.)
- არა, სულ მიყვირიდა მაი კაცი, მაგასთან არ მივდიოდი მე. (თ.ს.)
- ჰაჰაჰაჰა, ჰაჰა...ბრაზიანი იყო? (მ.თ.)
- ხილს ვპარავდი და მიბრაზდებოდა. (თ.ს.)
- აა...და გენადიც ხინაძირში ცხოვრობდა? (მ.თ.)
- ბაბუაჩემის გვერდით ცხოვრობს... ცხოვრობდა (თ.ს.)

- ცხოვრობდა. აჰა, აი, ხაშიში, გენადი და იროდი, სამი ძმა იყვნენ. მე რამდენათაც ვიცი, ადრე დაობლდნენ ისინი. რა იცით ამის შესახებ?

- არაფერი (თ.ს.)“

საკუთარი გვარის ისტორიისადმი და ზოგადად, საკუთარი ეთნოგეოგრაფიული წარმოშობისადმი განსაკუთრებული დამოკიდებულება აქვს იმავე თაობის სხვა წარმომადგენელს:

5/მამრ.:

„ - აა... თქვენი შვილები რა ხნის არიან? (მ.თ.)

- აა... უფროსი ექვსი წლის არი, სკოლაში შედის ეხლა ორშაბათს, უმცროსი - სამი წლის. (თ.ს.)

- აა... ამ ოჯახურ ისტორიებს, ამ ბავშვობის განცდებს უყვებით?... გქონიათ სურვილი, რომ მოგეყოლათ შვილისთვის? (მ.თ.)

- მქონია, მომიყოლია კიდევაც, სოფელშიც ვატარებ კიდევაც. (თ.ს.)

- ანუ აღიხართ რეგულარულად სოფელში და მიგყავთ თქვენი შვილები, რომ ეზიარონ ვთქვათ, სოფლის ცხოვრებას? (მ.თ.)

- კი, რა თქმა უნდა. ძალიან მიყვარს ჩემი სოფელი და ყველაზე მშვიდათ და ბედნიერეთ გვრძნობ თავს. თავისუფალი დრო როცა მაქვს, სოფელში [მივდივარ]... ბევრი კარგი ადგილი მინახავს ამ დედამიწაზე, მაგრამ ჩემი სოფელი მაინც განსაკუთრებულია, იმიტომ, რომ იქედან დაიწყო, საერთოდ, ბედნიერების შეყვარება ჩემთვის. (თ.ს.)

- დღესდღეობით კიდევ არის სოფელში [შემორჩენილი ტრადიცია], რომ აი, ვთქვათ, გადენიან საქონელს? (მ.თ.)

- კი, კი, როგორ არა, ტრადიცია არი, მაგრამ ახლა როგორ არი, იცი? განვითარდა ინფრასტრუქტურა, გზები ბევრი წამოვიდა ქალაქისკენ, ისე... პირუტყვი იმ რაოდენობით აღარ ეავთ, ის რაოდენობა ოჯახების აღარ არი სოფლებში, მაგრამ უკვე არის ის ტენდენცია, რომ ბევრი ბრუნდება, იმიტომ, რომ გზა როცა არის და წვდომა ქალაქთან და ნებისმიერი პროდუქცია, რომელიც სოფელში არ მოიპოვება, შეუძლია, რომ ქალაქიდან მიიღოს უკვე ბევრი უკვე ფიქრობს, რომ ადვილზე დარჩეს, თან ტურიზმიც ხომ ვითარდება უკვე. მოგეხსენებათ, ჩვენს ხეობაში ძაან ბევრი დისშესანიშნავი ადგილია ისტორიული, აი, მაგალითად, ხიხანის ციხე. ბევრი ტურისტია დაინტერესებული ამით და ბევრს უკვე სასტუმროს ტიპის სახლები აქვს გახსნილი. მოდიან ტურისტები, ისვენებენ იქ, მერე თავაზობენ იქა ადგილობრივ, ტრადიციულ კერძებს, რაღაცა ნაკეთობებს და ეს უკვე... ხალხისთვის უკვე არი ინტერესი. (თ.ხ.)

- ეკონომიური თვალსაზრისით... (მ.თ.)

- ეკონომიური თვალსაზრისით უფრო მოძლიერდებიან, ადვილზე გამოიმუშავენს თანხას, სუფთა ჰაერზე ცხოვრობს, ბუნებაში, და უკვე, რა თქმა უნდა, არანაირი სირვილი აღარ უნდება, რომ დაბრუნდეს ქალაქში. ის კი არა და, უკვე ქალაქში ბევრს ახალწამოსულს უკან მიბრუნების სურვილი აქვს უკვე რო... (თ.ხ.)

- თქვენ თქვენს შვილებს წაიყვანთ [სოფელში], როგორც თქვენ დადიოლით თქვენს ბავშვობაში? (მ.თ.)

- წაიყვან და დამყავს კიდევაც და ძაან ხალისობენ და ძაან ბედნიერი არიან და თვითონაც აქვთ სურვილი გენებში ალბათ. თვითონაც უნდათ წასვლა. სულ გვეუბნებიან, წაგვიყვანეთო, უფროსი განსაკუთრებით. ხასიათებითაც მე მგავს, ვიზუალურადაც და ერთი სიტყვით, ხო, ძაან უნდათ, რომ ვიაროთ სოფელში და დავდივართ კიდევაც. (თ.ხ.)“

როგორც ამ ერთი თაობის ორი წარმომადგენლის ინტერვიუებიდან ჩანს, რაც უფრო მეტია საგვარეულო ისტორიისადმი პიროვნების იდენტიფიცირების ხარისხი, მით უფრო მეტია აღნიშნული საკითხით მისი დაინტერესება. შესაბამისად, მაღალია მისი ცოდნის ხარისხიც. კომუნიკაციური მეხსიერების შესახებ მსჯელობისას ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ ამ შემთხვევაში **სოციალური ჯგუფის თითოეული წევრი იმავდროულად თანამონაწილე და მატარებელია.** აქ გვინდა დავაზუსტოთ, რომ სოციუმის წევრის თანამონაწილეობა დროული და სივრცული განზომილების მიუხედავად (ანუ სოციუმის წევრი თანამონაწილეა საგვარეულო ისტორიებისა როგორც დროული, ისე სივრცული თვალსაზრისით) სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ იგი ამ ინფორმაციის მატარებელია. თუ ეს უკანასკნელი თავად არ არის **ინფორმაციის მატარებელი**, მაშინ, ბუნებრივია, იგი ვერც **ინფორმაციის გადამტანი** გახდება, ანუ ტრანსმისია სოციალური ჯგუფის ამ წარმომადგენლის შემთხვევაში

„იკეტება“, ეს უკანასკნელი „ტრანსმისიის ჩამკეტია“. ზემოთ მოყვანილი ორი პიროვნების ინტერვიუების მიხედვით პირველი რესპონდენტი სწორედ ამგვარ „ჩამკეტად“ უნდა მივიჩნიოთ.

ზემოთქმული ამგვარად უნდა შევაჯამოთ: ტრანსმისიის ხარისხი პირდაპირპროპორციულია პიროვნების ნებასთან, გააიგივოს თავი ამ ინფორმაციის მატარებელ სოციუმთან და იყოს მისი ერთ-ერთი ორგანული ნაწილი.

ამ პროცესში განსაკუთრებულ როლს თამაშობს **მნემოტექნიკა** ანუ მოგონება, რომელიც ინდივიდის თვითიდენტიფიკაციას ემსახურება და რომელსაც იგი მესხიერების შემნახველ ყუთში – „მემორიაში“ ინახავს, რათა საჭიროების შემთხვევაში გაააქტიუროს იგი და გადასცეს მომავალ თაობას. ეს პროცესი, როგორც ზემოთ უკვე აღვწერეთ, სამი ფაზისაგან შედგება: 1. ცოდნის შენახვა (**ცოდნის არქივირება**), 2. საჭიროების შემთხვევაში ცოდნის გამოყენების ინტენსივობა (**ცოდნის აქტუალიზება**) და 3. ცოდნის მომავალი თაობისათვის გადაცემა (**ცოდნის ტრანსმისია**).

ზემოთ გამოკითხული ორი რესპონდენტიდან მხოლოდ მეორე იყენებს მნემოტექნიკას: მასში შენახულია ცოდნა, რომელსაც იგი საჭიროების შემთხვევაში ააქტიურებს. მაგალითად, წინაპართა საფლავებზე საგვარეულოს ერთ-ერთი წარმომადგენლის მიერ საკუთარი ხელით გაკეთებული წარწერები.

4/მამრ.:

„ - და ის მინდა კიდევ ვთქვა, რომ იქ, სოფელში ჩვენთან გვარზე იყო საუბარი. გვეუბნებოდნენ ჩვენ გვართან დაკავშირებით... განსასვენებელი პანთეონი გვაქვს იქ, იმიტომ, რომ ჯერჯერობით ცხრა თაობა ვიცით წინაპრების საფლავები სად არი, ეს ბიძახეში, რა თქმა უნდა, ამის შესახებ ყველაფერს გეტყვდათ. თავისი ხელით პაეშვიბაში აქვს უჟანგავ ლითონზე ამოტვიფრული დაბადების და გარდაცვალების თარიღები და სახელები რა... ეს არის სოფელში, შესასვლელში, მარცხენა მხარეს არის ...საძვალე (თ.ხ.)“

გვარის ერთ-ერთი წარმომადგენლის მიერ საგვარეულო სასაფლაოზე 9 თაობის წინაპართა საფლავებზე საკუთარი ხელით ამოტვიფრული წარწერების ისტორია ამ გვარის ბევრი წარმომადგენლის ინტერვიუში ფიგურირებს და ყველა შემთხვევაში საგვარეულო ინფორმაციის მატარებელ პირებთან გვაქვს საქმე. მეორე მაგალითი მნემოტექნიკის გამოყენებისა უკავშირდება საოჯახო ნივთებს.

4/მამრ.:

„ - მერი კერავდა და უკერავდა სოფლის... ასე ვთქვათ, მაცხოვრებლებსაც. საკერავი მანქანა ჰქონდათ ოჯახში? (მ.თ.)
- კი, მეც მახსოვს ის საკერავი, არა ერთი, სხვათა შორის, ორი, ორი ქონდათ. (ე.ხ.)
- საკერავი მანქანა, ახლა ხიხაძირში იმ პერიოდში, ალბათ, ძალიან იშვიათობა იყო. (მ.თ.)

- *ორთავე იყო ზინგერის, მე კარგად მახსოვს. (ე.ხ.)*
- *ზინგერის მანქანა ვკონდათ? (მ.თ.)*
- *ჭურჭელიც ქონდათ რაღაც ძალიან ბევრი და ახლა შეიდი ძმა გაიზარდა ოჯახში, თავისთავად უნდა ქონოდათ ბევრი ჭურჭელი და ესეთი ლამაზი რაღაცეები მე დღემდე მაქვს შემონახული რამდენიმე თასი. (ე.ხ.)*
- *ოჯახიდან გაქვთ, აი, იმ ოჯახიდან რაიმე ნივთები? (მ.თ.)*
- *კი, კი...ერთი-ორი ცალი. იმას ვუფროთხილდები ძალიან. ჩემმა პატარა ბიჭმაც იცის, რომ გასაფროთხილებელია ძალიან და ეს არაა თვითონ რომ კერძი მიირთვას იმისთვის. (ე.ხ.)“*

როგორც ამ ინტერვიუდან ჩანს, საოჯახო ნივთები, მატერიალური ღირებულების გარდა, მეხსიერების ფიგურებია, რომელთა შენახვა და გაფროთხილება ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც ინფორმაციის ტრანსმისია მომავალ თაობებში.

5. დისკურსის სენტიმენტანალიზი არქივის მასალებზე დაყრდნობით

ბათუმის ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის რესურსების მნიშვნელობა ინტერდისციპლინული კვლევების განხორციელების თვალსაზრისით ეჭვს არ იწვევს. ჩვენ მიერ მოპოვებულ რესურსები არა მხოლოდ ლინგვისტური კვლევების, კერძოდ, აჭარული დიალექტის სისტემური კვლევის თვალსაზრისით არის საინტერესო, არამედ სოციოლინგვისტური თვალსაზრისითაც, რამდენადაც ამ რეგიონში სხვადასხვა ენობრივი ჯგუფის წარმომადგენლები ერთ სივრცეში ცხოვრობენ და ცხადია, მათი მეტყველება

მარკირებულია კოდების შერევით ან კოდების ცვლით. საინტერესოა აგრეთვე ის ფაქტიც, რომ დასტურდება სხვადასხვა სოციალურ გარემოში კოდების მიზანმიმართული გამოყენების ტენდენცია - აკადემიური განათლების უმაღლესი საფეხურის წარმომადგენლები სალიტერატურო ენით მეტყველებენ ჩვენთან საუბარში, მაშინ როდესაც ოჯახურ სიტუაციაში ან აჭარულ დიალექტზე მოლაპარაკე ნათესავებთან დიალოგში დიალექტურ მეტყველებაზე გადადიან. აქვე ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ბარისა და მთის მაცხოვრებელთა მეტყველება ერთმანეთისაგან მკვეთრად განსხვავდება არა მარტო ლექსიკითა და გრამატიკული მოვლენების თვალსაზრისით (დიალექტისათვის დამახასიათებელი ასიმილაცია, დისიმილაცია ფონემატურ დონეზე, განსხვავება სინტაქსური კონსტრუქციების გამოყენებაში, კერძოდ, ზანიზმების ფაქტორი), არამედ თვალსაჩინოა გამოთქმის აკუსტიკური თავისებურებები და წინადადების მელოდიური ხაზიც.

არქივის რესურსები ასევე საინტერესოა სენტიმენტ-ანალიზის თვალსაზრისითაც. რესპონდენტების დამოკიდებულება მათ მიერ მოთხრობილი ისტორიისადმი განსხვავებული შეიძლება იყოს, კერძოდ:

1. **დიპლომატიური** - რესპონდენტი საკუთარი პოზიციის დაფიქსირების გარეშე, დისტანცირებულიად მოგვითხრობს ისტორიას/ამბავს. ასეთ შემთხვევაში ისტორია შიშველი ფაქტებისა და მოვლენების ნაკრებს წარმოადგენს.

2. **ემოციური** - რესპონდენტი ისტორიის/ამბის თხრობის დროს საკუთარ (დადებით ან უარყოფით) შეფასებებს აძლევს ცალკეულ პიროვნებას ან მის ქმედებას, მოვლენებს, ფაქტებს და ა.შ. ასეთ შემთხვევაში შიშველი ფაქტებისა და მოვლენების გარდა თავად მთქმელის ემოციური დამოკიდებულებაც იკითხება და შესაბამისად, ასეთი მასალაც კვლევის თვალსაზრისით ორმაგ რესურსს შეიცავს: თავად ფაქტს ან მოვლენას, როგორც ისტორიული მესხიერების ფიგურას და მესხიერების ფიგურისადმი მოცემული პირის ან მთელი თაობის დამოკიდებულებას.

ქვემოთ მოვიყვანთ რამდენიმე მაგალითს მთქმელის დიპლომატიური და ემოციური დამოკიდებულების საჩვენებლად.

სენტიმენტის გამოსახატავად საგანგებო ლექსიკური ან ფუნქციური ელემენტებია გამოყენებული, როგორცაა *სამწუხარო*, *სამწუხაროდ*, ...

„ - *სამწუხარო* ისტორია იყო, მამა ადრე გარდაიცვალა და დედა, ფააქტიურათ, გაუთხოვეს.“

„ - დიდი ბაბუა, ბაბუაჩემის მამა, *სამწუხაროდ*, ძალიან ახლო... ძალიან ახალგაზდა გარდაიცვალა და დიდი შემორჩენილი... მასზე დიდად არაფერი არ ვიცით. (ზ.ხ.)“

„ - კი, აი მეტი არაფერი არ ვიცი, **სამწუხაროდ**, დანარჩენი ისეთი არაფერი არ ვიცი.“ (თ.თ.)

„ - ჩემს მეხსიერებაში არაჩვეულებრივი ქალბატონი ნამდვილად არის, შადიე... გვარი არ მახოვს, **სამწუხაროდ**. (თ.თ.)“

„ - აა, **სამწუხაროდ**, არ ვარ ჩახედული მაგ გენე... გენეალოგიაში ანუ სიღრმეში ჩახედული არ ვარ, რომ მაგ კითხვაზე გიპასუხოთ. (რ.ხ.)“

„ - **სამწუხაროდ**, დედის სახელი არ მახსოვს, მართლა.“ (თ.თ.)

როგორც მოყვანილი მაგალითებიდან ჩანს, ემოციური შეფასება და მისი ვერბალური გამოხატვა ამ მაგალითებში ძირითადად საკუთარი თავის მიმართ არის გამოთქმული, **ავტოკრიტიკულია** - რესპოდენტები ვერ პასუხობენ დასმულ კითხვებს, აცნობიერებენ მოცემული ფაქტის არცოდნას და შესაბამისად აფორმებენ კიდევ მას ვერბალურად. ასეთ შემთხვევაში სენტიმენტის ვექტორი თავად რესპოდენტს მიემართება, მაგრამ იგი შეიძლება გარეთაც იყოს მიმართული. ასეთ შემთხვევაში პიროვნების ემოციური დამოკიდებულება გამოიხატება ფაქტის ან მოვლენის მიმართ. სენტიმენტის ვექტორი, მისი სემანტიკური ფუნქციიდან გამომდინარე, შეიძლება იყოს დადებითი ან უარყოფითი.

შდრ.:

4/მამრ.:

„- ბაბუაჩემი ადრე დაობლდა. სამნი იყვნენ, სამი ძმები და დარჩათ ერთი ღრმად მოხუცებული ბებია. (ე.ხ.)

– დედა? (მ.თ.)

– დედა... უყურეთ, აი, ასეთი ცული სიტუაცია მოხდა, მანდ. ზემოაჭარაში იყო ასეთი პრეცედენტები. გაათხოვეს ეს დედა. ახალგაზრდა ქალი არ დატოვეს გაუთხოვარი. (ე.ხ.)“

3/მამრ.:

„ - ახლა დღესდღეობით მხოლოდ მამია, გივი, მიხეილი არიან [ცოცხლები], სამწუხაროდ. (თ.თ.)“

5/მდედ.:

„ - ბაბუაჩემი ზოგადად ზეადამიანი იყო, სხვანაირ ოჯახში გაზრდილი ვერ იქნებოდა ის. (თ.თ.)“

4/მამრ.:

„ - ბაბუაჩემი იყო სასწაული პიროვნება. (თ.ხ.)“

5/მდედ.:

„ - ჩემს მეხსიერებაში არაჩვეულებრივი ქალბატონი ნამდვილად არის, შადიე... გვარი არ მახსოვს, სამწუხაროდ. (თ.თ.)“

4/მამრ.:

„ - შვილი არ ყავდათ და ამ დიდგულოვანმა ქალმა უთხრა, რომ... მე ისე მიყვარხარ, რომ უშვილოთ არ დარჩებიო... (ზ.ხ.)“

იგივე ისტორია სემტიმენტანალიზის თვალსაზრისით დიპლომატიურად არის გადმოცემული იმავე თაობის სხვა წარმომადგენელთა მონათხრობში.

შდრ.:

4/მამრ.:

„ - გენადის ყავდა, მაქ კიდე საინტერესო ისტორია იყო გენადისთან დაკავშირებით. ეგ რომ დაქორწინდა, პირველ ცოლთან არ იყო.. არ გაუჩნდა შვილი... დიდხანს იცხოვრეს [ერთად]. გენადი თანამდებობის პირი იყო, რაღაცა ...ანუ გენადი სანამ თანამდებობის პირი იყო, ეს ქალი ყავდა, რომელთანაც შვილი არ გაუჩნდა, **მერე ამ ქალმა აიღო და ეს გენადი დააქორწილა (ე.ხ.)**“

4/მდედრ.:

„ - გენადი ბაბუას იგი ყავდა... მეუღლის სახელი, დედა დამავიწყდა! მაგრამ პირველ მეუღლეს ადო ერქვა და მეორეს ბიცოლას ეძახდნენ და მეც ბიცოლათ ჩამრჩა მესხიერებაში. ეზოში ცხოვრობდნენ, ერთ ეზოში. (ღ.ხ.)

- კარგი. და განქორწინდა პირველ მეუღლესთან და მეორე მოიყვანა? (მ.თ)

- ეგ არ მახსოვს, როგორ იყო... მე ვიცი, რო თანხმობით იყო მოყვანილი, იმიტომ, რომ შვილი არ ყავდა და უნდოდა, რომ მის მეუღლეს შვილი ყოფილიყო და... (ღ.ხ.)“

4/მღელღრ.:

„ - ბაბუაჩემი დააქორწინა თვითონ მისმა ცოლმა, იმიტომ, რომ შეილები უნდოდა რომ ყოლოდა და თვითონ გაზარდა ეს შეილები ფაქტიურად. მას არ უნდოდა მეორე ცოლის მოყვანა, მისმა ცოლმა.. იშვიათი შემთხვევაა, გეუბნებით, მაგრამ იყო ნამდვილად ასე. (ი.ხ.)“

სენტემენტ-ვექტორი შეიძლება ნეიტრალური იყოს და არ შეიცავდეს ცალსახად უარყოფით ან დადებით შეფასებას. ნეიტრალური სენტემენტ-ვექტორი ჩვენს მასალებში ძირითადად გადმოიცემა სიტყვათშეთანხმებით *სხვათა შორის*:

3/მამრ.:

„ - დედა? დედა გათხოვდა ძალიან პატარა, *სხვათა შორის*. (გ.ხ.)“

5/მამრ.:

„ - ისე მიხარია და მიყვარს იქაურობა, რომ მე...მე რომ იქ მივდივარ, რა ვიცი, ალბათ, ათი წლის სიცოცხლე მემატება. ეს, *სხვათა შორის*, მამაჩემის დამსახურება არ არის, დედაჩემის დამსახურებაა (გ.ხ.)“

4/მამრ.:

„ - იროდის ერთადერთი ვაჟი ყავდა, *სხვათა შორის*, ალექსი. (რ.ხ.)“

4/მამრ.:

„ - **სხვათა შორის**, ქრისტიანული კი არა, წარმართულიც არი შემონახული ჩვენში. (რ.ხ.)“

4/მამრ.:

„ - მასობრივი გავრცელება ისლამის დაიწყო მეცხრამეტე საუკუნიდან, და მერე რუსების შემოსვლის მერეც რაღაც იყო, ეს იყო... რა ქვია, ეს რუსული პოლიტიკის ნაწილი იყო ისლამის გაძლიერება აქ, **სხვათა შორის**. მეჩეთების უმრავლესობა რუსულ, რუსულ პერიოდშია აშენებული (რ.ხ.)“

ნეიტრალური სენტიმენტ-ვექტორის კვალიფიცირება, მისი სემანტიკური ფუნქციიდან (ნეიტრალურია, არანაირ ემოციას არ გადმოგვცემს) გამომდინარე, შეიძლება საკამათო იყოს, მაგრამ ასეთ შემთხვევაში შეგვიძლია მეთოდურად დავასაბუთოთ მისი ნეიტრალურობა, კერძოდ, **ჩანაცვლების მეთოდის** გამოყენებით.

შდრ.:

ა) **საბედნიეროდ**, ქრისტიანული კი არა, წარმართულიც არი შემონახული ჩვენში.

ბ) **სამწუხაროდ**, ქრისტიანული კი არა, წარმართულიც არი შემონახული ჩვენში.

ა) და ბ) მაგალითები აშკარად მარკირებულია სენტიმენტის თვალსაზრისით განსხვავებით წინა მაგალითისაგან, რომელიც მთქმელის ნეიტრალურ დამოკიდებულებას გადმოსცემს. სიტყვათშეთანხმება **სხვათა შორის** ინფორმაციის განვრცობა-დაზუსტებას ემსახურება.

ლინგვოკულტუროლოგიური არქივის მასალების სენტიმენტ-ანალიზის თვალსაზრისით დამუშავების შემდეგ, რაც ტექსტში **სენტიმენტ-ინდიკატორების** მონიშვნას გულისხმობს, შეიძლება ჩვენი კვლევები სტატისტიკური ანალიზითაც გავამყაროთ. ეს არქივის მასალების მომავალი დამუშავების პერსპექტივაა, თუმცა, პირველადი დაკვირვების შედეგად წინასწარი დასკვნის სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ერთი დიდი ოჯახის ხუთი თაობის წარმომადგენლები ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან მათ მიერ გადმოცემული ამბებისადმი ემოციური დამოკიდებულების ხარისხით: რაც უფრო მაღალია რესპონდენტის კომპეტენცია, კერძოდ, **მეხსიერების ფიგურების** (ძმების დაობლების ისტორია, ქერივის ძალით გათხოვების ისტორია, შეიდი უმაღლესდამთავრებული ძმის ისტორია, წინაპრების ქვედმოქმედების ისტორია) **მნემოტექნიკის** მეშვეობით შენახვა (მეხსიერების ფიგურების - ფაქტების, მოვლენების დეტალიზაცია), მით უფრო ინტენსიურია ემოციურობის (დადებითი ან უარყოფითი) ხარისხი და პირიქით, რაც უფრო დაბალია რესპონდენტების კომპეტენტურობის ხარისხი **მეხსიერების ფიგურების** მიმართ, მით უფრო მაღალია ისტორიებისა და პიროვნებების მითოლოგიზება. მაგალითად, 4 თაობის მდედრობითი სქესის წარმომადგენელი, რომელიც აღიარებს, რომ არ ახსოვს ესა თუ ის ფაქტი, მოვლენა ან ისტორია, აღმატებულ ხარისხში აჰყავს შორეული წინაპარი:

5/მდედ.:

„ - ბაბუაჩემი ზოგადად **ზეადამიანი** იყო, სხვანაირ ოჯახში ვაზრდილი ვერ იქნებოდა ის. (თ.თ.)“

5/მამრ.:

„ - აა, ბაბუა იყო მოწინავე პიროვნება. იყო შესანიშნავი პიროვნება და ყველაფერს აკეთებდა იმისათვის, რომ ვყოფილიყავი ბედნიერი. (თ.ხ.)“

8. წინასწარი დასკვნები და ტრანსმისიის კვლევის პერსპექტივები

მოცემული გვარის 5 თაობის ზეპირი ისტორიების კვლევამ გვიჩვენა, რომ:

- ინდივიდუალური ისტორიები 80-100 წელი ცოცხლობს და შემდეგ ქრება ან განიცდის ტრანსფორმაციას;
- ტრანსფორმაციას იწვევს ისტორიის არცოდნა (ინფორმაციული ვაკუუმი), რომელსაც ინდივიდი საკუთარი ფანტაზიით „ავსებს“;
- ისტორიების „არგადაცემა“ ხშირად შეგნებულად ხდება (ტაბუირებული თემა);
- ინფორმაციის მატარებელი და გადამცემი ძირითადად არიან მამაკაცები; შესაბამისად, საგვარეულო ისტორიები თაობიდან თაობას მამაკაცების ხაზით გადაეცემა;
- საგვარეულო ისტორიები იშვიათად გადაეცემა ქალების ხაზით, მე-4 თაობის ქალებიდან ის ფაქტობრივად იკარგება და ადგილი აქვს მითოლოგიზებას;

- მრავალშვილიანობის შემთხვევაში ინფორმაცია ძირი ოჯახის შთამომავლებში უფროა შემონახული, ვიდრე სხვა დედამამიშვილების შთამომავლებში.
- მეოთხე თაობის მამრობითი სქესის წარმომადგენლებში ტრანსმისიის ხარისხი პოლარიზებულია: ერთი და იმავე თაობის წარმომადგენლები ან არიან საგვარეულო ინფორმაციის მატარებელი, ან „ჩამკეცი“ როლს ასრულებენ. საგვარეულო ისტორიების „გამკრთალება/გაქრობა“ განპირობებულია თავად ინდივიდის დამოკიდებულებაზე საგვარეულო ისტორიების მიმართ და ამდენად, ინდივიდუალურია. ერთსა და იმავე პირობებში აღზრდილი ინდივიდები განსხვავებულ ცოდნას გვიჩვენებენ: გვართან იდენტიფიცირების სურვილის შემთხვევაში საგვარეულო ისტორიის ცოდნა დეტალიზებული, მისი ხარისხი მაღალია, მაშინ, როდესაც ამგვარი სურვილის არქონის შემთხვევაში ფაქტები და მოვლენები „გაფერმკრთალებული“ ან სრულიად „გამქრალია“, რაც ცოდნის ტრანსმისიას მის შთამომავლებში გამორიცხავს.

გარდა ამისა, გამოიკვეთა ერთგვარი ურთიერთგანპირობებულობა აქ ჩამოთვლილ მახასიათებლებს შორის:

1. ტრანსმისიის ხარისხი პირდაპირპროპორციულია საგვარეულო ისტორიების დეტალურ და

კონკრეტულ ცოდნასთან. რაც უფრო დეტალურია ცოდნა, მით უფრო მაღალია ტრანსმისიის ხარისხი; და პირიქით, რაც უფრო მწირია გვარის წარმომადგენელთა ცოდნა, მით უფრო ზოგადი და მითოლოგიზებული ხდება საგვარეულო ისტორიები და შესაბამისად, მით უფრო დაბალია ტრანსმისიის ხარისხი.

2. მამაკაცების აქტიური მონაწილეობა საგვარეულო ინფორმაციის ტრანსმისიის პროცესში და ქალების ინდიფერენტული დამოკიდებულება განპირობებული უნდა იყოს ოჯახში მათი სოციალური როლით: მამაკაცს, როგორც ჩანს, ევალუბოდა არა მხოლოდ გვარის ბიოლოგიური გაგრძელება, არამედ გვარის სახელოვანი ისტორიის მესხიერებაში შენახვა და მისი გადაცემაც. ანუ, ტრანსმისიის აქტიორები ძირითადად მამრობითი სქესის წარმომადგენლები არიან.
3. რაც უფრო მაღალია რესპონდენტის კომპეტენცია, კერძოდ, **მესხიერების ფიგურების მნემოტექნიკის** მეშვეობით შენახვა, მით უფრო ინტენსიურია ემოციურობის (დადებითი ან უარყოფითი) ხარისხი. და პირიქით, რაც უფრო დაბალია რესპონდენტების კომპეტენტურობის ხარისხი **მესხიერების ფიგურების** მიმართ, მით უფრო მაღალია ისტორიებისა და პიროვნებების მითოლოგიზება.

ჩატარებულმა კვლევამ თვალნათლივ გვიჩვენა, რომ ზეპირი ისტორიები ისტორიული სურათის აღსადგენად, მაშინ როდესაც ოფიციალური საარქივო მასალები პოლიტიკური რეჟიმის გამო რეალური სურათის აღდგენის საშუალებას არ იძლევა, ძალიან ფრთხილად უნდა გამოვიყენოთ. კონკრეტული თემის შესახებ მასალების შეკრების დროს, როგორცაა მაგალითად, რელიგიური ორიენტაცია, ტრადიციები, გვარის წარმოშობა ან ბიოგრაფიული დეტალები, არ შეიძლება ერთი ინდივიდის ფარგლებში დადგინდეს. ეს მისი ინდივიდუალური მქსიერების ამსახველია და არა საერთო საგვარეულო ინფორმაცია. საჭიროა მაქსიმალურად დიდი მოცულობის მასალის შეგროვება და მათი კრიტიკული ანალიზი რეალური სურათის „გასაფილტრად“.

ჩვენი კვლევისათვის არჩეული ოჯახის ისტორიაც არ უნდა განვაზოგადოთ მთლიან რეგიონზე. ჩვენს შემთხვევაში თვალნათლივ გამოიკვეთა რელიგიური ტოლერანტობისა და დაფარული ქრისტიანობის საკითხი, თუმცა ამ სურათის განვრცობა მთელს რეგიონზე, მეთოდოლოგიური თვალსაზრისით, არ იქნებოდა სწორი და ჩვენი კვლევები, რომლებიც უკვე წლებია იკვლევენ მთიანი აჭარის სურათს რელიგიური თვალსაზრისით, მიიჩნევენ, რომ ის შედეგები, რომლებიც ჩვენ კვლევის შედეგად მივიღეთ, არატიპიურია ზემო აჭარისათვის და უფრო ინდივიდუალური შემთხვევის ფაქტად უნდა განვიხილოთ.

შესაბამისად, დიგიტალურ არქივში აღნიშნული მასალების ცალკეულ ისტორიებად ჩადება მიზანშეწონილად არ მიგვაჩნია, ცალკეული რესპონდენტის პოზიცია რომ არ გახდეს

არასწორი დასკვნების გამოტანის მიზეზი. ამიტომ, მთლიანი მასალა, ამ დიდი გვარის წარმომადგენელთა ინტერვიუები ერთმანეთთან კავშირში მყოფი, კრებითი ისტორიის სახით განთავსდა არქივში და თითოეული ინტერვიუს ცალკე რესურსად გამოყენება არ არის რეკომენდირებული.

7. ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივის მნიშვნელობა ინტერდისციპლინური კვლევებისათვის

პროექტის ფარგლებში მოპოვებული რესურსები, უპირველეს ყოვლისა, აჭარული დიალექტის და ზოგადად, აჭარაში გავრცელებული მეტყველების ამსახველია და შესანიშნავ მასალას წარმოადგენს ლინგვისტური კვლევებისათვის, როგორც სტრუქტურის, ისე ლექსიკური ფონდის კვლევის თვალსაზრისით. დიალექტური ლექსიკის გამოყენების შემთხვევაში რესპონდენტები საინტერესო ისტორიებს ყვებიან, ახასიათებენ სიტყვებს როგორც მისი შინაარსის, ისე გავრცელებულობის თვალსაზრისით, რაც კარგად წარმოაჩენს რესპოდენტის შეგნებულ დამოკიდებულებას ლექსიკისადმი.

3/მამრ.:

„ - ესენი შიღები არიან, ორი ქალბატონი. შიღი თუ იცით, რაა? (მ.ხ.)

- აი, ეგ სიტყვა არ გამოვიც. ძველია? (მ.თ.)

- ძალიან კარგი, თუ არ ვაგვიათ. ერთი ჩვენი გელინი...
(მ.ხ.)

- გელინი ვიცი, რძალია, მაგრამ შილი - არა (მ.თ.)

- ერთი ჩვენი ექიმი, ერთი ჩვენი ექიმი, მუშაობს შუახევში და მიყვება მე რომ, ორი ქალი მოვიდაო გასასინჯათ. ერთს მეორე მოყვალ. მერე ვკითხეო, რომ შენი რა არისო ეს ქალიო, და შილიაო. შეკითხვა ვერ გავბედე, რას ნიშნავდა შილიო. ე.ი. უკვირთ იქ. იქ რომ ჩავიდა, გაუკვირდა. რომ ჩავვიდო, რაჭაში დეიდაჩემთანო, მომეფერაო იქით, აქით, საჭმელი დამიდგაო და შვილო, ერთი შილთან გადავირბენო და მოვალო. დეიდა, შილი რა არი, რას ქვიაო და მაზლის ცოლს ქვიაო. მაშინ მივხტი, რომ ქართული არ მცოდნიაო. (მ.ხ.)“

პროექტის ფარგლებში მოპოვებული რესურსების კონტენტ-ანალიზი ასევე კვლევის საინტერესო პერსპექტივებს ხსნის მომიჯნავე დარგებისათვის თემატური თვალსაზრისით. ქვემოთ შევეცდებით რამდენიმე ასეთი საკვლევი თემის ან საკითხის გამოყოფას.

ა) რელიგიური და კულტურული სიმბოლო აჭარაში

აჭარა მეტად საინტერესო კუთხეს წარმოადგენს როგორც რელიგიური, ისე კულტურული თვალსაზრისით, ვინაიდან ოსმალების 300-წლიანმა ბატონობამ გარკვეული დადი დაასვა საქართველოს ამ ისტორიული კუთხის სოციო-კულტურულ განვითარებას. აჭარის მაჰმადიანი მოსახლეობის ფენომენის საკითხი არაერთხელ გამხდარა სამეცნიერო და საზოგადოებრივი კამათის საგანი. პროექტის ფარგლებში

ჩაწერილი მასალები საინტერესო დამოკიდებულებას გვიჩვენებს, დანახულს თავად აჭარელთა პერსპექტივიდან.

4/მამრ.:

„ – ხიხაძორში ხალვაშების რამდენიმე ოჯახი ცხოვრობს დღეს. დანარჩენი, სახლები კი არის, დგას, მაგრამ წამოსულები ვართ... ზოგი ადრე, ახალგაზრდობაში წამოვიდა, ზოგი აქ დასახლდა, ზოგი – ქობულეთში... (რ.ხ.).

– ეთქვათ, აი, სანათესაოში, არ აქვს მნიშვნელობა გაფანტული არიან თუ არა... ხშირად ხვდებით და გაქვთ მჭიდრო ურთიერთობა? შენ, როგორც ქრისტიანს და შენს ნათესავეებს, რომლებიც შენი თაობის არიან და მაჰმადიანებად თვლიან თავს, რამე კონფლიქტს გიქმნის ეს? (მ.თ.)

– ხშირად ვხვდებით ერთმანეთს. სოციალური ქსელებით ვკონტაქტობთ. ახალგაზრდების აბსოლუტური უმრავლესობა უკვე ქრისტიანია. უფროსებიც, ბიძები და ბიცოლებიც მოინათლნენ. ნათესავის თუ ახლობელის მუსლიმობა არც კონფლიქტს წარმოქმნის და არც დისკომფორტს. იმიტომ, რომ, მაგალითად, ჩემთვის მაჰმადიანები დედაჩემის სარწმუნოების ხალხია. კომუნისტური პერიოდის აჭარაში მაჰმადიანობა იკრძალებოდა. ძალიან ცოტა იცავდა რიტუალებს და მათ შორის იყო დედაჩემიც. პოსტკომუნისტურ პერიოდში რაღაც მოდერნიზებული ისლამი გავრცელდა თურქეთიდან. აჭარული მაჰმადიანობა, ცოტა განსხვავებული ფენომენი იყო. ახალგაზრდები ახლაც მიჰყავთ და უსასყიდლოდ მაჰმადიანურ განათლებას აძლევენ. სხვათა შორის, ასეთი რაღაცა თურქეთის საქართველოშიც მინახავს, კლარჯეთში. ასეთ

სასწავლებელში წავიდა სოფელი ბიჭი, რომელმაც განათლება მიიღო სადღაც დიდ ქალაქში და გაუცხოებული დაბრუნდა საკუთარ სოფელში, სვირევანში. მისი თანასოფლელებისგან გამოვიდა, რომ ამ კაცს ტვინი უკუღმა ჩაუდესო. ე.ი. შინაგანად არავინ არ სცემდა პატივს, თავისიანად აღარ თვლიდნენ იმ მოლას. იგივე ხდება აქაც. ტრადიციული ქართული მაჰმადიანობა განსხვავებულია (რ.ხ.)

– შეიძლება ითქვას, აჭარაში შეფუთული მაჰმადიანობა იყო გავრცელებული, რომელიც ოსმალთა ბატონობის დროს თვითგადარჩენის მიზნით მიიღეს, გარეგნულად გამოიყურებოდა როგორც მაჰმადიანობა, მაგრამ შინაგანად ძალიან ბევრი შეინახეს ქართული ტრადიციები. (მ.თ.)

– სწორედ ასეა. აჭარაში ძველი ქართული ტრადიციებია კონსერვირებული, ქრისტიანულიც და წარმართულიც. ჩემი სოფელი – ხიხაძირი ისტორიული ძეგლებით მდიდარი ადგილია. აჭარის მმართველები აბუსერძეებზე იქ ცხოვრობდნენ, ხიმშიაშვილების რეზიდენციებზე იქ იყო ცენტრი იყო, რეალურად. შემონახულია ბევრი ქრისტიანული ტაძრის ნაშთი. ოსმალთა ბატონობის დროს აჭარაში გადარჩენილი ერთადერთი საეკლესიო ნაგებობა, სხალთის ტაძარზე ჩემს ხეობაშია. მაღალთის მთაზე კი წარმართული სალოცავიცაა შემორჩენილი, სადაც გასული საუკუნის ორმოციან წლებშიც კი აჭქონდათათ შესაწირავეები. აი, უუშურზე რო გიყვებოდით, უუშური აბსოლიტურათ, როგორც კახეთში ვაგივია, ზუსტად ისევე იცოდნენ ჩვენთან. სხვათა შორის, ერთი ნენე იყო – გულფერ აბულაძე, აი, სულო რომ ვითხარი, სულო – ბაბუას ბიძა, მასზე ცოტათი უფროსი, იმ

სულოს მეუღლე, ბებიად მეკუთვნიდა. ხოდა, იმ ქალმა ბევრი შელოცვები იცოდა. ბავშვობაში ხშირად ვთხოვდი ხოლმე შელოცვას და ისიც დაიწყებდა ჩუმიად რაღაცებს... მერე ასე გადამიბურავდა... მოკლეთ, ვერთობოდი. გავიდა წლები, ორი ათას ორ წელს უნივერსიტეტის ქართველოლოგებს ექსპედიცია გვქონდა ჩემს სოფელში. გულფერ ნენე ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო. მე რატომღაც მეგონა, რომ მისი შელოცვები არ იყო ქართული. სიბერეში იშვიათად ღაპარაკობდა, ძალიან დაპატარავდა, ას წელს იყო მიტანებული. მახსოვს, თინა შიოშვილმა წაუკითხა ერთი-ორი შელოცვა და ისიც აღაპარაკდა, დაიწყო ხმამაღლა შელოცვა. და როგორ იწყებოდა ეს შელოცვა იცი? „სახელითა მამისათა და ძისათა და სულისა წმინდისათაო“. ეს იყო შოკი ჩემთვის. თურმე ქრისტიანული შელოცვებით ვიზრდებოდი (რ.ხ.)“.

ამ მონათხრობში საინტერესოა ის ფაქტი, რომ თავად აჭარლები განასხვავებენ ოსმალეთის ბატონობის პერიოდში აჭარის გამუსლიმანების ფაქტს გამუსლიმანების თანამედროვე ტენდენციისაგან. „ისტორიულ“ გამუსლიმანებას ისინი ისტორიული საჭიროებით განპირობებულად მიიჩნევენ და მას მოხვენებით - „შეფუთულ“ მაჰმადიანობას უწოდებენ, მაშინ როდესაც დღეს აჭარაში გამაჰმადიანების მიმდინარე პროცესს პრინციპულად განასხვავებენ ისტორიულად განპირობებული აჭარული მაჰმადიანობისაგან. საინტერესოა აგრეთვე წარმართობის ელემენტების თანაარსებობა ამ რეგიონში. ზოგადად, კულტურათა და რელიგიათა სიმბიოზის კვლევის თვალსაზრისით, ეს რეგიონი უაღრესად საინტერესოა.

ბ) ქალის უფლებების ეთნოლოგიური და გენდერული კვლევა

ქალთა უფლებების საკითხის კვლევა, განსაკუთრებით მაღალმთიან რეგიონებში, ერთ-ერთ აქტუალურ თემად მიგვაჩნია კულტუროლოგიური თვალსაზრისით. პროექტის ფარგლებში შეგროვილი მასალები საინტერესო რესურსს წარმოადგენენ ინტერდისციპლინური კვლევების განსახორციელებლად.

3/მამრ.:

„ - რა იცით, ასეთი მომენტი: აი, სინდის-ნამუსის საკითხი ძალიან ისეთი... მაღა... მაღალ დონეზე იყო და ახალგაზრდა ქალი რო რჩებოდა ოჯახში, ნუ, ალბათ, შიშობდნენ, რომ ან რაიმეს არ წამოგებოდა (გ.ხ.)

- რაც არ უნდა [პატიოსანი ყოფილიყო]... (მ.თ.)

- ხო, ხო, რომ არ გაეჭორათ და ამიტომ ჩააბარეს პატრონს, ბატონო. (გ.ხ.)“

ინტერვიუების ჩაწერის დროს ჩვენი ყურადღება მიიქცია კიდევ ერთმა ფაქტმა: კითხვაზე „თქვენი მშობლები ვინ არიან?“ რესპოდენტები სხვადასხვა თანმიმდევრობით ასახელებენ დედას და მამას: რესპოდენტთა ერთი ნაწილი ჯერ დედას ასახელებს და შემდეგ მამას, რესპოდენტთა მეორე ნაწილი კი პირუკუ. პირველადი დაკვირვებით, მამრობითი სქესის რესპოდენტები ჯერ მამას ასახელებენ და შემდეგ დედას, მაშინ როდესაც მდედრობითი სქესის წარმომადგენლები ჯერ დედას ასახელებენ და შემდეგ მამას. საინტერესოა, რომ ზოგადად, ქართული ენისათვის მყარი თანმიმდევრობა

არსებობს კომპოზიტებში გენდერული თვალსაზრისით: კომპოზიტის მდებარეობითი სქესის აღმნიშვნელი ლექსიკა პირველ პოზიციაში დგას, მამრობითი კი - მეორეში; მაგალითად: დედ-მამა, და-ძმა, ბებია-ბაბუა. თუმცა საპირისპირო კომბინაციის შემთხვევებიც გვაქვს: ბიძაშიღ-მამიდაშივილები, ბიძა-ბიცოლა. გენდერის თვალსაზრისით ამ ორი მოდელის თანაარსებობა ღრმა სოციოლოგიურ კვლევას მოითხოვს. ვფიქრობთ, ამ საკითხის რეგონების მიხედვით კვლევა საინტერესო სოციოლოგიური დასკვნების გამოტანის საშუალებას მოგვცემს.

გ) სოციალური ცხოვრების მოდელი მაღალმთიან აჭარაში

პროექტის ფარგლებში ჩაწერილი მასალების ანალიზი ერთგვარ წარმოდგენას გვიქმნის მაღალმთიანი აჭარის სოციალურ-ეკონომიკური ცხოვრების მოდელზე. ასეთად გვევლინება, მაგალითად, აჭარის სოფლებში ტრადიციად ქცეული ურთიერთდახმარების სოციალური მოდელი, რომელიც ბავშვის ერთი გვარის ფარგლებში ეკონომიკური მდგომარეობით მოტივირებულ გაშვილებაში გამოიხატება.

3/მამრ.:

„ - და ჩვენ როგორ ვიზღებოდით ახლა! ჩვენ რომ ბევრი ბიჭები ვიყავით, მამაჩემს ... მამიდები ყავდა და მოდიო, ახლა სანამ შვილები გაუჩნდებოდა, ჭო, რომელიმე იშვილოსო, რა... პოდა, დედაჩემი არ შობოდა. მეო, ჩემს შვილებს ისე

გავზდიო, რომ სანამ საჭირო იქნება, მოემსახურებიან, როგორც შეილებიო და... გაშვილებით ვერ გავაშვილეფო და. ე. ი. ასე ვიყავით გაზდილი. აი, მევიდოდით სკოლიდან, ხომ. პირველათ უნდა დაგვეჩეხა, ბიძაჩემი ხომ სულ თანამდებობაზე იყო, პირველათ უნდა დაგვეჩეხა ბიცოლაჩემისთვის შეშა, უნდა ეს შეშა ეზოდან აგვეტანა, სადაც საჭირო იყო, იქ. მერე უნდა მისი ძროხები მოგვე...მოგვე...მოგვეჩეხა, მოგვეტანა, ცხვრები იქნებოდა... ყველაფერი, როგორც დედას, ვემსახურებოდით (გ.ხ.)“

დ) ჯგუფური ინტერვიუ მესამე და მეოთხე თაობის წარმომადგენლებთან დედამამიშვილებზე დაქორწინების შესახებ

- „ - ეს მიღებული იყო თუ? (მ.თ.)
- დების ძმებზე გაყოლა? (გ.ხ.)
- ისტორია ხო არ იცით, საიდან მოხდა ეს ამბავი? (მ.თ.)
- მე ვიცი ეგ ისტორია (რ.ხ.)
- ნუ, ახლა შემთხვევები არის, ასეთი შემთხვევები, მაგრამ ახლა ტრადიცია რომ იყოს, რომ ტრადიცია დავარქვათ, არა (გ.ხ.)
- არა, ტრადიცია არა, როგორ მოხდა, უბრალოდ... დედა გამოთხოვდა...და იმით გაიცინეს თუ? (მ.თ.)
- ბებიანემი ერთი ხეობიდან გამოთხოვდა მეორე ხეობაში დედის მხრიდან. დედაჩემიც... იმ დროისათვის... ახლა არაფერი არა არის მანძილი, მაგრამ მაშინ შორს იყო... პოდა,

ეს რო მარტო არ დარჩენილიყო მთლად, ამ ახალგაზრდებსაც, ეტყობა, მოწონდათ ერთმანეთი... (გ.ხ.)

- იმ ძველმა მაჭანკლებმა... (მ. ხ.)

- მოწონდათ ერთმანეთი და იფიქრეს, რომ (გ.ხ.)

- ასე აჯობებს და არ დარჩა მარტოდ (მ. ხ.)“

ე) მთის ტრადიციები და მორალი ეთნოლოგიურ ჭრილში

ერთი გვარის სხვადასხვა თაობის წარმომადგენლებთან ინტერვიუებში კონტენტანალიზის შედეგად უამრავი საინტერესო ტრადიცია გამოიკვეთა, რომლებიც ეთნოლოგიური თვალსაზრისით კვლევის საინტერესო პერსპექტივებს ხსნის. ასეთი არის გელინის - „რძლის“ ფენომენი აჭარაში.

3/მამრ.:

„ - ერთ პატარა მაგალითს მოგიყვები ახლა. საერთოდ, სოფელში როგორ იყო ახლა, საერთოდ, რძალს რომ მოიყვანდნენ, კარგი რძალი ის იყო, ვინც ყველაზე ადრე გაიღვიძებდა და ბუხარში ცეცხლს დაანთებდა, კვამლს აადუნდა სახლზე. ახლა გვიყვებოდა ეს მამაჩემი, რომ ეს დედათქვენიო. ძალიან პატარა მოვიყვანეო და დილასო, ეძინებოდა, ადრე ვერ იღვიძებდაო, მაგრამო, მე ხომ ამისთვის ავტორიტეტი უნდა შემექმნა სოფელში და მოვიტანდი დიდ ჯირკს, დაწოლის დროს შევაგდებდი და გააჩენდა ბოლს. მთელი ღამე კვამლავდა ხოლო. ხოდა, მთელი ღამე... დვიძავსო, და სამეზობლო გაახელდა თვალს, კვამლი ადის, ე.ი. კაი რძალი მოუყვანიათ. (გ.ხ.)

- ბებიას ავტორიტეტსაც ქმნიდა თვითონ მან. (რ.ხ.)
- კი, კი, ნამდვილად. (გ.ხ.)
- ამიტომ შეარქვეს „დიდი გელინი“. (მა.ხ.)
- ანუ ეს რა მაგალითია, რომ ერთმანეთს უნდა ვცეთ პატივი. (გ.ხ.)
- რა ვიცი, მე არ მახსოვს, უმცროსი ვიყავი, რომ ოდნავ რომ შეკამათებულიყვნენ მამაჩემი და დედაჩემი... (მი. ხ.)
- თქვენს წინაშე არ კამათობდნენ თუ ზოგადად არასოდეს არ კამათობდნენ? (მ. თ.)
- ჩვენთან არ კამათობდნენ. (მი. ხ.)
- როგორ არ კამათობდნენ კაცო, ოჯახი იმის გარეშე როგორ იქნება? მაგრამ ჩვენ არ გვაჩვენებდნენ. (გ.ხ.)“

3/4. თაობა, მამრ.:

- „ - კახეთში, მაგალითად, უფროსი ვაჟი რჩება ოჯახში, ძირეულ ოჯახში და ყველა დანარჩენი, ვინ ცალკე სახლს იშენებს, ცდილობს შორს არ წავიდეს, მაგრამ ყოველ შემთხვევაში, განსახლება ხდება უმცროსი ძმების. (მ.თ.)
- აჭარაში არის პირიქით. (გ.ხ.)
 - ანუ ბატონი მიხეილი უნდა დარჩენილიყო? (მ.თ.)
 - ამას შეუძლია სტრასბურგში იჩივლოს. (გ.ხ.)
 - სახლში ვინც იყო, მან მას უთხრა, რომ შენ რჩები ამ სახლში თუ არაო. იმან უთხრა, ვრჩებიო, ნებართვა აიღო და ამან წამოვიდა, იმან დარჩა. (მა.ხ.)
 - არავითარი ზედმეტი, ძალადობა, რამე არ ყოფილა, ეს უბრალოთ, ჩვენ... (მი.ხ.)

- უბრალოთ, ჩვენ ტრადიციებზე ვლავარაკობთ, თორემ ახლა სადაა? (ვ.ხ.)
- ტრადიციაც არ იყო, შეთანხმება, რაღაცა, ხომ? როგორ შეთანხმდებოდნენ. (მ.თ.)
- ისე, ისე ძველი ტრადიცია უფრო არი, რომ პატარა რჩება ოჯახში, ვიდრე - უფროსი. (რ.ხ.)
- ისე პატარა'და დარჩეს ახლა, დიდმა რატომ'და დარჩეს? (მ.ხ.)“

ვ) აღმზრდელობითი საკითხი მთაში

„ - რა მახსოვს კიდევ... უფროსი ძმა იყო, ოცდაერთი წლით უფროსი იყო რეზო ჩემზე და ეწეოდა სიგარეტს... მეიდან ოდაში და რაცხაზე გამაბრაზა, ბიჭო, და შევედი, რომ მამაჩემი რაღაცას აკეთებს. ჰოდა, რეზოი იმას, სიგარეტს ეწევა-მეთქი. თან ასე ამხელა, გეიგე? ეს ეწო დამადგა თავზე: კაცი გაყიდეო? იმის მერე... დამთავრდა. ისეთი ამბავი იცოდა... პირდაპირ თავში ეწო... კაცი გაყიდეო? (მ.ხ.)

- აი, მას მერე შენ არასოდეს ვინმე მართლა არ გაგიყიდა, აი... (რ.ხ.)

- ეს იყო რაღაც... (მ.ხ.)

- ოოო, მაგარი იყო... მაგარი რა. (რ.ხ.)“

აქ ჩამოთვლილი ნებისმიერი თემა თავისთავად უდავოდ საინტერესოა და დამატებით და სიღრმისეულ კვლევას მოითხოვს. გარდა ზემოთ მოყვანილი საკითხებისა, პროექტის ფარგლებში ჩაწერილი მასალა სხვა ინტერდისციპლინური კვლევების საშუალებასაც იძლევა.

თავი IV

ენისა და კულტურის ელექტრონული დოკუმენტირება

დიგიტალური ჰუმანიტარიის განვითარებამ და ენათა და კულტურათა ელექტრონული დოკუმენტირების საშუალებების გაჩენამ სრულიად ახალი პარადიგმა შექმნა ჰუმანიტარულ მეცნიერებაში. ცხადად გამოიკვეთა, რომ მეცნიერება XXI საუკუნეში უახლესი ტექნოლოგიური საშუალებებით მოპოვებული ინტერდისციპლინური კვლევის რესურსების შექმნას მოითხოვს, ვინაიდან:

1) თანამედროვე მეცნიერება, ძირითადად, ინტერდისციპლინური დარგების გაჩენის გზით ვითარდება და შესაბამისად, კვლევებში ინტერდისციპლინურ რესურსებზეა ორიენტირებული;

2) რესურსების დამუშავების დროს თანამედროვე მეცნიერება კვლევის ციფრულ ინსტრუმენტებს იყენებს, რაც თავისთავად გულისხმობს კვლევის რესურსების დიგიტალური ფორმატის უპირატესობას. კვლევის პროცესში დიგიტალური რესურსების დიგიტალური ინსტრუმენტებით დამუშავებას დღეს ალტერნატივა არა აქვს.

ზემოთ უკვე აღვნიშნეთ, რომ დიგიტალური ტექნოლოგიების სწრაფმა განვითარებამ ახალი ამოცანების წინაშე დააყენა ჰუმანიტარული მეცნიერებები. ხელახლა დაისვა კითხვა, თუ რა არის დღეს ჰუმანიტარული მეცნიერების ცალკეული

დარგის კვლევის ობიექტი? კერძოდ, რა არის ენისა და კულტურის დოკუმენტირების შემთხვევაში კვლევის ობიექტი? (ანუ რის დოკუმენტირებას ვცდილობთ?) და **როგორ მოვიპოვოთ და შევინახოთ რესურსები ციფრული მეცნიერების საუკუნეში?** რა მეთოდები უნდა გამოვიყენოთ რესურსების მოპოვების დროს, რათა შესაძლებელი გახდეს სხვადასხვა დისციპლინის ფარგლებში მათი ფართო გამოყენება (**ინტერდისციპლინურობა**) და შენახვა (**მდგრადობა**), ანუ დიგიტალურად დამუშავება და საიმედოდ დაცვა მომავალი კვლევისთვის?

საკითხის ამგვარად დასმამ ბიძგი მისცა ენებისა და კულტურების დოკუმენტირების შემდგომ განვითარებას და რაც მთავარია, ცნება **დოკუმენტირების რეინტერპრეტაციას**.

1. რა არის დოკუმენტირება?

დოკუმენტირება განისაზღვრება, როგორც ფაქტებისა და მოვლენების შეკრების, სორტირებისა და კლასიფიცირების პროცესი. ენასა და კულტურასთან მიმართებაში **დოკუმენტირების**, როგორც ცნების, ამგვარი განსაზღვრა, ერთი შეხედვით, ემთხვევა ენისა და კულტურის აღწერას (დესკრიფციას). თუმცა, ენებისა და კულტურების კვლევის თანამედროვე მეთოდების განვითარებამ არსებითად შეცვალა **დოკუმენტირების**, როგორც ცნების, შინაარსი.

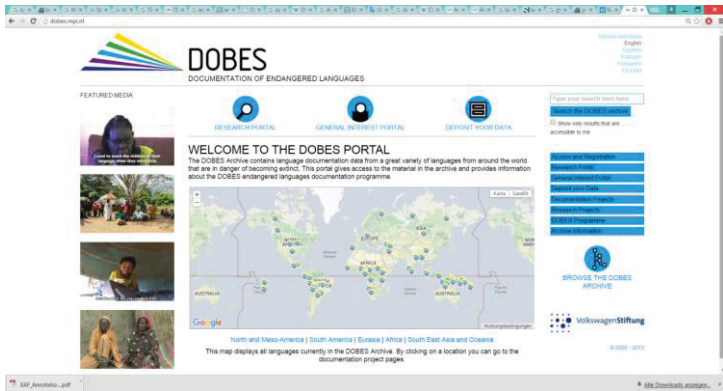
ამთავითვე უნდა აღინიშნოს, რომ **დოკუმენტირება** არ არის მასალის უბრალო ჩაწერა-ფიქსაცია. ამ ცნებამ თანამედროვე ენათმეცნიერებაში უფრო ფართო და მრავალწახნა-

გოვანი შინაარსი შეიძინა. XXI საუკუნის გამოწვევების შესაბამისად ხელახლა დამუშავდა დოკუმენტირების ძირითადი პრინციპები და მეთოდები, რომლებმაც საფუძველი დაუდო ენებისა და კულტურების დოკუმენტირების თვისობრივად ახალ ეტაპს - **დიგიტალურ დოკუმენტირებასა და არქივირებას.**

ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იან წლებში, როდესაც ამერიკის შეერთებული შტატების 200 წლისთავისათვის მიმდინარეობდა მზადება, სამეცნიერო წრეებში დაისვა საკითხი: რა მოუტანა ამერიკის კონტინენტის ადგილობრივ მოსახლეობას ევროპელთა კოლონიური პოლიტიკის შედეგად წარმოქმნილმა მულტიეთნიკურმა კონგლომერატმა – ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა? მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა, მეცნიერების ერთსულოვნება ერთ საკითხში ცხადად გამოიკვეთა: ბოლო 200 წლის განმავლობაში საგრძნობლად შემცირდა ინდიგენური მოსახლეობის რიცხვი, გაქრა მრავალი ენა და მასთან ერთად კულტურაც ისე, რომ ზოგიერთის შესახებ მწირი ცნობებიც კი არ შემორჩენილა. ამ სავალალო შეფასებამ საგონებელში ჩააგდო თანამედროვე მეცნიერება და დღის წესრიგში დააყენა ენებისა და კულტურების მულტიდისციპლინური ანალიზის საჭიროება. კვლევის მთავარ მიზნად იქცა იმის დადგენა, თუ რა მდგომარეობაში იმყოფებიან ინდიგენური უმცირესობის ენები (და არა მარტო უმცირესობის), ემუქრებათ თუ არა მათ გაქრობის საფრთხე.

პირველი სამეცნიერო სემინარი თემაზე „საფრთხეში მყოფი ენები“ 1993 წელს ჩატარდა გერმანიაში. საკითხის მრავალმხრივმა და ღრმა ანალიზმა ენათა დოკუმენტირების სრულიად ახალი პერსპექტივები წარმოაჩინა.

მეცნიერების განვითარების ფონდი Volkswagen Stiftung-ი XXI საუკუნეს ახალი ინიციატივით შეხვდა - შეიმუშავა სამეცნიერო კვლევითი პროგრამის **DOBES**²⁶ (Dokumentation der Bedrohten Sprachen) კონცეფცია, რომელიც მიზნად ისახავდა საერთოეში მყოფი ენების დოკუმენტირებას მათი არქივირებისა და შესაძლო რევიტალიზაციის მიზნით.

1999-2011 წლებში პროგრამის ფარგლებში სულ 67 სამეცნიერო პროექტი განხორციელდა მსოფლიოს ხუთივე კონტინენტზე, რომელთა კვლევის შედეგად დამუშავდა დიგიტალური დოკუმენტირებისა და არქივირების დღეისათვის მოქმედი საერთაშორისო სტანდარტი.

პროგრამის ფარგლებში დამუშავდა ენებისა და კულტურების დოკუმენტირების ახალი სტრატეგია, შეიმუშავდა დი-

²⁶ <http://dobes.mpi.nl/>

რითადი პრინციპები და მეთოდოლოგია და რაც მთავარია, შეიქმნა დიგიტალური რესურსების დამუშავებისა და არქივირების ტექნოლოგიური ინსტრუმენტები. პროგრამის ფარგლებში მოპოვებული რესურსების არქივირებისათვის ნეიმეხენის მაქს პლანკის ინსტიტუტში შეიქმნა ენათა არქივი **TLA** (The Language Archive), სადაც თავმოყრილია **DOBES**-ის ფარგლებში მოპოვებული მასალები.

ენათა და კულტურათა დიგიტალური დოკუმენტირებისა და არქივირების თეორიული საფუძვლებისა და მეთოდოლოგიის დამუშავებამ, ერთი მხრივ და ტექნოლოგიური ინსტრუმენტების განვითარებამ, მეორე მხრივ, ხელი შეუწყო დიგიტალური ჰუმანიტარიის ფარგლებში ახალი დისციპლინის – **დოკუმენტისტიკის** დაბადებას. მეცნიერების ამ ახლად განვითარებულ დარგს დღეისათვის საკუთარი თეორიული ბაზისი (დიგიტალური დოკუმენტირებისა და არქივირების ძირითადი პრინციპები და მეთოდები) და საკუთარი პროგრამული უზრუნველყოფა აქვს – რესურსების მოპოვების (**მასალის ჩაწერის**), აღრიცხვის (**რეგისტრაციის**), ტექნიკური დამუშავების (**დიგიტალიზაციის**), შენახვის (**არქივირების**) და შემდგომი მოვლის (**დაცვის**) მეთოდოლოგიური და ტექნოლოგიური საშუალებები.

2. ენის დოკუმენტირების ძირითადი მიზნები და პრინციპები

ენის დოკუმენტირების ახალი სტრატეგიის შემუშავების აუცილებლობა რამდენიმე ფაქტორით იყო განპირობებული:

1. ენათა გაქრობის მზარდი პროცესით;
2. ენის ინტერდისციპლინური კვლევის აუცილებლობით;
3. დიგიტალური რევოლუციით;

4. ენათა დოკუმენტირების ახალი კონცეფციით, რომელმაც სათავე დაუდო ლინგვისტიკის ახალი მიმართულების – „დოკუმენტირების“ შექმნას²⁷;

ენათა გაქრობის საშიშროების გაცნობიერებამ ცხადი გახადა, რომ ენის გაქრობასთან ერთად ქრება ამ ენის მატარებელი სოციუმის კულტურული მემკვიდრეობა, ქრება სოციუმის შემოქმედებითი პოტენციალის რეალიზების შესაძლებლობა. საკითხის ამ კუთხით განხილვამ წინა პლანზე წამოსწია არა მხოლოდ ენის, როგორც ნიშანთა სისტემის დოკუმენტირების, არამედ ენისა და კულტურის ინტერდისციპლინური დოკუმენტირების აუცილებლობა. დიგიტალური რესურსების შექმნისა და მათი ავტომატური გადამუშავების ტექნოლოგიების განვითარებამ სრულიად შეცვალა ენობრივი რესურსების მოპოვების, სტრუქტურირებისა და შენახვის შესაძლებლობები.

დოკუმენტირების ერთ-ერთი დამფუძნებელი ნ. ჰიმელმანი (Nikolaus P. Himmelmann) არ კმაყოფილდება ენის ტრადიციული დოკუმენტირების სტანდარტით: ცნობილი ენათმეცნიერისა და ანთროპოლოგის, ფრანც ბოსის, მიერ შემუშავებული ტრიადა – **გრამატიკა, ლექსიკონი, ტექსტი** – იცვლება ანოტირებული ელექტრონული კორპუსების შექმნითა და ენობრივი რესურსების დამუშავების მულტიმედიალური ფორმატის განვითარებით. ნ. ჰიმელმანის მიხედვით, **ენის დოკუმენტირება**

²⁷ N. Himmelmann, *Documentary and descriptive linguistics*, Linguistics 36 (1998). 161-195.

ნიშნავს ენობრივ მონაცემთა თანმიმდევრულ და მრავალმიზნობრივ (ინტერდისციპლინარული კვლევებისათვის გათვლილ) შეგროვება-დაფიქსირებას, მოპოვებული რესურსების ტექნოლოგიურ დამუშავებას და მათ არქივირებას.

ენათა თანამედროვე დოკუმენტირება არსებითად განსხვავდება ენის დესკრიფციისაგან. იგი მიზნად ისახავს არა მხოლოდ ენის, როგორც ნიშანთა სისტემის კვლევას და აღწერას, არამედ კაცობრიობის სულიერი მემკვიდრეობის დოკუმენტირებასაც, კერძოდ:

1. კულტურული მემკვიდრეობის შენახვას და გადაცემას ამ ენის მატარებელი სოციუმის მომდევნო თაობებისათვის;

2. ყოვლისმომცველი და სრულფასოვანი ემპირიული მასალის შეკრებას ემპირიული კვლევებისათვის;

3. მოპოვებული მასალების ინტერდისციპლინარული კვლევებისათვის გამოყენების შესაძლებლობის შექმნას;

4. საფრთხეში მყოფი ენის გადარჩენის ხელშეწყობას.

დიგიტალური დოკუმენტირება და არქივირება, დოკუმენტისტიკის მიხედვით, შემდეგ აუცილებელ კომპონენტებს მოიცავს:

I. საველე ექსპედიციის (Fieldwork) კონცეპტუალიზაცია და პრაქტიკული გამხორციელება

სამეცნიერო ექსპედიციის ჩატარებამდე აუცილებელია ექსპედიციის კონცეპტუალური დაგეგმვა:

1. ექსპედიციის გეგმა-გრაფიკის შემუშავება;

2. ექსპედიციის პრაქტიკული განხორციელების ოპტიმირება ისეთი რისკფაქტორების გათვალისწინებით, როგორც

რებიცაა, მაგალითად, სახელმწიფო-პოლიტიკური, კლიმატური, რელიგიური ფაქტორები, საომარი მოქმედების ზონა, საზოგადოების სოციალური სტრუქტურა და ა. შ.;

მასალების საველე პირობებში მოპოვების პროცესში აუცილებელია დოკუმენტაციის ძირითადი პრინციპების გათვალისწინება, კერძოდ:

1. მასალის მოპოვება ენობრივი კომპეტენციის განსხვავებული საფეხურების შესაბამისად;
2. ენის/დიალექტის გამოყენების სფეროების დადგენა ბილინგვიზმის პირობებში;
3. კოდების ცვლისა და ენის/დიალექტის საფრთხეში ყოფნის ინდიკატორების დადგენა;
4. ასაკობრივი ცენზისა და გენდერული ბალანსის დაცვა;
5. თემატურად მრავალფეროვანი მასალის მოპოვება.

თემატური მასალების მოპოვების დროს აუცილებელია ინტერვიუების ბუნებრივ პირობებში ჩაწერა. მაგ., ვაზის კულტურის შესახებ ინტერვიუ სასურველია ვენახში ჩავიწეროთ, მაგალითად, ყურძნის მოსავლის აღების დროს, რელიგიური და რიტუალური თემების შესახებ ინტერვიუები პროცედურულ ან სადღესასწაულო რიტუალების დროს უნდა დაიგეგმოს და ა.შ..

დოკუმენტაციის დროს გამოიყენება როგორც **ობსერვაციული მეთოდი** (სიტუაციებზე და მოვლენებზე დაკვირვების მეთოდი), ისე **ელიციტაციური მეთოდი** (ინფორმანტების მიზნობრივი გამოკითხვის მეთოდი).

მასალის გადაღების პროცესში გასათვალისწინებელია ტექნიკური პარამეტრების დაცვა:

1. გადაღების ობიექტის განსაზღვრა;
2. კადრების მონაცვლეობის აუცილებლობის განსაზღვრა;
3. გამოსახულების ოპტიმირება;
4. გადაღების ხედის ცვლა.

დოკუმენტირების პროცესში გადაღებული ვიდეომასალა არ არის მხატვრული ან დოკუმენტური ფილმისათვის განკუთვნილი, ამიტომ სასურველია კადრების ცვლილების სისშირე მინიმუმამდე შევამციროთ.

3. ბათუმის ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივი

საერთაშორისო სამეცნიერო პროექტი „ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივი“ ორი უნივერსიტეტის, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და ფრანკფურტის გოეთეს სახელობის უნივერსიტეტის თანამშრომლობის ფარგლებში განხორციელდა. პროექტს აფინანსებდა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი. პროექტი ხორციელდებოდა 2016-2019 წლებში. პროექტს ხელმძღვანელობდა პროფ. რამაზ ხალვაში. პროექტის წევრები იყვნენ: ასისტ. პროფ. მზია ხახუტაიშივილი, ასოც. პროფ. ნანა ცეცხლაძე, ასოც. პროფ. გრიგოლ კახიანი, ასოც. პროფ. რუსუდან პაპიაშივილი, ასოც. ხათუნა ბერიძე, დოქტორანტი შორენა ფუტკარაძე. პროექტის უცხოელი სამეცნიერო ხელმძღვანელი იყო პროფ. მანანა თანდაშივილი.

პროექტის მიზანი გახლდათ აჭარის რეგიონის ლინგვოკულტუროლოგიური პროფილით დოკუმენტირება და შესაბა-

მისად, ინტერდისციპლინური რესურსის შექმნა, ერთი მხრივ, და უახლესი მეთოდოლოგიის გამოყენებით, კერძოდ დოკუმენტისტიკის ძირითადი პრინციპების გათვალისწინებით მოპოვებული რესურსების დიგიტალური დამუშავება-არქივირება საერთაშორისო სტანდარტების გათვალისწინებით. აღნიშნული პროექტის ფარგლებში შეიკრიბა და დამუშავდა 100 საათის მოცულობის მასალა, რომელიც ასახავს აჭარის სხვადასხვა რეგიონებში მცხოვრები ინდივიდებისა და ინდივიდთა ჯგუფების საყოფაცხოვრებო, კულინარიული, სოციოკულტურული, რელიგიური, ენობრივი, კულტუროლოგიური და სხვა სახის მასალას.

ა) კვლევითი თემის აქტუალობა

XXI საუკუნეში ჰუმანიტარული მეცნიერება უახლესი ტექნოლოგიური საშუალებებით დოკუმენტირებულ და არქივირებულ ინტერდისციპლინურ კვლევით რესურსებს ეფუძნება.

ბათუმის ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივი (DigiArchive), რომელშიც საქართველოში გავრცელებული ენების თანამედროვე საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით დოკუმენტირებული მასალა განთავსდება მომავალში, ჩაფიქრებულია, როგორც დასავლური სამეცნიერო ღირებულებებისა და ცოდნის საქართველოში დანერგვის ერთი კონკრეტული შესაძლებლობა. ლინგვოკულტუროლოგიური დიგიტალური არქივი თავს მოუყრის ევროპული სტანდარტების მიხედვით დამუშავებულ კვლევით რესურსებს, რომელიც გამოყენებადი იქნება ინტერდისციპლინური კვლევების განსახორციელებლად.

დიგიტალური არქივის პროექტი შეიქმნა თანამედროვე სამეცნიერო ღირებულებების გათვალისწინებით და თანამედროვე მეთოდოლოგიების გამოყენებით, რაც უდავოდ შეუწყობს ხელს კვლევების ეფიციენტობის ამაღლებას.

პროექტის ფარგლებში მოპოვებული მასალების ლაბორატორიული დამუშავებისათვის გამოვიყენეთ დღეისათვის მოქმედი საერთაშორისო სტანდარტი, რომელიც დამუშავდა ფოლკსვაგენის ფონდის პროგრამის DOBES-ის ფარგლებში და მიზნად ისახავდა საფრთხეში მყოფი ენების დოკუმენტირებას მათი არქივირებისა და შესაძლო რევიტალიზაციის მიზნით.

ენობრივ მონაცემთა ელექტრონული არქივირებისათვის გამოვიყენეთ საარქივო მულტიმედიაური ფორმატი EAF-ი, რომელიც ნეიმეხენში, მაქს პლანკის ინსტიტუტში შექმნა და წარმოადგენს სამი სახის - ვიდეო, აუდიო და ტრანსკრიბირებული ტექსტის სინქრონიზაციას. აღნიშნული ფაილი საშუალებას იძლევა თვალი ვადევნოთ ტრანსკრიბირებულ ტექსტს, რომელიც სინქრონიზებულია ვიდეოგამოსახულებასთან და აუდიოსიგნალთან. ენობრივი რესურსის ამგვარად მომზადება-არქივირება საგრძობლად ამაღლებს პროდუქტის ხარისხს, ვინაიდან: ა) იძლევა მასალის ვერიფიცირების საშუალებას და ბ) რესურსს ანიჭებს ინტერდისციპლინური კვლევის რესურსის სტატუსს.

სახვასმით უნდა აღინიშნოს, რომ აუდიო- და ვიდეომასალები, რომლებიც საქართველოში მოქმედი სხვადასხვა ინსტიტუციის, მათ შორის, ბათუმის უნივერსიტეტის მიერ განხორციელებულ ლინგვოკულტურო-

ლოგიურ ექსპედიციებშია მოპოვებული (საქართველო, თურქეთი, აზერბაიჯანი და ირანი) დღემდე არ არის აღრიცხული, არქივირებული და გამოქვეყნებული. მათი აბსოლუტური უმრავლესობა უფუნქციოდაა დარჩენილი, გაბნეულია ცალკეული მეცნიერის ან მეცნიერთა ჯგუფის პირად არქივებში, რაც შეუძლებელს ხდის ამ მასალის შემდგომ გამოყენებას. პროექტის ფარგლებში გაციფრდა შუშანა ფუტკარაძის მიერ გასულ საუკუნეში ჩაწერილი მასალები და მოხდა მისი ინტეგრაცია დიגיტალურ არქივში, რის შედეგადაც იგი ხელმისაწვდომი გახდა ფართო საზოგადოებისათვის. ახალი მასალების მოპოვება განხორციელდა წინასწარ შემუშავებული კონცეფციის მიხედვით. კვლევის ფოკუსში იდგა რამდენიმე თემა: ეთნოლოგიური სურათის დოკუმენტირება, რელიგიური თანაარსებობა, ისტორიული მოვლენები, კულინარია, ბიოგრაფიები. განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა მეხსიერების ფორმების კვლევას.

ბ) რესურსების დამუშავების ტექნოლოგიები და მოცულობა

რესურსების დამუშავება ეტაპობრივად განხორციელდა შემდეგი ამოცანების შესაბამისად:

1. მოპოვებული მასალები აღირიცხა საერთაშორისო სტანდარტის **TEI (Text Encoding Initiative)** მიხედვით.
2. მოპოვებული მასალები დამუშავდა საერთაშორისო სტანდარტების გათვალისწინებით, კერძოდ:

ა) ვიდეომასალა აღირიცხა სისტემურად და მომზადდა საარქივოდ.

ბ) განხორციელდა ვიდეოფაილების დაჭრა-დახარისხება (Making Session);

გ) მასალა აღიჭურვა საერთაშორისო სტანდარტის საგანგებო მეტამონაცემების **IMDI [ISLE (International Standard for Language Engineering) Meta Data Initiative]** ფორმატის მიხედვით;

დ) მასალა გატექსტდა ტრანსკრიბირებას კოდირების საერთაშორისო კონსორციუმის **Unicode**-ის სტანდარტების შესაბამისად;

ე) ტრანსკრიბირებული მასალა დამუშავდა მონაცემთა მართვის, ტექსტის გარჩევისა და ანალიზის მულტიმედიურ ფორმატში **FLEX ((Fieldworks Language Explorer)**, რომლისთვისაც გამოვიყენეთ ანოტაციის საერთაშორისო სტანდარტი - მულტიმედიური ანოტირების პროფესიული ინსტრუმენტი **ELAN**;

ვ) ვიდეო, აუდიო და მულტიმედიურად ანოტირებული ფორმატი კონვერტირდა **EAF (ELAN Annotation Format)** ფორმატში.

პროექტის ფარგლებში დაარქივებული რესურსები დამუშავების ხარისხის მიხედვით ოთხ ჯგუფად დახარისხდა:

A ტიპის რესურსი: არქივირებული აუდიო- და ვიდეომასალა - 100 საათი (MP3 და AVI ფორმატი);

B ტიპის რესურსი: არქივირებული აუდიო- და ვიდეომასალები ტრანსკრიბირებული ტექსტის თანხლებით 30 საათი (ELAN-ში სინქრონიზებული რესურსები);

C ტიპის რესურსი: არქივირებული ვიდეომასალები მულტიმედიური ანოტირებით - ტრანსკრიბირებული, გლოსირებული და ინტერლინიალიზებული - 10 საათი (FLEX-ში დამუშავებული);

D ტიპის რესურსი: პროექტის ფარგლებში დიგიტალურად დოკუმენტირებული და არქივირებული ვიდეომასალა მულტიმედიური ანოტირებით და ინგლისური თარგმანით - 5 საათი (EAF ტიპის რესურსი).

გ) პროექტის სამეცნიერო ღირებულება

ბათუმის ლინგვოკულტუროლოგიური დივიარქივის შექმნამ, რომელიც ამჯერად მხოლოდ აჭარაში გავრცელებული ენებისა და კულტურების დოკუმენტირებას ისახავდა მიზნად, საფუძველი შეუქმნა საქართველოში გავრცელებული ენებისა და კულტურების შემდგომ დოკუმენტირებას. კერძოდ:

1. საქართველოში პირველად შეიქმნა დიგიტალური არქივი, რომელიც ხელს შეუწყობს ინტერდისციპლინური კვლევების განვითარებას;

2. კვლევის ინოვაციური მეთოდების დანერგვა და დიგიტალური რესურსების გამოყენება ეფიციენტურს გახდის ჰუმანიტარულ კვლევებს საქართველოში;

3. DigiArchive-ის შექმნა მდგრადობას მიანიჭებს დიგიტალური დოკუმენტირებისა და არქივირების განვითარებას საქართველოში; DigiArchive-ის სახით პირველად

შექმნა დოკუმენტებისა და არქივების თანამედროვე ჩარჩო-სტანდარტი;

4. პროექტის ფარგლებში მოპოვებული და დამუშავებული რესურსები არქივების შედეგად ინტერნაციონალური მოხმარების პროდუქტს წარმოადგენს და უდავოდ შეუწეობს ხელს ქართული რესურსების ინტერნაციონალიზაციას.

5. DigiArchive ღია რესურსს წარმოადგენს და შევსებადია. პროექტის ფარგლებში შექმნილი „დიგიარქივის გზამკვლევი“ დაეხმარება ნებისმიერ დაინტერესებულ მკვლევარს საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისად მოამზადოს მასალა არქივებისათვის.

6. DigiArchive-ის შექმნა უდავოდ შეუწეობს ხელს ახალგაზრდა კადრების დაინტერესებას დიგიტალური ჰუმანიტარიით და მათ მოზიდვას ახალი დისციპლინის შესასწავლად ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში, სადაც 2015 წლიდან მოქმედებს დიგიტალური ჰუმანიტარიის მინორი პროგრამა, რომელიც ამ დარგში პირველი აკრედიტებული პროგრამაა საქართველოს მასშტაბით.

ლიტერატურა, რესურსები და სასარგებლო ბმულები:

1. Steven Bird & Gary Simons, "The OLAC Metadata Set and Controlled Vocabularies," *Proceedings of ACL/EACL Workshop on Sharing Tools and Resources for Research and Education* (2001). <http://arXiv.org/abs/cs/0105030> (October 30, 2004).
2. Dublin Core Metadata Initiative. <http://dublincore.org> (October 30, 2004).
3. Open Archives Initiative. <http://www.openarchives.org> (October 30, 2004).
4. Open Language Archives Community. <http://www.language-archives.org> (October 30, 2004).
5. Jeff Good, "Gentle Introduction to Metadata," *OLAC Notes* (2002). <http://www.language-archives.org/documents/gentle-intro.html> (October 30, 2004).
7. Dublin Core Metadata Element Set, Version 1.1: Reference Description (February 2003). <http://dublincore.org/documents/2003/02/04/dces/> (October 30, 2004).
8. Stuart Weibel, "Dublin Core: A Simple Content Description Model for Electronic Resources," *Discovering Online Resources* (archive version, July 2001).
9. Jung-ran Park, "Hindrances in Semantic Mapping among Metadata Schemes: A Linguistic Perspective," *Journal of Internet Cataloging* 5(3) (2002): 59-79.
10. Jung-ran Park (College of Information Science and Technology, Drexel University), Language-Related Open Archives: Impact on Scholarly Communities and Academic Librarianship, in.: *Electronic Journal of Academic and Special Librarianship*. (http://southernlibrarianship.icaap.org/content/v05n02/park_j01.htm)
10. DCMI, "DCMI Metadata Terms," (March 2003). <http://dublincore.org/documents/2003/03/04/dcmi-terms/> (October 30, 2004).
13. OLAC metadata. <http://www.language-archives.org/OLAC/metadata.html> (October 30, 2004).

14. Los Alamos National Laboratory. <http://lib-www.lanl.gov/lww/> (October 30, 2004).
15. The Open Archives Initiative (2002). <http://lib-www.lanl.gov/lww/oai.htm> (October 30, 2004).
16. Open Archives Initiative Protocol for Metadata Harvesting. <http://lib-www.lanl.gov/lww/oai.htm> (October 30, 2004).
17. Hervert Van de Sompel and Carl Lagoze, "The Santa Fe Convention of the Open Archives Initiative," *D-Lib Magazine* 6 (2) (February 2000).
18. Open Archives Initiative Frequently Asked Questions (FAQ). <http://www.openarchives.org/documents/FAQ.html> (October 30, 2004).
20. Van de Sompel, "The Santa Fe Convention of the Open Archives Initiative," *D-Lib Magazine* 6, no. 2 (February 2000).
21. OAI, Registered Data Providers. <http://www.openarchives.org/Register/BrowseSites.pl> (October 30, 2004).
22. *Linguistic Exploration: Workshop on Web-Based Language Documentation and Description* (2000). <http://www ldc.upenn.edu/exploration/exp12000/> (October 30, 2004).
23. OLAC Mission. <http://www.language-archives.org/> (October 30, 2004).
24. Steven Bird & Gary Simons, "OLAC Metadata," (2002a). <http://www.language-archives.org/OLAC/metadata.html>. (October 30, 2004)
26. ISO. "ISO 639: Codes for the Representation of Names of Languages" (1998). <http://lcweb.loc.gov/standards/iso639-2/langhome.html> (October 30, 2004).
27. Barbara F. Grimes (editor), *Ethnologue: Languages of the World*. Dallas: Summer Institute of Linguistics, 14th edition (2000). <http://www.sil.org/ethnologue> (October 30, 2004).
28. The Linguist List. Available: <http://linguist.emich.edu/olac> (October 30, 2004).
29. OLAC Timeframe. <http://www.language-archives.org/tools.html> (October 30, 2004).
30. Andy Webster, "Digital race to save languages," *BBC News* (March 20, 2003). <http://news.bbc.co.uk/2/hi/technology/2857041.stm> (October 30, 2004).

31. Kendra Mayfield, "Word Up: Keeping Languages Alive" *Wired News* (November 4, 2002). <http://wired.com/news/culture/0,1284,54345,00.html> (October 30, 2004).
32. Wayt Gibbs, "Saving Dying Languages," *Scientific American* (August 2002). <http://www.language-archives.org/docs/sciam.pdf> (October 30, 2004).
33. Steven Bird & Gary Simons, "Building an Open Language Archives Community on the OAI Foundation," *Library Hi Tech* 21, no. 2 (2003). <http://www.arxiv.org/abs/cs.CL/0302021> (October 30, 2004).
34. Steven Bird & Gary Simons, "Requirements on the Infrastructure for Open Language Archiving," (2000a). <http://www.language-archives.org/docs/requirements.html> (October 30, 2004).
35. Steven Bird & Gary Simons, "The Seven Pillars of Open Language Archiving: A Vision Statement," (2000b). <http://www.language-archives.org/docs/vision.html> (October 30, 2004).
36. Steven Bird & Gary Simons, "OLAC Protocol for Metadata Harvesting," (2001). <http://www.language-archives.org/OLAC/protocol.html> (October 30, 2004).
37. Steven Bird & Gary Simons, "OLAC Overview," (2001). <http://www.language-archives.org/documents/overview.html> (October 30, 2004).
38. Gary Simons, "Language Identification in Metadata Descriptions of Language Archive Holdings," Paper presented at the workshop on *Web-Based Language Documentation and Description* (2000). <http://www ldc.upenn.edu/exploration/exp12000/papers/simons/simons.htm> (October 30, 2004).
39. Susan Hockey, "Towards a Model for Web-based Language Documentation and Description: Some Contributions from Digital Libraries and Humanities Computing Research," in: *Web-Based Language Documentation and Description* (2000). <http://www ldc.upenn.edu/exploration/exp12000/papers/hockey/hockey.htm> (October 30, 2004).
40. Steven Bird & Gary Simons, "Seven Dimensions of Portability for Language Documentation and Description," *Language* 79 (3) (September 2003): 557-582.

41. Timothy Cole, "Using OAI-PMH to Aggregate Metadata Describing Cultural Heritage Resources," Presented at the *ALA/CLA Annual Conference* (June 2003, Toronto, Canada). Available: http://dli.grainger.uiuc.edu/publications/twcole/ala2003oai/ALA2003_OAI.ppt (October 30, 2004).

SIL fieldwork: <https://software.sil.org/fieldworks/download/>
<http://software.sil.org/fieldworks/download/demo-movies/>

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0186, ა. ჰოლიტაოვსკაიას №4. ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversal@gmail.com

ISBN 978-9941-26-765-9

9 789941 267659